

TISZATAJ

A Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja folyóirata

1

1952. TAVASZ

VI. ÉVFOLYAM

ÁRA 3 FT

T I S Z A T Á J

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE SZEGEDI CSOPORTJA FOLYOIRATA

Szerkesztő bizottság:

LÓDI FERENC, NAGY SÁNDOR, SZABOLCSI GÁBOR

Felelős szerkesztő: SOMFAI LÁSZLÓ,

Felelős kiadó: DÉNES LEÓ.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Szeged, Sztálin-körút 22., II. 6.

Postacírok: Szeged 46.

Postacsekkszáma: 603.533.

MEGJELENTÉK NEGYEDÉVENKÉNT.

Előfizetési díj egy évre 12.— Ft, félévre 6.— Ft.

Egyes szám ára 3 Ft.

1952. VI. évfolyam 1. szám.

T A R T A L O M

	Oldal
Lódi Ferenc: Néki ajánlod fel... (Vers) — — — — —	1
Dér Endre: Felköszönjük jó Apánkat (Vers) — — — — —	1
Marsi Gyula: Hagy mondjam el... (Vers) — — — — —	2
Nagy Sándor: Kossuth Lajos Szegeden (Elbeszélés) — — — — —	3
Fejér Dénes: A költőhöz (Vers) — — — — —	16
Kékesdi Gyula: Papp Tóbiás karrierje (Elbeszélés) — — — — —	17
Lódi Ferenc: Kossuth (Részlet egy elbeszélő költeményből) — — — — —	29
Szabolcsi Gábor: Tanulókör (Elbeszélés) — — — — —	31
Dér Endre: Levél a Néva-partra (Vers) — — — — —	38
Petrovác István: Előbűnk jön a nyár (Vers) — — — — —	40
Szirovicza János: A Bakai-gyár (Elbeszélés) — — — — —	40
Fülöp Vilmos: Kudarcs (Vers) — — — — —	45
Baricz Ottó: Ismered? (Vers) — — — — —	43
HALADÓ HAGYOMÁNYAINK	
Szabolcsi Gábor: Kálmány Lajos életrajza — — — — —	47
TÜKÖR	
Osváth Béla: A drámai konfliktus kérdése a szovjet drámairodalomban — — — — —	49
KÖNYVEK	
Kazinczy Ferenc: Fogságom naplója (Végh Joachim) — — — — —	61
Heine válogatott versei (Lódi Ferenc) — — — — —	62
Két ifjúsági regény (Baricz Ottó) — — — — —	63
Két román könyv (Baricz Ottó) — — — — —	64

LÓDI FERENC

Néki ajánlod fel...

Nem is szóltál anyám, lásd, most haragszom,
az újságcikk nem pótolja szavad,
a legszebb szót, mely kibuggyan az ajkon.
Szólhattál volna... Megbántottalak?

Hiába hallgatsz, itt van ám az újság,
— a Kertészetről szólnak a sorok.
Az én szemem a kisbetűkön túllát
a szívedig, hol szeretet lobog.

Az üzemből a te munkádat érzem
közel hozzám, de mindre gondolok.
Nem a nagyságot, a szándékot mértem,
amely először engem megfogott.

Néki ajánlod fel a rózságot,
mely kacsozásra vár, hogy szebb legyen.
A gyöngyvirágot vedd hozzá, s vigyazzad,
hogy jagy ne jusson át a réseken.

Es sorról-sorra járd a melegágyat,
piciny palántát óvjon a kezed.
— Tudom, magadban azt is felajánlod,
hogy olvasni fogsz eztán könyveket.

Nem is szóltál anyám. Már nem haragszom.
De megelőzted fejhosszal tiad...
Miként a szobrot, úgy kell kifaragnom
a legszebb verset — Rákosinak.

DÉR ENDRE

Felköszöntjük jó Apánkat

A sarkadi nyárták alatt
hóval van a talló fedve,
— nem bánjuk a szelet-havat:
tűznél ülünk — melegedve...

Fehérprémes házak állnak
most a Lenin-téesz földjén,
száll a füstjük — mint pipánk-
nak —
szót a szoba vígan öntvén.

Boros Sándor fűzi a szót:
„Pirossapkás házak állnak
odúnk helyjén. Igaza vót
Rákosinak, jó apánknak!..“

Hogy is vót csak, Sándor
bátyám?
— közelebb áll a kis Ferke,
csepp karia a bátyja hátán,
szemén ragyog egész lelke.

„Hogy? ... Hát ... eljött! ...
S mint a kaptár.
zsong a téesz, kipked-kapkod ...“
DISz-es ifjak az asztalnál
félbehagyják most a sakkot.

S mind a többi ideintik,
hallgatni, hogy: hullott a hó,
s akkor állt meg Rákosink itt ...
Nem mese ez, drága való!

„Nem felejttem meleg kezét,
derűs szemét hogy felejtsem?!
Sok tanácsa: örök beszéd!
Frissen él még bent szívem-
ben! ...“

„S nem feledem feddő szuvat...
Rákosink biz mindent látott:
a sarkadi nyárták iránt
— hóban-lében — traktor
ázott ...“

„— Nem felejtjük! — mondtuk
es'e,
citeráink hangja mellett, —
keze kezünk megkeresté:
Ő se minket! — S nem felejtett!“

„Vigan integetve ment el,
nem felejt el soha minket, —
megköszönjük a szívünkkel
napsugaras életünket ...

(DISz-es ifjak Közbevágnak:)
„Megköszönjük a szívünkkel,
— s hogyha ordas farka támad,
büszke, bátor fegyverünkkel!

... Telt poharunk összekoccan,
künn tündöklő csillag támad,
piros fényét nézzük hosszan,
s felköszöntjük jó Apánkat ...

MARSI GYULA

Hagy mondjam el...

Korán meggörnyedt az apám válla,
arcán barázdát vontak az évek,
mint ő a grófi földön, a másén.
És anyám?

Ellopták tűzét a kék szemének

Én nézem őket. — Kinn a földeken most
traktor készít a magnak ágyat,
dübörög, harsog, remeg. Az erő
felesel
dacosan a pajkos napsugárnak.

Szárnyat bontanak a hősi tettek,
érik a büszke, dús munkavetés;
a vashoz embert, emberhez vasat
kovácsol,
formál a munka meg a tervezés.

Szívemben egyyélvad minden itt:
Anyám, ráncos arcával, betegen...
gyárok, föld, a ringó búzatáblák,
munkások,
döbörgő gépek. — A mult és jelen.

Fiatal vagyok, ragyog a szemem,
úgy nézek messze, egyre távolabb.
Elöttem tisztán ragyog a jövő...
Csak rajta!
Előre, drága minden pillanat!

Harci induló legyen énekem.
Csendüljön dúsan, tisztán a hála!
Eljen nagy Pártunk legnagyobb fia:
Rákosi,
boldog jelenünk, jövőnk kovácsa!

Kossuth Lajos Szegeden...

„Egy szegedi munkás visszaemlékezései nyomán”

A Láng-féle asztalosdinasztiát nagyapám alapította meg. Ő eredetileg szegedi születésű volt, de valmiféle céhtörvény vagy szokás jóvoltából beharangolta a fél világot meg egész Magyarországot, míg aztán, — nem tudni milyen okból, — megtelepedett itt Dombkirályin. Talán nagyanyám egykor híres, búzakalász szépsége marasztotta, de az is lehet, hogy egyszerűen csak gyakorlati célok vezették, merthogy akkor még egy kontáron kívül, egyetlen asztalosiparos sem volt a faluban. De lett aztán!... Öreganyám tíz fiúgyermeket szült, s nagyapa, hogy fiai ne egyék más kenyerét, mind a tízet a saját műhelyében tanította ki, — természetesen asztalosnak. Hirtelen majdnem egy tucat „tislérje” lett az alig háromezernyi lakossal bíró községnek, — ami valljuk be, egy kicsit sok, — s ha vélelően nem egy apa fiai lettek volna, bizony megindult volna a kíméletlen versengés közöttük. De egy apa fiai voltak, s az öregnek volt annyi tekintélye, bölcsesége, hogy hallgattak a szavára, s nagybátyáim egy része a szomszéd falvakban, kettő pedig Szeged városában teremtett magának megélhetést, műhelyt. Az utóbbit leginkább okos nőszülések útján, mert a Lángok szívesen látott vők voltak mindenütt, ugyanis nagyapám híre, — olyan kitűnő asztalos volt, — messze bejárta a Tiszamelléket. Valósággal művésze volt a fának. Nem egyszer kastélyok, grófok rendeltek tőle bútort, vásárhelyi, szegedi, sőt pesti bankárok keresték fel megrendeléseikkal. Nagyapám nem hiába járta be a világot, kisujjában volt a föld minden országának asztalostudománya. Talán csak egy hibája volt a munkájának: hogy igen lassan dolgozott; addig nem engedte ki kezéből a készülő munkadarabot, amíg azt minden szempontból nem találta megfelelőnek, de akkor aztán meg lehetett nézni: tökéletes remekmű volt az. Némely falukutató diák, tanár, aki hozzánk is eljött a nép művészetét összeírni, elcsodálkozott a domkirályi parasztok bútorain: — Honnét került ide ez a pompás asztalka? Francia rokokó!?!... Nézzétek!... Dombkirályin rokokó!...

— Ugyan, te idegenmajmoló! — pirított rá a másik hozzáértő. — Ha már egy kicsit görbe az az asztalláb, akkor már neked francia? Nem látod, hogy hamisítatlan magyar művészet ez? ... Az egész asztalka tulajdonképpen egy megfordított tulipán motívumát utánozza!...

— Nézd, ott az almárium ajtaján nimfák kapaszkodnak össze! Micsoda lendület a mozgásukban, micsoda gyengédség!...

— Mondom, hogy megvakultál! — nevetett fel megint a másik. — Nem látod, hogy angyalokat ábrázol, akik az ország címerét tartják! Vagy inkább... igen... inkább tündérek lesznek, hajuk parasztlányosan leng... Népi képzetet...

— De amott! — kiáltott fel az első szevedélyesen, és rámutatott az egyik ágy díszes tatjára. — Nem... engem nem lehet megtévesztetni. Az ott egy Zeusz-fő, határozottan az olimpuszi istenkirály!... Szakállja, haja különös rajzolatokba olvad... Igen! ... Ezek a bútorok valami nemesi kúriából kerültek ide... esetleg a Dózsa-lázadás idején, amikor a parasztek erre is kifosztottak néhány udvarházat...

— Ha-ha-ha! — kacagott még jobban a másik. — Zeusz atillában, mentél a vállán? ... Nyisd ki jobban a szemüvedet. A vak is láthatja, hogy ez a faragvány Kossuth Lajost ábrázolja... És milyen érdekesen, sajátosan!... Mondja már meg gazduram, honnét való ez az ágy? Házilag? Népileg?...

— Ó kérem, — mosolygott a gazda, — ezt a néhai öreg Láng Frigyes asztalos csinálta. Minden tehetősebb gazdánál, de még a szegényebbjénél is található ilyent. Ahány, annyféle, de Kossuth Lajos képe az sok helyen be van faragva...

A diákok izgatottan jegyezték a noteszaikba, és igen érdeklődtek nagyapa személye iránt, mert 1930. táján igen sok ilyen fanatikus bújta a falut, s ezek nagyon örültek, ha valami különösségre akadtak. De az öreg már nem élt akkor, s helyette apámat keresték meg a városiak, akire nagyapám a műhelyét hagyta.

Apám azonban gyanakodva fogadta őket, lélekben bezárkózott előlük, s csak kelleetlenül felelgetett feltett kérdéseikre. Különösen akkor némult el, amikor azok Kossuth Lajost hozták elő: harapófóval sem húzhatták ki belőle a szót. — Hagyják el, kérem! — mondta a diákoknak. — Tudom én, hogy mit akarnak! Ha maguk fifikusok, akkor én is az vagyok! Higgyék meg, elég bajunk volt már nekünk ebből!... Ezt ne is említsék!...

A fiók-tudósok összenéztek, mert nem értették apám magatartását, s akárhogy csúrték, csavarták, nem boldogultak vele; nagyapa életéről semmi lényegeset nem tudtak meg. De én, aki akkor már segédje voltam az apámnak, sejtettem, mitől fél olyan nagyon. Öregapám nemcsak sok jót hagyományozott a fiaira, hanem egy csomó kellemetlenséget is, főleg a szüleimre, akiket első örökösének tartottak, s akik holtukig nem tudtak kikászálódni a megbélyegzettségéből, amivel az elmúlt rendszer sújtotta őket.

Nagyapa ugyanis Kossuth Lajos embere volt, elszánt harcosa a magyar szabadságnak, aki a negyvennyolcasságot nagyon keményen tartotta. Nekünk, hadseregnyi unokájának úgy mesélte, hogy még hosszú világvándorlása közben felkereste Kossuth Lajost Turinban, ahol az vígasztalan remeteségben élt. Ezt a találkozást igen részletesen és számtalanszor elmondta, úgyhogy már pontosan tudtuk: hányat koppantott az ajtaján, a szabadság vezére miként nyitott neki ajtót, hogyan köszöntötték egymást, melyik székre ültette, hogy ezüstölt szép szakállja a félhomályos szobában, és szavanként, hogy mit beszéltek. De csodálatosképpen sohasem untuk meg, pedig gyermekek voltunk, s hallottunk tőle fülnek izgalmasabb mesét is. Szinte elállt a lélekzetünk, amikor ahhoz a részhez ért, amelyben Kossuth Lajos magyarországi kis póstását fogadta:

„Csak ültünk, ültünk egymással szemközt”, mesélte nagyapám, „Kossuth, a szabadság bajnoka, meg én, a hazátlan vándorlegény, akit a vörös sapkám miatt akkor toloncoltak ki Franciaországból. Ültünk szomorúan, és azon tanakodtunk, hogy melyikünk az árvább?... Egyszer csak látom ám, hogy egy

gyönyörű galamb száll az ablak párkányára, nemzetiszín tollú, és csőrével megkocogtatja az üveget: — Engedj be, engedj be Kossuth Lajos apánk! — Sem azelőtt, sem azóta nem hallottam galambot emberi nyelven szólalni... — Mi hírt hoztál, kis póstásom? — kérdezte tőle a házigazda, és rögtön felkelt, hogy kinyissa az ablakot. A galamb pedig egyszeribe beröppent, és rászállt az asztalra, Kossuth Lajos nagy könyvének a tetejére. — Megjöttem, édes gazdám, oly nehezen, mint a sóhaj. Megkergettek azok a csúf kettősfejű német sasok, látod, milyen véres a tollam! — Hát akkor látom ám én is, hogy a fehér tolla azért nemzetiszínű, mert vér csöpög róla, és nem tudni milyen veszedelmekben fordult meg, mert zöld csallán ragadt a szárnya közé. — Hát a leveletem elvitted-é? — kérdezte szomorúan Kossuth apánk, — hív-e haza édesanyám, az a szegény Magyarország? ... — A fáradt kis galambnak erre úgy elfacsarodott a szíve, hogy azt sem tudta, szóljon-e, ne-e? Végül mégis rászánta magát, és bóbíjtáját lehajtva mondta: Elvittem én a levelet, be is dobtam Buda várába, de rögtön a Bach-huszárok szedték föl. Németek csöszködnek most Magyarországon, kivert bitang a nép! ... Alighogy ezt Kossuth Lajos hallotta, könnyek hullottak a szeméből, mint a fekete gyémánt."

Ezt úgy adta elő, hogy mindannyian megsajnáltuk a bánatos kis madarat, de még jobban Kossuth Lajost, aki „árvaabb, mint a madár, mert addig nem mehet vissza szép Magyarországra, amíg nem szólítja, hívja a nép!” De a mese végén mindig fellelkessedtünk, mert Kossuth apánk keservében egyszercsak nagyot ütött az asztalra: — Megállj, német! ... Elmegyek én még haza! ... Viszek én még édesanyámnak piros kendőt! — És a vége az lett, hogy egy levelet adott át nagyapámnak is, melyben a magyarországi honvédeknek üzent. Nagyapánk erre belecsapott a markába, és úgy mondta büszkén: — Átadom az üzenetet, Kossuth apánk! ...

Eddig tartott a mese, s hogy igaz volt-e, vagy ő is csak valami könyvből olvasta, még máig sem tudjuk. Én, aki a legtöbbször a térdén lovagoltam, ilyenkor meghúzogattam sárgás kenderszakállát: — Még, még! ... De az öreg ezt a mesét sohasem folytatta. Megindultan köhécselt, majd szurtoszöld meszterkötényében, amit akkor sem vetett le, amikor már megfogta az öregség, a műhelybe totyogott, kitérvén a gyerekhad zajos követelődzése elől. De én még oda is utánamentem, annyira szerettem nagyapát, és megfigyeltem, hogy megáll a műhelyfalra tűzött Kossuth-kép előtt, mely a szabadság vezéréét fiatal korában ábrázolta, és hosszan nézegeti. Ez a kép emberemlékezet óta ott függött a műhelyben a belső gyalupad fölött, s állítólag maga Kossuth Lajos adta emlékül. Ezt a képet még a szánaz, hitetlen apám se merte onnan leakasztani, amikor átvette a műhelyt, pedig ő igazán nem türelmezhetette nagyapa ezen rigolyáit; meghagyta mégis, mert ez vérig sértette volna az aggot. Nagyapa szent bálványáa ott függött időtlen, pedig a keretét össze-vissza furkálta már valami bogár, és alaposan be is porosodott, szinte megőszült a falon, de nagyapa, valahányszor csak hír érkezett Olaszországból, vagy említettek valamit az újságok, megannyiszor felmászott a gyalupad tetejére, és köténye szélével megtörülgette. S a törülés után frissen bukkantak elő Kossuth-apánk fekete hajfürtjei, jellegzetes bajusza, szakállá, teljes erejében a magyar megváltó, akit nagyapám olyan hittel várt.

Amikor az újságok megírták, hogy a turini remete meghalt, nagyapa csak nevetett: — Engem akarnak lóvá-tenni, engem a világjárt muzsikust? Ha-ha-ha! ... Kossuth nem halt meg, de nem ám! Ez a gaz bécsi kamarilla, lám miben törí a fejét? Igy akarják kitérülni a nép szívéből!

Mikor meg arról firkáltak az újságok, hogy a „turini szent” hamvait állami költségen haza kéne hozatni, nagyapám dühösen lobogtatta a papírt:

— Van pofájuk még folytatni... nem hallgatnak el a disznók!... Még a liberálisok is micsoda császárkutyák!?

Apám gúnyosan mosolyogni szokott nagyapának ilyenfajta felhorkanásain, és néha csúfolódva megjegyezte: — De sokáig marad a maga vezére? Lassacskán maga öregegebb lesz, mint az a kép ott!

— Most már közeledik az ideje! — mondta határozottan nagyapa. — Nem látod, hogy már túlsordult a pohár?... A nép nem találja helyét, elvándorolnak Afrikába, Amerikába, kiüresedik a falu... Mert aki itthon marad, az is pusztul, eszi a hektika!... Naponta temetnek, majd mindennap új sír!...

— Az csak nekünk jó! — hehergett apám. — Legalább több koporsó kell.

— Ha tönkremegy a paraszt, mi is tönkremegyünk! — mondta komoran apó, — isz lassan olyanok leszünk már, mint a foltozó varga, csak javítgatunk, de senki sem csináltat új bútort.

— Hű, de nagyon várom már azt a Kossuthot! — bosszantotta tovább apám, — akkor tán minden szegény új bútort fog csináltatni! — Gúnyosan hunyorgott a falikép felé.

De nagyapó nem vette észre ezeket a hitetlen beszédeket, rendületlen meggyőződéssel magyarázta: — Akkor cociálizmus lesz, fiam, mert Kossuth azt akart... Olyan, mint Franciában volt hetvenegyben: a kommün. Én tudom ám azt is fiacskám, amit az újságok nem írnak meg... Igen... Hm... Csakhogy a franciák elbuktak. Hajaj!... Én is ott voltam Párizs fala közt, mindennap alarm!... Barrikád mögüll tüzeltünk a németekre!... De Kossuth nekem azt mondta, hogy a franciák egy kicsit elszeleskedtek... Magyarának való a forradalom... Meg hogy ő most már jobban megcsinálná, mert tudja, mi volt negyvennyolcban a hiba... Azt is mondta ott nekem Torinóba, hogy a mienk: asztalosoké, kúműveseké, lakatosoké a jövő!

És így tovább!... Olvasott ember volt, akkoriban ritka tünemény Dombkirályin. Bizonyos „cociálista” könyvei is voltak, melyeket féltékenyen őrzött a „frigyszekrényben” — ő így hívta a sarokba állított, lelakotolt régi szerzőszámolását. Mi azonban egyszer mégis kiloptuk őket, és hátravittük a kertbe, hogy belekukkantsunk titkaiba, de akárhogy olvastuk, nem értettünk belőlük semmit, pedig minden egyes szó magyarul volt írva. Ez még titkosabbá tette nagyapánk tekintélyét előttünk. Még most is látom sovány, kissé meggömyedt alakját, amint a műhelyben szöszmötöl, dohog, fitymálja a fiatalabbak munkáját, miközben fonyvadt ujjaival fésűli kossuthos szakállát, kapargatja eleven, csuparanc arcát, apró orrát, s magát indulatba tüelve gyakran megrázza bodzafüstszerű üstökét. — Ne úgy, te szőrnök, te veréb! — kiáltott ránk, amikor már nem tudta nézni ügyetlen munkánk, és kikapta kezünkéből a szerszámot. Két öcsém, akikkel együtt már korán inaskodtunk, igen haragudtak rá ezért, de én szívesen türelmeztem el tőle még a pofont is, mert láttam, hogy tanítószándék van benne. Hát persze! A régimódi inasneveléstől még nagyapa sem tudott eltekinteni: — Inasnak, kutyának kinn a helye! — mondogatta, és kinn altatott bennünket a műhelyben a gyalupadok tetején. Most tudom csak, hogy ebben nyilvánult meg a szeretete irántunk, mert szerinte keménység, szívósság nélkül egy magunkfajta nem is állhatott meg az életben. Szíve nem olvadt meg, ha látta kínlódásomat, nem nézte, hogy vézna a kezefszára, hogy csapott jobb vállam milyen gyenge szerkezet, s hogy markom úgy nyúlik a gyalun, mint a puha tészta, sőt, inkább elégedetten nevetett: — Így kell, én is így kezdtem!... Néha felgyűrte karján az inget, és megmutatta hihetetlenül izmos jobbkarját, fel egészen a megsüllyedt válláig, amit még a vénség sem tudott megfonyasztani: — Látod, ilyen lesz a tied is... mint egy gép! — Balkarja meg mintha hosszabb

lett volna a könyökben behajlított jobbnál, egyenes, vékony, mint egy léc, s ahogy előrenyúlt, kipecselődött, s vállban forogni tudott, akár egy tengely. Nagyapa azt akarta, hogy olyan legyek, mint ő, olyan elől besüppedt mellű, izmuktól púpos hátú, eszem, szívem a munkára. Ellenkezett apám tervét, hogy a városba adjon a mindjobban elterjedő modern bútorok készítését megvalósítani: — Ne hallgass apádra, fiam! — súgta titokban a fülembre, — ha bemész, elnyel a gyár, a robot, a züllés, sohasem tudsz te onnan megszabadulni!... Én tudom, próbáltam én eleget... Apád csak meg akar szabadulni egy szájtól!... Meg aztán, kisleány, az nem is munka, nem tudomány! Sابلon! Hajaj, kijártam én már azt az iskolát. Ha csak lehet, ne menj, légy a magad embere: kiesztérgeállak én, ne félj, csak hallgass rám! — S amíg ő élt, nem is engedett el.

Ebből is láthatják, hogy nagyapa félt a gyártól, az önállóság híve volt, ami nem is csoda akkor a kapitalizmusban: Láng úrnak szólitót-ták, ahogy ez faluhelyen az iparosembernek kijárt, s már azzal is kirítt a falusi nép közül, hogy ünneplője elűtött az itteni viselettől. Fekete, városiasan keményszélű kalapot viselt, úgynevezett „cilindert”, nyakkendő, keménygallért, s majdnem a bokájáig érő fekete posztókabátot. Igen ám, csak hogy a tíz gyerek felnevelése, különösen az ő farigcsáló munkamódja miatt, igen nehéz volt; úgyhogy amikor meghalt, akkor ugyanabban a fekete posztókabátban temették el, amiben évtizedek óta járt, s amit sokhelyütt már csak nagyanyám ravasz cernája tartott össze. Talán ez a takaros szegénység, az állandó, nehéz küzdelem a kenyérért, volt az oka annak is, hogy eleven maradt benne az érzés a „cocialista” Kossuth iránt, s ki tudta várni, amíg diadallal megjött. Mert a szabadságért, a magyarmódi forradalomért halt meg a nagyapám 1919-ben!

Senki sem gondolta volna, még a fia sem, hogy mi lakozik ebben a bogaras vénemberben, hogy próféta szava még mennyire beválhat. Amikor Ferenc Ferdinánd trónörökös halála ürügyével kitört az első világháború, és apámat katonának vitték, nagyapa így búcsúzott el tőle: — Ne félj, nem sokáig tart, fiam; harmadik Napóleonnal is így kezdte Bismarokkal, és mi lett belőle?... A párizsi kommun... Ha meghalod a forradalom fölhívását, akkor gyere haza rögtön, mert lesz itt munka elég!

Bizakodón, szinte örömmel tekintett őt bevonuló katonafiára, míg a menyeyi mind jajszékeltek, és mi gyerekek is megriadva pislogtunk. — Aztán mind vörös szegfűvel jöjjetek ám haza, ha megszólal a Kossuth kürtje! — kiáltotta oda a sok bevonuló, akik a vagonokból lógatták ki egykedvűen lábukat. — Azzal jövünk! — nevetett keserűen az egyik pirosképű legény, — ha csak alulról nem szagoljuk!

Az idő múlása azonban nagyapámat igazolta. Egyszer csak özönlöttek ám hazafelé a katonák, Pest felől csakúgy robogtak a katonavonatok. — Kitört a forradalom!... Szegedre megérkezett Kossuth!... — került valahonnan a hír, leszerelő frontkatonák hozták. Nagyapát, aki kora miatt egész háború alatt itthon volt, igen felzaklatták ezek a hírek, folyton rövid cseréppipáját markolászta, és nem tudott együltőhelyben maradni. — Ugye megmondtam!... Megjött Kossuth! — hajtogatta szüntelen. Látszott rajta, hogy tervez valamit s harmadnapra tarisznyát rakott; indulni akart Szegedre a vezére elé. De nagyanyám szemmel tartotta, és vénségére sem apadt hatalmas testével elzárta a kiskaput: Hová mennél, te öreg, ebben a felfordulásban?... Nem elég, hogy a gyerekeink odavannak, most még te is?... Kék kartonkötényével itatgatta a szeméjait.

De nagyapó hajthatatlan volt: — Erissz, nekem mennem kell... nélkülüm ez nem múlhat! — Taszigálni kezdte anyót, de az dagadt lábát megfeszítve makacsul tartotta magát: — Jaj nekem, ez is el akar menni, jaj nekem, milyen árvák maradunk!

— Üggyan kérem! — szólt megvetően nagyapám, és félrelódította onnan: — Mitől félsz?... Az én apám, aki negyvennyolcas honvéd volt, roham közben két német golyót vitt a tüdejében, mégis feltűzte a nemzeti zászlót Buda várára!

Nagyanyó e szavakra még jobban elkezdett szipogni, és nem tudván mivel megakadályozni az ura távozását, azt a fegyvert alkalmazta, amit fiatalabb menyecske korában szokott. Szívéhez kapott, égnak vetette szemét, kimeresztette faderéknyi hátát, karját, és lassacskán lecsúszott a földre: — Jaj a szívem, jaj a szívem! — pihegte.

És ez a bájos, kismenyecskés erőszak most is bevált nagyapával szemben, — mert hiszen látni lehetett, hogy kendője mögül mily kíváncsian kukucskál a tetszhalott. De azért elhagyta magát, s engedte, hogy a párja emelgesse, ütögesse a hátát: — Jól van no, kis aranyom! Nem kell ám azért mindjárt megijedni! — s vizet töltve a szájába, nagynehezen felállította. A magas nagymamának jóformán csak a válláig ért.

Akkor nem is ment el, mert nyanya tettetésből ágyának dőlt. De én látam, hogy apó ebbe nem nyugodott bele, s a hírek is egyre-másra érkeztek megint, szállingóztak a frontkatonák. Csak az én édesapám, meg a bátyáim nem jöttek haza még. A Lajos bátyám ugyan írt, hogy a pesti Augusztá-kórházban fekszik a lőtt karjával, de nem sok reményt fűzött hozzá, hogy a tizennyolcas évben még hazakerül: elüszkösödött a sebe. Ő írta azt is a karácsonyi üdvözlőlapon, hogy a kórházban megalakult a katonatanács, és mert maga is fennjáró beteg, őt is beválasztották... Mindenütt erősödik a kommunizmus. — Az, az, — kiáltott fel nagyapa — a kommün!... Tudtam én!...

Es egy karácsony utáni napon megint elterjedt a faluban a szegedi vakhír, hogy most meg már fényes paradét tart ott Kossuth! Nagyapámon erre, — bár ezt nem akarta mutatni, — óriási izgalom vett erőt, hogy az szinte rám is rámaradt, aki nagyon tiszteltem s akkortájt minden cselekedetére figyeltem.

Másnap, — ez úgy estefelé volt, — látom ám, hogy fokozódik az öregem idegessége. — Na, mért nem mész már innet, mit fűrsz-farigcsálsz ilyen sokáig? Én ilyen korban már a lányok ölében játszottam! — kiabált rám, s küldött volna a műhelyből erővel. Nagy nógatasra végre eltávoztam, de csak cselből, mert a fakó kisablakon keresztül visszalestem, hogy ugyan mit csinál ökelme?... Apó előhúzta a sarokba állított szerszámosládát, mármint a „frigyszekrényt”. és hosszas kereséssel után egy nemzeti szalaggal átkötött kopertát vett elő, amit nagy sietséggel zsebkendőjébe göngyölt. Bár nem tudtam, hogy micsoda lehet a kis borítékban, de sejtettem. Egész biztosan Kossuth Lajos hajdani levele volt az, amit mi gyerekek több ízben kerestünk a ládában, de sohasem tudtunk ráakadni. Úgy gondoltam, hogy azért akarja most magával vinni, mert attól tart: Kossuth majd nem fog ráismerni, — mert hiszen régen volt az nagyon, amikor ők ketten találkoztak. — Vagy talán dicsekedni kívánt vele, hogy megőrizte, mint a szent ereklyét. Aztán láttam, hogy felvette előre kikészített ünneplő kabátját, kalapját, amit egy pokrócban már réggel kicsempészett a házból. Mindenesetre oly ügyesen csinálta, hogy az én csinyekhez szokott szemem se vette észre.

Igy kikészítvén magát a nagy útra, fogta görbebotját és elindult, de amint a műhelyajtón óvatosan kilépett, eléjeálltam: — Engem is vigyen magával, nagyapa!

— Hogy-hogy? Hova? — rökönyödött meg a meglepetéstől, mint akit tetten értek.

— Hát a Kossuth Lajos elé. Én is nagyon szeretném meglátni!

— Honnan tudod, hogy odamegyek? Dohányért indultam a holtba!

— Ünneplőben? — kérdeztem csökönyösen. — Régóta figyelem már.

Egy pillanatig gondolkozott, azután ravasz mosoly jelent meg töpörödött kis arcán, suti orra mintha mozgott volna: — No nem bánom, gyere! Legalább megmutatom neki, hogy milyen unokám van... De ebben a ruhában megfagysz. Szaladj hamar télikabátért!... De vigyázz, — tette ajkára einkosan hasadozottvégű ujját, — mert ha nagyanyád észrevesz, akkor végünk van!

Öt perc múlva a kert irányában távoztunk a frissen ropogó hóban, majd egy kis kerülővel a kertek alatt a vasutállomásnak vettük útunkat. Hideg idő volt valóban! A terhes ég mint valami nehéz ólomprés süllyedt egyre lejjebb, szinte már a házak rokkant gerincét nyomta, úgyhogy a kémények füstjének alig maradt helye, megrekedt a szűk kis udvarokban, és a kerítések korhadt lécei is meggömbültek a roppant súly alatt, a teleplomtorony mint egy meghajlott gyufaszál bágyadt szikrákat vetett. Olyan idő volt, hogy minden pillanatban valami soha nem látott dolog bekövekeztét várta az ember, hogy megrián a Tisza jege, vagy megpattan a rideg alföldi tél. A vonat is mint valami elkésett hírnök, zihálva futott velünk az egyre vastagabb sötétségben, s mire beérkeztünk a tiszaparti városba, a jeges szél szinte megállította. Az egyik jelzőkarónál kimerülten füttyögött, nyilván nem akartak beengedni bennünket. — Gyerünk!... Innen sincs messzebb! — súgta türelmetlenül nagyapám. — Ez valami sztrájk lesz vagy szabotázs!...

(Mind a két szót akkor hallottam először.) Nagyapa lelépett a kocsiról, s mint aki ismeri a járást, nekivágott keresztül-kesül az integető gázlámpák irányában... Én utána. De alig tettünk meg húsz lépést, amikor üvöltő hóvihar szakadt ránk, olyan sűrű, hogy majdnem elvesztettük egymást. Nemsokára a külvárosba értünk, — úgy hiszem, a Cserepes-sor táján —, s az ereszekbe meghúzódva iparkodtunk a város szíve felé. Már jól bent lehettünk, — fia lélek sem volt az utcán, — amikor egy siető, bundás, úrfurma férfi vágódott elébünk, aki nyilván hazafelé tartott. Nagyapa megmarkolta a vállát, és megállította: Mondja már uram, merre tartja Kossuth Lajos a parádét?... Vagy elkéstünk már? — kérdezte a sietségtől rekedten.

— El! — mondta gúnyosan a járókelő, és megtaszította nagyapát: — Menjen az utamból, maga részeg! — és eltűnt a sötétségben.

— Bolond! — dörmögte nagyapa, — azt hiszem, részegebb vagy te, mint én! — Azzal már ment is tovább. Nemsokára egy újabb árnyékkal találkoztunk, aki mélyen a gallérba húzta a fejét, s amint közelebb került, kinézetéről munkásemberek látszott. — Hé, magyar! — szólította meg nagyapó, — hol van a parádé?...

— A parádé? — szolt a megkérdezett értetlenül.

— Az... A Kossuth Lajos!...

— Ja? — kapott észbe hirtelen az ember. — A Kossuth Lajos... sugárúton?... Ertem! — ütögette hidegtől hebegő ajkait. — A gyűlést gondolja, ugye?... Az Alföldi-szállóban...

— Azt! — felelte örömmel nagyapa.

— Az még tart! — világosított fel bennünket az illető. — Én is ott voltam, de haza kell sietnem, mert a feleségem beteg. Pedig szívesen maradtam volna! — és szomorkás hangon felnevetett: — Kapnak ám a háborús bűnö-

sök, a kormányssocialisták... Öröm hallgatni. Az egész városi munkásság ott van... Mert ez a kiküldött, ez a...:

De nagyapa már az utoljárt nem is hallgatta végig: most már ő hagyta faképnél a megállított embert. Úgy sietett végig a Tisza Lajos-körúton, hogy én a fiatal is alig tudtam vele lépést tartani; nem törődött a jeges hóval, a zuzmarával, mely a lehelletétől szakállára fagyott. Az én szívem is remegett arra a gondolatra, hogy nemsokára megláthatom a szabadság vezérét, akinek alakját nagyapám meséi után olyan gazdagon kialakította képzeletem.

Amikor a Kossuth Lajos-sugárút elejére értünk, valóban rendkívüli látvány tárult elénk. Hiába kavargott a hóvihar, a régi Alföldi-szálló épülete előtt nyüzsgött a nép, s belül is annyira voltak, hogy rá sem hederítve a hidegre, kinyitották a magas, keskeny ablakokat. Annyi szegény munkást én még nem is láttam egy csoportban. Belül egy tüt se lehetett volna leejteni, kívül pedig az ablakok alá meg a bejárat részéhez csődült, csimpaszkodott, aki hallani akarta a szónok szavát. — Úgy van! Élje-e-en! — harsogtak a rossz torkok kürtjei, s a rongyos tömeg bibor párát lehelt ki magából, valósággal füstölgött.

— Ő az! — ujjongott nagyapa, — hallom a hangját! — S egy röpke percre megállt az utca közepén. Bal fülét, — amelyikkel jobban hallott, — a zajgó épület felé fordította, s mint egy gyermek, aki édes tejért ágaskodik, mozgott a szája. Aztán még közelebb mentünk, egészen a szárnyas ajtóig, hogy majd beférköziünk valahogy, de ez lehetetlennek látszott. Sovány, vászonruhás alakok szorongtak ott szennyes micisapkákbán, négerfekete vasúti fűtők szénporrrel teli sálakkal becsavarva, és mindenfajta katonák kekiszím egyenruhákban, ki fegyverrel, ki csak pusztá kézzel, hadifoglyok hufordfi kozák-kúcsmákban, munkásasszonyok nyakukhoz tapadt csecsemőikkel, akik ijedten bámészkodtak a morajló sokaságra. Még egy ügyvédkinézetű úr is állt ott, homlokát az ajtó peremének dűtve, ébenszakállát nyakára tekerte a szél, miközben huzgón jegyezgetett egy füzetbe. Nagyapa éppen mellette akart befurakodni, s a nagyhomlokú férfi teret is engedett, de egy erősmellű katona karjával visszatartotta: — Nem érti, hogy nem lehet már, ha csak nem ördög!

— Engem pedig meg nem állíthatsz, Burunka! — makacskodott az öreg, és megrántotta a katona fegyverszóját.

A katona hátranézett, és nyomban felismerte nagyapót: — Bocsánat!... Maga az, Frici bácsi?... Hát maga hogy kerül ide onnan messziről?

— Eljöttem én is meghallgatni! — fogott kezét a katonával. — Ő beszél? — kérdezte hangját suttogóra fogva.

— Ő! — felelt a katona, és hatalmas markába nevetett. — Szorulnak a hadiszállítók, a kormányssocialisták!... Nagy vita folyik, kommunisták és szocialisták mérköznek... Mi katonák már mind a kommunistákhoz állunk!...

Úgy kell! — mormogta nagyapa réveteg tekintettel. De figyelj csak, Béla!

Én is közelebb húzódtam. Odabentről fiatal férfihang indulatteli basszusa hallatszott: — Negyvennyolcban is azért buktuk el a szabadságharcot, mert megtorpantunk, nem mertük bátran továbbvinni a forradalmat, hanem: enged-tük, hogy közöttünk maradjanak és nyakunkra nőjjenek ilyen Görgey-félék, akik elárulták a nép szent ügyét!

Úgy van! Le a hazaárulókkal! — kiáltott közbe nagyapa.

— Mi, kommunisták — folytatódott a beszéd, — nem kukoricázunk az urakkal, egyenesen törünk a cél, a dolgozó nép uralma, a proletárdiktatúra felé!

— Mi, régi szocialisták is arra törekszünk! — vágott közbe ekkor egy dühös, bömbölő hang. — Csak nem Lenin, hanem Marx szerint!

— Ne haragudjék, kedves közbeszóló elvtárs — felelt a szónok egy kis kitéréssel, — de a kormány-szocialisták úgy törekszenek a proletárdiktatúrára, mint az a folyó, amelyik ha hegyhez ér, megkerüli azt, s ha még egy akadály állja útját, akkor azt is; és így tovább a harmadikat, negyediket, ötödiket, hatodikat. Kanyarog köztük vég nélkül, amíg egyszer csak azon vészi észre magát, hogy ott van, ahol elindult!

— Jól megmondta nektek, hi-hi-hi! — gurgulázott bele egy kenderporos nevetés. Láttam, hogy egy sapkavarjú a mennyezetig repül, s a nevetés krákogássá, majd sípoló köhögéssé változik. De ezt is elnyomta a dübörgő taps, éljenzés, mely betöltötte a szállodai termet: — Éljen Rákosi!... Éljen a kommunista párt!... Igaza van!... Mind képviselőségre pályázik, s aztán elfelejti, hogy munkás volt!... Városházi urak lettek a szakszervezeti titkárajnkból!...

Ezer kifogás hangzott el a szocialisták ellen, mintha a szónok meglazult lavinát indított volna el. Mikor azonban lassacskán csillapodott, megint az iménti bömbölő hang kotnyeleskedett: — Ha kanyarog is az a folyó, de végül mégis csak a tengerbe ér. Lassan, de biztosan: mondja a jó magyar közmondás... Mi ehhez tartjuk magunkat!

A gyűlés mintha egyetlen, óriás test lett volna, egyszerre lélezett. Anynyira a vitában élt, hogy egyszerre csöndesült el, s csak az idekinti szél sivitott, fokozva még a keletkezett feszültséget. Amit előbb a felszólaló mondott, nyomós érvnek tűnt, s kihasználva a pillanatnyi csendet, egy nyegle, vékony hang még megtoldta: — Nem akarjuk a falba verni a fejünket, és véres fejjel nem akarunk visszacsúszni! Mi mindig óvtuk a munkásságot az elhirtelenkedett cselekedetektől! Nem először csináljuk mi ezt kérem: a leninistáknak lázas a feje, tifuszt kaptak Oroszországban!

A tömeg várakozón nézett a szónokra: no erre ugyan mit felel? ... Nagypával mi is nyújtogattuk a nyakunkat, de a vállak sűrűjétől és a bejárat hosszú oszlopfüggönytől nem láthattunk az emelvényig. Kisvártatva azonban megszólalt az előadó, mintha éles kard villant volna:

— Két elvtárs is párbajozni óhajt velem!... Rendben van!... Elfogadom!... A magyar kommunisták úgyszólván két kézzel küzdenek a népért, mint Kinizsi Pál a törökverő csatákban. Nekünk még az orosz tifusz sem ártott meg, mert ismeretes, hogy az ember sokszor a lázalmában vét rá az igazságra; és attól fél a burzsuj, ha a vörös láz kiveri a proletár arcát, ha lázasan is, de kinyílik a szeme! A burzsoázia úgy fél a bolsevizmustól, mint az ördög a szenteltvíztől! Miért?... Mert a bolsevizmus az urak legyőzésének a tudománya. És ők most azt szeretnék, hogy ne okosodna meg a proletár, hogy megint rájuk hallgatna, és velük együtt szajkózná: lassan, de biztosan!... Bezzeg ők gyorsan vitték el a szegénységet a másik proletártestvérét ölni, ők gyorsan gazdagodtak a kihullott munkásvér cseppjein, ők gyorsan a legnagyobb nyomorúságba taszították az országot, de amikor a proletariátus azt mondja nekik: elég, elég a kizsákmányolásból, akkor ezek azt suttoják fizetett ügynökeiken keresztül a munkásság fülebe: lassan, de biztosan!... Nehogy vérontás legyen!... Hadd üljünk csak itt békén a zsírosfazekaink mellett!... Kérdem én a munkásságtól, s az itt vitára megjelent szocialista küldöttektől, várhatunk-e mi? Kanyaroghatunk-e, mint az a bizonyos folyó? Amikor a munkás éhes, rongyos, kereset nélkül van? Várhatunk-e még ezer esztendeig, amíg az urak lassan, de biztosan kiszívják a vérünket, s pokolra visznek bennünket?...

— Ne kérdezősködjön, hanem arra feleljen, hogy mit fektetett le a könyveiben Marx? — ordította egy magából kikelt tarfejű ember.

— Azt, amit Oroszországban a valóságban megvalósított Lenin! — válaszolt élesen a szónok.

Most valóban úgy hallatszott belülről, mintha párbajra, öltre mentek volna, kérdések, válaszok kurtán csattantak.

— Tiszta vizet a pohárba: mit akarnak a kommunisták?

— Minél hamarabb a tanács hatalmat, a nép uralmát! Ma vagy holnap!

— Már most is az uralkodik!

Erre már nem a szónok válaszolt, hanem egy katona: — Hát ha mi uralkodunk a városházán, akkor a polgármester miért nem adja ki minden katonának az 5.400 koronás leszerelési segélyt, miért kapnak csak a háttulógós tisztek? ...

— Ez nem ide tartozik... A tiszteket is magunk mellé kell állítani!

— Meg a hóhér kötelit is!

— Szocialistává kell formálni az emberek lelkét! — üvöltötte az iménti cikornyás hang. — Előttünk valóban egy óriás hegy van, s a szociálisták valóban egy folyó, mely a szeretet karjával öleli át az egész emberiséget, illetve ezt a hegyet. Mi egyetlen társadalmi osztályt sem kívánunk nélkülözni!

— Temesse be magikat az a hegy!

— Talán a kommunisták meztláb akarják átugorni? — hördült egy borízú nevetés. — Mert ahhoz még igen gyöngécské a lábacskaik! Kha-kha-kha!

— Pusztuljatok, úri tányérnyalók! — recscent egy iszonyú hang, kifakadt, fekete indulattal, s rázúgott a terem: — Pusztuljatok! ... Ki fizette az italt?... Takarodjatok ki innen! ...

Olyan láрма keletkezett hirtelenében, hogy az elnök csengője is alig hallatszott. Nagynehezen halkult az érvek, a kiáltások zápora, és csak sokára jutott szóhoz Kossuth Lajos. Mert abból, ahogy nagyapa szorongatta kezéigébe került nyakamat, szentül meg voltam győződve, hogy az beszél.

— Itt valaki, elvtársak, azt mondta az előbb — zengett ércszava, — hogy a kommunistáknak gyenge a lába átugrani azt a hegyet. Én erre azt válaszolom elvtársak: a kommunisták nem is akarják átugorni! Mi, kommunisták fel fogjuk robbantani azt a forradalom ekrazitjával! Minekünk ezt parancsolta Marx, és ezt tanítja Lenin! ...

Csak eddig tudta mondani vagy tán be is fejezte, mert, a lelkesedés orkánja elnyelt minden hangot, s egyetlen félelmes indulóvá egyesült. Csupa dobok, cintányérok és visító klarinétok voltak ebben a zenekarban, s a szemek mintha beledagadtak volna, s ezernyi ököl emelkedett a levegőbe, csontos dobverők! Vagy inkább fortyogó kohóhoz hasonlított a szálloda nagyterme, ahol izzó vas hömpölygött, sűrűsödött, és kiizzadta magából a salakot: — Le a munkásáruló kormánysszocialistákkal? ... Éljen Rákosi! Éljen a Kommunista Párt! ... Éljenek a munkás-katonatanácsok! ... — Mintha egyetlen gondolatra jutott volna a sokszáz ember, egymásután szólaltak meg a különböző szakmák képviselői: Én, Cseh Imre a bőrösöktől, kijelentem, hogy Rákosi elvtárs szava nyomán teljes egészében meggyőződünk a Kommunista Párt igazáról, s ezért kilépve a szociáldemokrata pártból, teljes egészében belépünk a Lenin ... hogy is mondjam ... a magyar bolsevista-kommunista pártba! — Éljenek a bőrösök! — verte össze valaki kéregtől csörgő tenyerét, szünni nem akaró éljenzés következett. Azután következtek a kendergyáriak, a vasutasok, a faipariak és újabb és újabb katonaküldöttek, egyéb szakmabeliek, sőt még a kereskedőkből, közalkalmazottakból is sokan, akik mind a Kommunista Pártba akartak belépni. Az elnök higgadtan figyelmeztette a munkásságot, hogy az Internacionálé után majd szép sorjában

mégejthetik a belépéseket, s mindenki szakma vagy üzem szerint csoportosuljon, mert rögtön itt helyben megtörténik a felvett új tagok szervezeti beosztása is, hiszen különben is szervezett munkásokról van szó. Akkorján még ilyen egyszerűen ment a felvétel, mert a friss, harcos pártnak emberanyagra volt szüksége.

De a kormányszocialisták, — akiket azért küldtek el oda nyílt vitára, hogy lehengereljék a kommunistákat, — nem várták meg az Internacionálét, hanem sértetten törtettek kifelé a főajtón keresztül, ahol mi állunk. — Elegünk van ebből az anarchiából! — mondta az a cingár, egérfejű férfi, aki legelőbb fúrta át magát a tömegben. A másik, — egy hegyesrefent bajszú, kövér, vasvillaszemű úr, a bölömbika hang tulajdonosa, erősen szuszékolt, mikorra kiért, és megtörölte gyöngyöző homlokát: — Ezért mi már nem vállaljuk a felelősséget a hatóság előtt!

— Ránk küldenétek az állam csiszárait, ugye? — kiáltott a villásbajszúra az a katona, akit nagyapa Burunkának nevezett. — Takarodjatok innen, még jó vagyok! — Mancsával úgy meglökte, hogy a hóban alig találta meg egyensúlyát.

— Nézd csak, milyen hájas az ügyvéd úr! — kacagott valaki fogatlan szájjal.

— Sok morzsa lehull az urak asztaláról! — felelt rá egy félig vak munkás, akinek ép szeme furcsán kacsintott. — Nézd már amazt is! — mutatott a nagyhomlokú, ébenszakállú úrra, akiről már az előbb elmondtam, hogy aajtónak dütötte fejét, és sebesen írt. — Nézd, már miket firkál a spicli? Felrajzolja, hogy ki s miket mondott itt, és majd beadja a rendőrségen.

Az únfarmájú ember szelíden rámosolygott a tüzeskedő munkásra, aki erre még jobban megbőszült: — Tűnjön el innét maga is, mert megagyalom! — kiáltott rá, és nekiindult valóban.

Burunka azonban kitette eléje fegyverét: — Csiba te, hagyd!... Juhász Gyula ez, a költő!... A miénk!... Ne félj, ha más lett volna, már régen nem írna itt!...

— Ne pazarold az erődöt, elvtárs! — mosolygott a félvakra a szakállas, — szükség lesz még rá más esetben!

A munkás nem felelt, mert megmerevedett katonásan, s a karját igazgatta volna girhes, de szilaj testéhez, ám a görbe csontok miatt ez kevésbé sikerült. A teremben ugyanis énekelni kezdtek az Internacionálét: „Fel, fel ti rabajai a földnek!...”

S aztán ezernyi nehéz kéz fogta meg a tollat, és írta alá az egyszerű belépési nyilatkozatot, ezt a dicsőséges házassági szerződést a magyar munkásosztály és fiatal szerelme, a Kommunista Párt között. Hogy micsoda örömujjongás volt ott, az akkor még túlságosan kisüzemű Szeged proletáriátusának micsoda tarka ölelkezése, testvéri összeborulása, azt én mind nem is tudnám elmondani, mert akkor élesen nagyapát figyeltem. De különben se lenne hiteles a leírásom, mert akkor én még erősen kamasz-szemmel néztem a világot: csupán nagyapa Kossuthja, a kétméteres bajnok érdekelt, és csak most értem meg tulajdonképpen az akkori esemény nagy jelentőségét, s így felködlő emlékeimhez csak utólag fűzök hézagos magyarázatot.

Nagyapó — mondom — ámulva állt ott; mély szemgödrének alul kiszélesülő tányérjában egyre gyűlt a könny, és kicsordult abba a nagy árokba, mely orra tövétől a kepe közepének vezetett. Aztán hirtelen megmarkolta a karom, és befelé vonszolt a lassan kiürülő terembe: — Vive la commun! Vive la commun! rikoltotta érzelemtől elbicsaklott hangon. — Vive la commun! és mindenki őrá figyelt a cigarettafüsttől kék szállodában.

A szónoki asztal előtt egy ragyogószemű, alacsony fiatalember állt, aki nek hollőfekete haja sűrűn tapadt homloka köré, és nagyapa felé intett. — Vive la commun! — mondta halkán, mosolyogva.

— Eljen Kossuth Lajos! — kiáltotta nagyapó karjait széttárva, és feje mereven kipeckelődött. — Eljen a magyar szabadság!

— Eljen Kossuth! — felelt a fiatal politikus megindultan, és összeüdügette tenyerét. — Eljen a magyar szabadság! ...

— Eljen Rákosi! — kiáltották azok a munkások, lelkesült katonák, akik a fiatalembert körülvették. Nagyapa bizonytalan, apró lépésekkel szaladt oda hozzájuk, és közöttük motozott a kézért, mely utánanyult, és találkozott kemény szorításban. Nagyapa két marokba fogta és rázta a fiatalember kezét: — Eljen Kossuth Lajos! — ezt motyogta folyton, és én láttam, hogy könynyeitől szinte megvakult.

A fiatalembert ekkor egy törékeny kis asszony ölelte át, és vonta el onnan, aki fiamnak nevezte, s egy dúshajú lány hívta vacsorázni, aki arcbán nagyon hasonlított hozzá. — Viszontlátásra, öregapám! — mondta a szónok, és mégegyszer megrázzván nagyapa kezét, gyengéden kivonta magát, és társaitól körülveve a kijárat felé ment. Amerre elhaladt, mindenféle szerető pillantások kísérték, integettek neki és tapsoltak.

Nagyapa földbegyökerezett lábbal állt ott, s amikor kabátja ujjával letörölte könnyeit, elcsuklott hangon szólalt: — Megismert! ... Tudtam, hogy megismer! ...

Bevallom, én akkor rettenetes zavarral küzdöttem ott nagyapa mellett, mert a látottak igen nagy csalódást keltettek bennem. Kossuth nem volt kétméteres óriás, szakálla se volt, hanem egy alacsony, borotváltképű fiatal embert láttam, akit tetejében még nem is Kossuthnak, hanem Rákosinak szólítottak. Nem fért a fejembe sehogy ez a csoda, s amikor másnap — miután az Irén ágyónál kitöltöttük az éjszakát — hazafelé mentünk, meg is mondtam nagyapának: — Ennek a Kossuthnak nem volt szakálla!

— Eriggy, te bolond kölyök! Nem láttad a göndör szakállát neki? — válaszolt nagyapa.

— Nem, de azt hiszem maga se! — válaszoltam mérgesen.

— Téged akkor valaki megbabonázott, fiam! — hahotázott nagyapa. — Mert én láttam az arany szakállát.

Ez az állítás még jobban megzavart akkor, mert megingatta hitemet a saját szememben, már én is valami varázslatra, szemfényvesztésre gondoltam. Nem csoda, hisz nagyanyám, akinek gyermekkoromban a gondjaira bíz-tak, mindenféle ijesztgetős mesékkel akarta rendszabályozni a rakoncátlan-ságom. S nagyapa igazában még megerősített az is, ahogy ő otthon az egész találkozásunkat elmesélte. Olyan felemelően kedves volt, hogy még nagyanyó is megbocsátotta kiruccanásunkat.

Anyám azonban keserűen panaszkodott neki, hogy Puskás bíró ehónapra nem akarta kiadni neki a hadisegélyt, és hogy milyen „arat” kért azért, ha mégis kijárná neki valahogy. — Hát most mit csináljak ennyi gyerekkel? — kérdezte tanácstalanul. — Ugyis kevés volt, amit adtak ... Én kellenék ennek a falukanjának!

Nagyapám iszonyú dühre gerjedt ezekre a szavakra, és azonnal a község házára ment. — Pusztuljatok innet, átkozott Károly király kutyái! — ezzel lépett be az irodákba, és nekirontott a bírónak, aki a karosszékben ült. — Majd adok én neked hadisegélyt, te disznó! — hajította képen, és pofozta, ahogy bírta: — Mit kértél te a menyemtől? ...

A községközi hajdúk úgy szedték széjjel őket.

Ez a cselekedete nagy izgalmat váltott ki akkor Dombkirályin, mindenki ezt beszélte. Akkor este egy Eke Péter nevű szegény kubikos kereste fell nagyapát a külső sorról, aki helyeselte nagyapa eljárását, s azt javasolta neki, hogy mivel ilyen hírek járnak, jó volna ha Dombkirályiban is megalakulna a földműnkasztánács. Nagyapa beleegyezett, de a terv csak jóval később került kivitelezésre, amikor Puskás bíró azt az emlékezetes csúfságot csinálta.

Ez úgy történt, hogy amikor a lógós katonák felkeresték Puskást, és a feleségük nevében pénzt követeltek, a bíró, hogy kikerülje a megveretést, nagy beszédet mondott nekik, amely ravaszul arra ment ki, hogy pénzt nem adhat, de a katonák meg a szegénység segítsen magán, ha nem restell. És ráuszította a katonákat a Weisz Samu boltjára. A katonák aztán valóban nekimentek a szegény kócószidő ezatócüzletének, és az ő kezdeményezésükre mindent kirámolt ott a nép. A nagy osztozkodáson még Puskás bíró is megjelent, ő volt a legnagyobb buzdító: — Vigyék!... Katolikus keresztények zsebéből szedte ez meg magát! Krisztust is a zsidók feszítették keresztre!...

Zsebredugott kézzel állt az üzlet bejárata előtt, és a kisírtszemű Samuné előtte rimánkodott: — Bíró úr, hát ezt érdemlem én meg? ... Tán nem jól fizettem az adót? ... Az uram tán nem a hazáért harcolt odakinn a fronton a többivel? ... Jaj, édes uram, de egyedül hagytál? ...

De Puskás kérlelhetetlen volt: — Ismerjük a fajtádat! — ordította. — Mindenütt tik csináljátok a felfordulást!

A háborús özvegyek, lógós katonák a nagy nincstelenségtől való elkeseledésükben vitték, amit értek. Jani öcsémmel én is ott álltam, habár bemenni nem mertünk, de amikor egy menyecske annyira megpakolt, hogy egy kezét meg egy boxosdobozt elejtett, öcsém gyorsan felkapta és hazaszaladtunk vele. Szokott élelimeségünkre azonban ráfizettünk. Amikor szerzeményünkkel eldicskedtünk nagyapának, az igen leszidott bennünket: — Viszitek vissza mindjárt! Majd adok én nektek más szegényét elvenni! A Samuét rabolják, aki a fiammal együtt kinn van a harctéren?

Szégyenszemre vissza kellett vinnünk a boxot meg a kezét, de nagyapa is jött velünk: — Mit csináltok, bolondok? — förmedt rá a rumlis népre. — Ezt a szerencsétlen, sokgyermekes asszonyt akarjátok tönkretenni, aki csak ebből a kis kócerejből él? ... Mért nem mentek ehhez, aki tele van szalonnával, aki itthon meresztette a nagy hasát, amíg a többiek a fronton harcoltak? — és meglökte a meglepődött Puskást.

— Úgy van!... Igaza van!... hallatszott a nép közül: — A Samu nem vétett a légynek se, gyereke annyi, mint a pellyva!... Gyerünk Puskához, ott tele van a hombár, meg a boróshordók!...

Csak ennyi kellett a sok asszonynak, katonának! Ledobták az apró tárgyakat, és megzúdulva rohantak végig a főutcán Puskás Ferenc háza felé. Szaladtunk volna mi is az öcsémmel, de nagyapa elkapta a vállunkat és visszatartott: — Ne menjetek ti oda! — mondta, és idegesen pislogott, mintha szégyenlette volna.

— Megfizet maga még ezért! — lépett eléje Puskás. Arca akár a kiegészített téglá, olyan színű volt, bársonymellényén tarajként feltüskölődtek a réz pitykegombok. Fényes csizmájában óvatosan oldalgott a háza felé, ahonnan már hallatszott a felesége vagyonféltő visongása és valami tompa zaj, mintha kövér hordókha vastag csapokat vertek volna. Rágott bennünket a kíváncsiság, de nem mehettünk oda, mert nagyapa szólanul hazavezetett bennünket. Láttuk, hogy büntudat bántja, mert ő ajánlotta Puskást a népnek, többször tétován megállt, mintha vissza akart volna fordulni, de aztán mégis csak hazamentünk.

Amint később hallottuk, Puszkás Ferit nem kellett féltetni. Ahogy hazaért, rögtön leintette siránkozó feleségét, és szép beszéddel fordult a jelenlévőkhöz. Elmondta, hogy ő még sohasem zavart ki egy koldust sem, ha kértek tőle, hogy ő bíróválasztások alkalmával nem egyszer lakatta jól a napszámosnépet, meg hogy ő nem sajnálja tőlük most sem, csak nem szereti a fölfordulást, hanem inkább a rendet. Lement a katonákkal a pincébe, és ő mutatta meg azt a hordót, amelyikben a legjobb bor volt, és a hombárból minden jelentkezőnek tíz kiló gabonát méretett. Így óvta meg a többi jószágát az elkobzástól.

Amde nagyapa valóban meglakolt eme tettéért, mert nem sokáig állt fönn Dombkirályn a földmunkástanács, amelynek elnökévé nagyapát választották meg. Nemsokára bevonultak a románok, s nagyapa hiába várta Kossuth Lajos felmentő seregét. A románok ugyan még nem bántották, de amikor kivonulásuk után megérkeztek a darutollas levénték, akkor már az első nap a község-házára hívták. Véresre verték a tiszték, bajonettel meghasogatták, s a kishíró úgy támogatta haza egy szál pirosra festett ingben, mint a rúszokat. Nagyanyó jajgatva fogadta a kiskapuban, s mi, kamaszok szintén riadtan néztük, és nem tudtuk a bajt megérteni. Nagyapa hasrafeküdt a priccsen, és csendesen zokogott, miközben nagyanyó és anyám vászontörülközőkkel itatták fel a vért, tömködték rajta a hosszú sebeket: — Jaj, mit csináltak veled! — ájlodozott nagyanya.

Nagyapánk ezután már csak összefüggéstelen szavakat mormogott, mint aki félrebeszél: — Ezt tették velem Kossuthért!... Kossuth kommunista volt... de ő nem halt meg!... Tudom... őtet csak bezárták Szegeden... El akarják tagadni a nép elől!... Mért nem engedik ki?... Majd ő rendet tenne az urak közt!

Efféléket beszélt, és harmadnap rá végleg elesöndesült.

És én csak most tudtam meg, hogy igazat mondott, amit ő hitt, nem volt szemfényvesztés. Mert hiába tagadták el az urak, hiába zárták börtönbe, mégis eljött népünk reménysege, és 1945-ben újra találkoztam vele.

NAGY SÁNDOR

FEJÉR DÉNES

A költőhöz

Harcolj! Szeress!
És vágj oda,
hol szenny lapul,
s ne bándd soha
sorsod ezért,
ha mostoha.

Inadba mar bár
gúny foga.
Mégsem inogatsz
meg soha!
A kényelem
gyávák joga.

Ki írta ki
a gaz javát,
ha élted éjét

s nappalát
nejed mellett
nyújtózod át?

Talpra költő!
Előre! Még!
Szakadjon gát,
vessen a fék!
Ne félj! Legyen
lépted merész.

S lépjen a lábaid
messze, bár,
az ifjúság
követni kész,
az új világ
nyomodba jár

Papp Tóbiás karrierje

Hogy jobban megértsük Papp Tóbiás fonák történetét, vissza kell pörgetnünk az időt jó néhány esztendővel, egy boldognak hazudott korba, boldognak képzelt emberek közé.

Meg kell mutatni Papp Tóbiást, aki kijárta az elvtelenség legmagasabb iskoláit egészen az univerzitásig. Aki még mai napig is közöttünk él, fertőz, mérgez multból hozott nyavalyáival. Hogy okuljanak a paptóbiások, és mindenki más, aki behunytt szemmel jár el mellettük.

Segít a szárnyas képzelet, és máris ott topogunk a letűnt kor forgatagában, mikor Vilmos császár vasvilla bajsza fenyegette a békés emberck álmát, s Ferenc Jóska boszorkánykonyhájában az első világháború mérget kotyvasztották a frakkos mágusok. Mikor a kevesek tobzódva habzsolták a gyönyört, a sokaságnak meg a vére is kísérkedt a nyomorúsággal való végeláthatatlan hadakozásban. Ez a kor öntötte el iszapos hullámaival Papp Tóbiás ifjúságát.

Papp Tóbiás gyermekévei nyugodt, gondtalan mederben teltek. A főjegyzői házban uralkodó jólét egészséges, piros almákká kerekítette a fiúcska arcát, aki nagy karéj vajaskenyerek és tenyérvyi sütemények mögött tűnődött, vajjon kocsis, futballista vagy katona legyen-e, ha megnő. Az iskolában ő volt a legjobb tanuló, játékban a vezér, verekedésben a győztes. A tanítónő is hízelgett neki, legtöbb társa meg boldogan tűrte, hogy hátán lovagoljon. Ha néha valamelyik erősebb és rátarlibb parasztgyerek mégis elpáholta, otthon is kikapott. Apja ilyenkor dühösen tajtékzott, toporgott körülötte, és vérbeborult szemmel konstatálta a szégyent: „Magyar úr, nemes ember fia tűri, hogy egy paraszt megüsse.” Így dühöngött az öreg, és öklével döngette kékvérű csemetéje hátát.

Kisebb korában még belátogatott játszópajtása szegényes otthonába, ahol a félenken feléje nyújtott pogácsát is elfogadta. Mikor a gimnáziumba került, ez a barátság is megszűnt, apja megtiltotta a barátkozást. „A te utad is más, meg az övé is.” — hangzott a rövid magyarázat. A faluval minden kapcsolata megszűnt. Csak akkor lángolt fel újra a nép iránti érdeklődése, mikor fiatalemberré cseperedve anyja minden-lányait símogatta vágyó pillantásokkal. Ettől kezdve a minden-lányok sűrűn váltották egymást a jegyzői házban. A jegyzőné kíméletlenül elkergette a bátor leányzót, ki véresre karmolta a berzenkedő fiatalurat. A fiatalúr pedig egyre gyakrabban berzenkedett, a lányok meg egyre gyakrabban karmoltak. S ha az elcsapott lányok szülei még méltatlankodni próbáltak, a jegyzőné számukba vágta, hogy örüljenek, amiért lányok nem egy koszos cselédfiúval esik át azon, amin úgy is át kell esnie, hanem a főjegyző fiával. Papp Tóbiás életvidám, szórakozást, kalandokat szerető fiatalemberré fejlődött, aki azonban visszataszító tulajdonságait is az úri magatartás csillogó sztanioljába csomagolva tálalta a társadalom felé.

Váratlanul, megdöbbenő hirtelenséggel kapott szárnyra a hír Papp Tóbiás pálfordulásáról.

Tizennyolc éves fejjel, hetedikes gimnazista korában érlelődött meg az aranyifjú lelkében a nagy elhatározás, hogy szent lesz. Valódi, glóriás szent, aki a botladozó, megromlott emberiség számára mesgyét tapos az égi fájak felé.

E magasztos elhatározásban nagy szerepet játszott méltóságos Subics Elek kanonok is, aki Tóbiást az egész osztály irigykedése közben mindennapos ministránsává választotta. Subics rettegett nagyhatalom volt a

városban. Termékeny élete során a rágalmak gonosz nyelve szerint talán egészséges gyermekeket is nemzett, és templomot építtetett a külváros szegényeinek. A templom szószékéről türelmetlenül követelte az erényt, és kiprédikálta a megbotlott proletárlányok neveit idő, hely és a cselekedet megnevezésével. Suttogták ugyan, hogy a templom nagyobb is, diszebb is lehetne a nagy adakozás folytán, a lányok dolgát meg jobb, ha nem emlegeti a kanonok úr. Biztosat azonban senki nem állított, mert a főpap szörnységes, általa kifundált pokollal fenyegette az erény megpróbát. Különösen a tisztaság ellen vétőket és a rágalmazókat ostromozta szent felháborodással.

Nincs az a kegyellen isten, aki megadta volna az építkezési engedélyt egy Subics-féle kinzó-apparátus felállításához. S tekintve, hogy akkor még nem volt Gestapó, a lángeszű tervek bizonyára kivitelezés nélkül maradtak.

Egyszóval ez a Subics volt az, aki Tóbiást a megdicsőültek tövissel kiveret pályáján elindította. A fiú lelkében ugyanis a nagy tettek utáni vágyódás olthatatlan tüze lobogott. Már gyermekkorában megszokta a bőséget, és később sem akart róla lemondani. Tündökölni akart. Olyanná válni, akiről mindenki beszél, aki az események középpontjában áll, sőt mi több, aki történelmet csinál, ahogyan ezt a nagy emberekről tanulta az iskolában.

A kanonok bölcsen mosolygott, mikor védence vágyait megismerte. Maga is a nagyálmú emberek közé tartozott, aki többet kacsingatott a primási szék, mint a mennyország felé.

— Minden hatalom istentől van. Nagy tetteket is csak az ő nevében hajthat végre egy halandó, — magyarázta az olyan ember fenségével, kinek komoly rész jutott az isteni hatalomból. — Legjobb, ha te is isten szolgálatában keresed nagy tetteid kulcsát, — szólt egyszer egy különösen ihletett pillanatában Tóbiáshoz. A nagy egyházi férfiak pályája a legdicsőbb út, melyet gyarló ember befuthat, — mondta méltósággal, és vaskos derekát kihúzva a hatalmas álló tükörbe tekintett. Vagy taláni tudsz tündöklőbb pályát, mint a szenteké? A bűbajos Szent Katalin, a csodálatos Agoston, vagy Tamás, az angyali doktor. Ismersz tán hozzájuk hasonlót? A püspökség lehetőségét is meglebegtette a fiú sóvárgó szeme előtt. — Hatalmas, nagytekintélyű úr lehetsz, aki megszámlálhatatlan javakkal rendelkezik, és a lelkek tízezreinek parancsol. (Itt a nagy ember ádámcsutkája szaporán táncolni kezdett.) A lelkek gondozásáról nem beszélt a hatalmas úr, mert ezt a műveletet a szürke kis káplánoknak szánta.

Ezekután tapintatosan kifejtette, hogy az egyedül üdvözítő egyházon belül is szükség van bizonyos jó mozgásra, hogy az ember érvényesülhessen. A túlzott törtetés azonban visszataszító e megszentelt légkörben. Csakúgy mellékesen, példának említette a püspököt, kinek helyén tulajdonképpen neki kellene ülnie, mert képességek dolgában messze fölötte áll.

— Nade legyen meg az ő szent akarata, — suttogta sóhajtván, és az ördög incselkedése folytán újra a primási székre gondolt.

Az egyház sötét árnyéka ettől kezdve állandóan felette lebegett, mint egy hatalmas, súlyos felhő, és nem hagyta nyugodni egy pillanatig sem. A kanonok szavai szúrták, mint a tüske, és sürgették az elhatározást.

Még egy próbát tett, hogy terve helyességéről meggyőződjék. Meglátogatta nagybátyját, a közismert, dúsgazdag ügyvédet. A nagybácsi,

a sors által elkényeztetett fölényes agglegény, a kikapós szépasszonyok bálványa, éppen egy ügyfelével tárgyal, és kis türelemre kérte a fiút. Az ügyvéd már fiatal jogász korában alaposan megtanulta, hogyan lehet a bűnből erényt, az erényből gaztettet kisütni, s ezért kéz-kezet mos alapon ragyogó pályát futott. Tisztelték, mint minden jelentős csalót, akit nem lehet rajtacsípní, és félték tőle, mert egyetlen érvet ismert az igazság mellett: a pénzt.

Öccse terveit ragyogónak találta.

— Nézd, mi polgárok vagyunk, s a polgár a jövő embere — kezdte füstfelhőbe burkolózva. — A polgár hivatása, hogy a világot átfurmálja a saját képére, benépesítse a kultúra és a civilizáció eredményeivel. A polgárnak célja és kötelessége, hogy karriert csináljon. A polgár erős, művelt és bátor. Van mersze, hogy akarátát a világra kényszerítse, és van fantáziája is. Mi akadályja hát, hogy megnyergelje a szerencsét?

— Az igazat megvallva én nem nagyon szívlelem az egyházat — felelte Tóbiás.

— Az egyház nagy hatalom. Szükségünk van rá. A közönség hiszékeny, szenzációra éhes, azonkívül nem hisz saját erejében. Szükségét érzi, hogy emberfeletti tekintélyekbe kapaszkodjék. Ez a pont az, melyet szem előtt kell tartani.

— Nézd, bácsi, és őszinte vagyok. Jobban szeretem a multságokat, mint a misét. A lányok nevetése is több érzést kelt bennem, mint a minisztárs-csengő, vagy az estharangszó.

Az ügyvéd felnevetett.

— Bő a reverenda öregem, megfér az alatt ez is meg az is.

— S a vélemény, az nem számít?

— A vélemény rugalmas valami — válaszolt vontatottan az ügyvéd.

— Okos embereknél a körülményekhez igazodik.

— Lehet. Különben is, ha belátom, hogy nem megy, még mindig lehet valami másba kezdeni.

— Azt nem! — vágott közbe az ügyvéd nyersen. Csak egyet csináljon az ember, de azt aztán buzgalommal. Rügjön félre mindenkit, mindent, és erre az egyre vesse rá magát. Keményen, tántoríthatatlanul. Olyan szívvel és lelkesedéssel, hogy mindenki higgyen benne. A végén már maga is elhiggye az ember, hogy őszintén csinálja. Mikor aztán kész a karrier, mikor kezében van a pénz, akkor már azt csinálsz a világgal, amit akarsz. Akkor már fütyülsz az egész komédiára, mi körülötted történik.

Ettől kezdve Papp Tóbiás állandóan a diplomákat bújta. Tanulmányozta a szentek testtartását és arckifejezését. Különösen a jámbor assisi Ferenc nyerte meg tetszését. Bár őt zömök testtel és pufók arccal ajándékozta meg a természet, mégis a szikár remeté választotta eszményképül. Ábrándozva járta a szűk sikátorokat, szemében az ég kékje tükröződött. Kezét mereven oldalt tartotta, mintha kifordított tenyerével állandóan áldást osztogatna a világra, melyet a magasságbeli egyedül azért teremtett, hogy Papp Tóbiás valami nagy dolgot vihessen véghez benne.

Szent életmódja hírére keltette a városban is. Az emberek már nyíltan beszéltek, hogy nagy tetteket várnak tőle. Már megtérését is valószínű csodának tartották. A nép nem is hívta másként, csak istenfélő Tóbiásnak. A népszerűség még jobban tüzelte a gimnazista vágyait. Nap mint nap öntelten tervezgette a fényes jövőt, mely őt soha nem látott

magas polcra emeli. Állandóan az érvényesülés vágya sarkalta. Karrier... karrier... Ez a szó égette, emésztette örökké. Mikor istenre gondolt, a saját eljövendő nagyságát látta. Apja látásakor az forgott fejében, milyen messze túlnő majd a falusi főjegyzőn. Anyját csak aranyban, bársonyban, fia dicsőségében fürödve tudta elképzelni.

Ekkor Tóbiást már csak pár nap választotta el, hogy a kispapok fekete ruháját magára öltse. A sors útjai azonban még a választottak előtt is kiszámíthatatlanok. Nem hiába tanítja az Írás, hogy a végtelen mindenség felett két hatalmas szellem hadakozik a világ feletti egyeduralomért. A jó és a rossz szelleme, az isten és az ördög. Az ördög, ez a kaján ünneprontó gyakran be-beruccan a jó birodalmába, és csalárd incselkedéseivel különféle ballépésekre ösztönzi a jámbor szenteket. E ballépések azután bűnös intrikákra adnak alkalmat a gonosz pogányok között.

Az ördög célbavette a mi Papp Tóbiásunkat is. Elküldte ágensét a gyönyörű Zsakai Karola személyében, hogy megkísértse a jövődő szentet. A tüneményes leányzó kitűnő polgári nevelése következtében rendelkezett mindazon tudással, mely a nagy rendbontó szándékainak megfelelt. Mint egy illatos, csábító virág közeledett a nagyálmú fiatalemberhez. Szó szót követett, s a glóriás ifjú átesett azon a kellemetes szörnyűségen, mely a szentek életének tanulsága szerint a szenttéválás biztos próbaköve.

Bár az urak nem szorultak isten szabad ege alá, ha a test ördöge vétkezni kényszerítette őket, az urak bűneit pompás házak vastag falai és párnázott szobák rejtették, Papp Tóbiás botlása a véletlen folytán mégis nyilvánosságra került.

Hogy Subics atya keblében milyen viharok támadtak a hír hallatára, az örök titok marad. Lehet, hogy emiatt, lehet hogy páratlan gazdaasszonya jó főztjei okozták, de másnap reggelre megütötte a guta. A nagy ember elköltözött az általa annyit csepiült világból, magával víve a pokol megreformálásának zseniális tervét.

A káptalan szentatyái lelkük mélyén megértették Tóbiás botlását, de nyíltan mégsem tűrhettek el ilyen szörnyűséget. Tóbiást el kellett távolítani. Az ítélet meghozatalának pillanatában titokban azt a jelentős körülményt is mérlegelték a fiatalabb szentatyák, hogy Tóbiás elmegy, Zsakai Karola ellenben a városban marad. Hősiink valamelyik vidéki gimnáziumban érettségizett, azután nyomtalanul eltűnt az ismeretlenségben. Elnyelte a kirobbanó világháború véres áradata.

2.

A felszabadulás előtti években új könyvelő került a baktai üveggyárba. Negyven év körüli, zömök, kopaszodó emberke, ki titokzatos mosolyával felkeltette a gyárbeliek érdeklődését.

Az új könyvelőről, kit valami befolyásos pártfogó dugott a jó állásba, különféle mendemondák keringtek a munkások között. Volt, aki azt állította, hogy valami tönkrement földbirtokos. Mások szerint kiugrott pap. Egy házaló ügynök viszont megesküdütt a gyári kantin vezetőjének, hogy ez az alak nyilvános házat vezetett egy felvidéki városban. Ezer közül is megismerné.

Különös ember volt a jövevény, az biztos. Furcsa mosolyával, meszenéző kék szemével sokáig bizonytalanságban tartotta a kíváncsiakat.

A templomjáró öregasszonyokban gyűlt ki először a felismerés világságára. Ők kürtölték szerte a nép között, hogy ez az ember valóságos szent.

S Papp Tóbiás — mert ő volt a sokat emlegetett férfiú — iparkodott is megfelelni a nénikék bizalmának. Sok-sok hányattatás után végre révbe érve újra feltámadtak benne a régi álmok. Úgy érezte, hogy a jószerencse, melynek üstökét Zsákai Karola mákonyos pillantásai közben kienkedte kezéből, újra nyomába szegődött.

Úgy élt, ahogy igazi szentekhez illik. Hatalmas görbebotjával naponta bekocogott az ütött-kopott kápolnába, előbb azonban a bejáratnál buzgón alamizsnálkodott. Tekintetét ilyenkor elfátyolozta a meghatottság. Bizonyára a dicső jövendőre gondolt, mikor a sarki koldús majd az ő nevében kéri a rézkrajcárokat. Az anyókák boldog álmélkodással figyelték, amint kezét összekulcsolva az oltár elé omlott, példaképének az assisi szentnek gipszszobra előtt.

— Valóságos olyan, mint ő — suttozták ijedt elragadtatással. — Szakasztott olyan, mint szent Ferenc.

Hogy a nénikéknek igazuk volt-e vagy sem, azon hiábavaló volna vitatkozni. Az egyház kebelén belül a tények sokszor más megvilágításban látnak napvilágot, és igaz hívőnek kell lennie, hogy úgy értse őket az ember, ahogy az írva, illetve jelen esetben mondva vagyon. Egy biztos, hogy a jámbor itáliai megnyúlt aszkéta arca sehogy sem vágott, Tóbiás kerek ábrázatához, s nagy fénytelen szeme sem volt mérhető a könyvelő apró, izgó-mozgó szeméhez. E szem ugyanis az idők folyamán kancsallá ferdült a sok kunyerálástól, melyekkel a különböző rendű és rangú szentek néma szobrait zaklatta előbbrejutása érdekében.

Egyet azonban a történeti hűség kedvéért meg kell állapítani: nem volt mindennapi jelenség imádkozás közben.

Ahogy a karvastagságú gyertyák fénye tar koponyájára hullott, a természetalkotta tonzúra ragyogásba kezdett. Száját édesen összecücsöriktette a hit méze, arcát sűrű vonaglások szántották, mint a nagy lelkiindulatok csalhatatlan jelei. Ahogy fejét hátravetette, kövér fejbőre tekervényes huirkává gyűrődött tarkója fölött a szemlélőben azt az érzést keltve, hogy a természet egy darabon nyitva felejtette a szent ember koponyáját. Vagy talán szándékosan tette, hogy mindenki megbámulhassa a remekművet, Papp Tóbiás magasztos gondolatainak szülőjét.

Nem csoda, hogy idők múltán az anyókák könnyes izgalommal tárgyalták a nagy kegyelmet, hogy talán nem is olyan sok idő múlva Bakta hívő népe saját oltárán saját szentjét tisztelheti. A munkások meg szent Ferenc, könyvelőjének nevezték az ájtatos tisztviselőt.

Csak a görbebot okozott sok gondot szegény nénikéknek, mely elválaszthatatlanul hozzánőtt Tóbiáshoz. Télben, nyárban, sárban, napsütésben állandóan magával cipelte a nehéz botot a szent.

A hiba ott volt, hogy a baktaiak láttak már szentet koronával, jogarral, karddal, dárdával, pallossal, szekercével, kulccsal, hárfával és minden egyéb ingó és ingatlan fészerezéssel, de görbebotos szentet még nem láttak sehol.

— Szentet görbebottal nem lehet ábrázolni, — mondotta a legöregebbik nénike aggodalommal. — A görbebotos szent nem is igazi szent.

— Tóbiás úr meg görbebot nélkül nem igazi Tóbiás úr, — replikázott egy másik, kinek leginkább érzéke volt a valósághoz.

Ezen azután sokáig torzsalkodtak a jámborok, de sehogy sem tudtak zöldágra vergődni.

A másik nagy kétség azóta gyötörte a baktai véneket, mióta az a bizonyos aggódó néni ke kisütötte, hogy Papp Tóbiás mégsem lehet szent.

— Miért? — kérdezték szörnyülködve a vének.

— Mert nem szenvedett mártíromságot — felelte a néni elborult tekintettel.

— Már pedig a szent mártíromság nélkül olyan, mint a kocsonya hús nélkül — hangzott a megerősítés.

— Igaz — hangoztatták minden oldalról.

Ezen a napon a baktai öregek reményvesztetten hajlották álmra fejüket.

Nemsokára azonban derült égből villám csapott le Baktán, és lángra lobbantotta az öregek kedélyállapotát. A hír sebes lábon száguldott, akár a vihar, és egyszeriben megoldott minden kérdést.

— Papp Tóbiás mártíromságot szenvedett. Még tizenkilencben, adták szájról-szájra a nagy újságot izgatottan.

— Majdnem halálra kínozták a vörösök — jött az újabb kiegészítés.

— Két kommunistát ütött agyon a kereszt és a templom védelmében a görbebottal! — lihegte lelkesen a valóság iránt fogékony néni ke. — Mondtam én, hogy nem akármilyen görbe bot az! — tette hozzá alig leplezett diadallal.

S nemsokára míntegy a tények megerősítésekeppen Tóbiás megkapta a nemzetvédelmi keresztet.

Most már nyitva állott előtte az út a megdicsőülés felé. A görbebot pedig, mint a hit védelmében alkalmazott fegyver, bejegyezhetővé vált a megszentelt ereklyék lajstromába. S ki tudja, mi lett volna a dolog vége, ha a fasiszta örültek gyilkos csóvája lángra nem lobbantja a világot, s a lángok nem érnek el Bakta határáig. Zöldrevált arccal, szűkölve menekültek a gyilkosok, és nyomukban kemény léptekkel meneteltek a szabadság honának gyermekei, hogy elhozzák Baktára is az emberiességet. Ahogy a robbanások visszhangja vészes dübörgéssel végiggurult a hegyek között, összereztek a gyár urai, s a vének is majd halálra váltak az ijedtségtől. Csak a munkások álltak nyugodtan a gyár körül.

— Bár közelebb hallanám, csak már egészen itt ropognának a géppisztolyok, — ismételte türelmetlenül Csáti Jani, a fiatal üvegfüvő, aki a kilences műhelyben együtt dolgozott Zámbo bácsival.

Zámbo bácsi halkán pisszentett, és mutatójával türelmet parancsolt az izgatott fiatalembernek.

Ezekben a feszült pillanatokban terjedt el a hír, hogy Tóbiás úrnak a szentéletű könyvelőnek, az assisi szent szobra előtt imádkozva látomása volt. A csodás tünemény aznap estére égi jelet ígért, mely végetvet a háborúnak, és megsegíti a benne bízókat.

Este a nép sűrű rajokban, babonás rettegéssel gyülekezett a domboldalon. Papp Tóbiás körül nyüzsögtek a hatalmasságok és hitbeli tisztelői. Nem messze, a gyárkapu közelében mozdulatlan tömeg feketélt Zámbo bácsi körül. Az öreg csiszoló nyugodtan cigarettázott, és hallgatta a többieket. Eppen Csáti Jani magyarázta nagy lélekzetvétellel, hogy mi legyen a teendő, ha a nácik végső dühükben fel próbálnák robbantani a gyárat.

Jó kétórai ácsorgás után, az ágyúk folytonos dübörgése közben felmorajlott az ég. A zúgás folyton erősödött, mígnem fülsiketítő dübörgésbe csapott át. Az összegyűlt tömeg még vissza sem fojthatta lélekzetét, mikor egyszerre kigyúlt az égbolt, és nappali világosság öntötte el a tájat. Tisztán látszottak a közeli hegygerincek és a völgy kopott kis házai.

Csak egy „Uram segíts!“ és egy kétségbeesett „Jézus-Mária!“ hangzott el, mikor Csáti Jani levegőbe dobálta sapkáját, és hatalmasan felordított.

— Sztálingyertya!

A név hallatára Zámbo bácsi sírvafakadt, mint egy kisgyerek, és egyre csak ismételte:

— Ő küldte, nekünk küldte a világosságot! ...

Egy pillanattal később rövid géppisztolysorozat röpiült a levegőbe a szomszédos domb felett, majd futó alakok sokasága indult meg a gerincről.

Csáti Jani indult meg először lélekszakadva az érkezők felé, majd Zámbo bácsival az élen nekiiramodott egy egész csapat. Boldog rohanásokban elsöpörték a csodavárók bamba gyülekezését.

3.

Tele reménységgel, ezer új színnel ékesen indult meg Baktán az élet. A munkakedv pezsgett, mint az erjedő must, s a nyomor sápadt, sziürke színét a boldog várakozás tömött pirossága váltotta fel az arcon. Hatalmas gránitkockák kerültek a földbe, a kövekre habarcs; arra téglá, majd újabb és újabb téglasorok. Így épült az új gyár erős, hatalmas épülete.

A fenekestől megváltozott élet boldog izgalmi megbúvólték a baktaiakat. Ki gondolt most Tóbiással? Kisebb gondjuk is nagyobb volt annál, hogy övele törődjék valaki. Eddig is kevés vizet zavart a könnyelő, most még azt a keveset is elfelejtették neki a nagy tervezetésben. A szocdem vezetők, kik a felszabadulás utáni időkben a gyár élére kerültek, meghagyták régi, megszokott helyén, s mint mondani szokás, kutya sem törődött vele, ki fia-borja Papp Tóbiás.

Talán nem is került volna többé soha szóba a neve, ha egy gyűlésen szólásra nem kényszeríti a nagyravágyás ördöge. Mert változtak az idők, megváltozott körülöttünk az egész világ, de Papp Tóbiás nagy álmai továbbra is nagy álmok maradtak. Érezte, hogy más szelek fújnak, mint ezelőtt, kemény, friss szelek, s ezeket nehéz lesz vitorlájába fogni. Az idő múlik lassan, de szakadatlanul, ahogyan a nagy vizek hömpölyögnek, s a világot megejtő hősi tett elkövetése mindegyre késik. Ez a gondolat emésztette nyugtalan lelkét most is, mikor végleg elszánta magát sorsdöntő lépésére.

Majd én megmutatom a vörösöknek, cikázott agyában az elszánt gondolat. Jöjjön a mártíromság, jöjjön a dicső vég, de örökre emlékezetes marad Papp Tóbiás hősi kiállása.

Szót kért. A kíváncsi szemek erdeje tapadt zömök alakjára. Sok száz tekintet mustálta izzadtan fénylő koponyáját. Megköszörülte torkát és lángoló tekintettel, hatalmas taglejtéssel beszélni kezdett. A szociális igazságokról mennydörgött, a szeretetről és az összefogásról.

Stenori hangja megremegtette az ablaküveget. A félig süket mázsáló is ijedten kapta föl fejét, alvó szomszédja meg elejtette a pipát, mit eddig görcsösen szorongatott.

— Igazság és egyenlőség! — ordította az eszmék lángszívű bajnoka, s nagy lélekzetet szippantott, hogy még nagyobb erővel folytathassa.

— Most érkezett a nagy pillanat, — gondolta hősi önkívületben. Most végre megmondhatja az igazságot. Szemükbe vághatja ezeknek a hitvány földi embereknek, hogy e nagy eszmék egyedüli hordozója az örök anyaszentegyház. Hogy minden egyéb csak hitegetés, csalás, maszlag. Egyedül...

Innen már gondolatban sem juthatott tovább. A nagy kiabálástól torka felmondta a szolgálatot. Heves köhögési roham rázta meg tuskó alakját, még tokás feje is belerándult a nagy rázkódtatásba. Ott állt krakogva, köhécslelve, szétterjesztett karokkal, a szocializmus dicséretének kellős közepén. Folytatni már nem volt ereje. Kidüledt szeme előtt elcséttült a világ, és tehetetlenül székére zuhant.

S ekkor olyan dolog történt, melyről álmodni sem mert volna öt perccel előbb. Az asztalnál elnöklő nagy, fekete ember, a szocdemek vezetője éljent kiáltott. Elvbarátai némi meglepődés után egyenkint tapsba kezdtek, és röpködtek a levegőben az ilyen felkiáltások:

— Eljen! Közibénk való ember. Úgy ám! Közibénk való!

Csáti Jani és Zámbo bácsi körül némán, gyanakodva ültek a munkások, semmi elragadtatás nem látszott rajtuk.

— Mi az, a kommunisták nem szeretik, ha valaki a szocializmust dicséri? — vetette oda a nagy fekete ember lebiggyesztett szájjal.

Zámbo bácsi szólni akart, de a megvetés, mint valami hányinger kevergött benne, és így a kérdés megválaszolatlan maradt. De velük érzett — az arcok után ítélve — sok padokon ülő szocdem munkás.

Papp Tóbiás lelkiállapotát ne vizsgáljuk e kritikus percekben. Ne nézzük szemének tüzes villanását az éljenzés pillanatában, se szívének fülseketítő dobbanásait ne hallgassuk most, mikor az új helyzetben rejlt lehetőségeket felismerte.

Elég talán csak annyi, hogy tíz perc múlva, a gyűlés végén, a nagy fekete ember barátságos tapogatásait alázatosan türve megesküdött, hogy egyedüli eszme a szocializmus, amelyért életét tudná áldozni. Még azt is hozzátette, hogy hiába ágál az ellenség és az egyház, ez az eszme győzedelmeskedni fog.

A nagy fekete ember itt rosszaló pillantást lövelt az újdonsült irodalmár felé. A pillantás jelentőségét Tóbiás politikai tájékozatlansága miatt nem értette meg.

Az est sötétjében az elvtelen emberek szorongásával lépett szobájába a pályát változtatott szent. Pillantása tétován fürkészte a jólismert berendezés minden darabját. Mintha véleményüket kérné a sorsdöntő felszólaláshoz. Az ágya fölött mintha szomorúbb volna az Üdvözítő aranykeretes képe, s a falon szerteszét tanyázó egész mennyei együttes rosszalón tekingetett feléje.

A könyvelő forró fohászt röppentett a levegőbe, és a mester képe elé omlott.

— Bocsáss meg, uram, tévelygő fiadnak. Bocsáss meg, Te, tudom, fölötte állsz a mi együgyű gyarlóságainknak, éppen azért meg kell értened mostani lépésemet. Végre itt az idő, mikor magasba törhetek. És mindez a te dicsőségedre történik, uram. Te nagyon jól látod, milyen most nálunk a politikai helyzet. Mi lesz itt, ha minden hű fiad félreáll? Bocsásd be, uram, a bárányt a farkasok közé, és engedj meg neki, ha helytelenül cselekednék.

Itt várakozással tekintett a képre. A mester festményhez illő egykedvűséggel hallgatta bűnbánó fiát, és arca egyetlen rezdülésével sem árulta el, hogy mi a véleménye Tóbiás politikai hitvallásáról.

Hallgatás, beleegyezés, — sóhajtotta megkönnyebbülten Tóbiás, és boldogan nyugtázta, hogy a napi politikát illetően egy véleményen van Jézus Krisztussal.

Ettől kezdve Tóbiás hatalmas léptekkel haladt a ranglétrán. Főkönyvelővé léptették elő, s ő lett a fekete ember legbelsőbb bizalmasa. Ennek megfelelően magatartása is megváltozott. Keveset járt a templomba, és inkább csak kora reggel. Nem vetett keresztet az útszéli pléh-Krisztus előtt, ha valaki látta, és híveivel is megszakított minden kapcsolatot. Esti szemináriumokra járt, képezte magát, s az elméleti kérdésekben rövid idő alatt nagy jártasságra tett szert. Derűre-borúra idézte Marxot és Lenint. A bürokrácia bükkfanyelvét, pedig olyan tüneményesen elsajátította, hogy mindenki elámult szakszerű kifejezésein. S mindezt méltóképpen megkoronázta azzal, hogy belépett a szociáldemokrata pártba. Itt az állandó felszólaló és az elméleti tanácsadó szerepét játszotta, és nem is kis sikerrel. Véget nem érő gyűléseket és értekezleteket szervezett, melyek során hosszadalmasan és sűrűn hangoztatta meggyőződését és szilárd hitét a munkásosztály győzelmében.

Ekkor már a fordulat évét jelezte a naptár, s Tóbiás éles eszével világosan felmérte a kemény harcot, melyet a kommunisták és a szocdemek jobbjai vívtak az ellenség ellen, az országépítő egységért. Mint jószemű megfigyelő, azt is sejtette, hogy kiknek győzelmével végződik a küzdelem. S ennek megfelelően „balfelé tolódott“, ahogy ő legújabb magatartását nevének nevezte. Ebben az időben segíthette volna a munkásegység ügyét, mert szava volt a szocdemeknél, de ő csak pufogtatta a frázisokat, hogy saját személyét előtérbe tolja. Eszébe sem jutott, hogy az 1948-as Magyarországon egyéb probléma is felmerülhet, mint Papp Tóbiás újabb előléptetése.

Csáti Jani volt a kiszemelt pólus, melyen keresztül érintkezni akart a kommunistákkal. Jani akkor került haza pártiskoláról, és a SzIT titkára lett a gyártelepen. Tóbiás sokat forgott körülötte, és állandóan ideológiai vitákra kényszerítette. Legtöbbször valami elvont problémával állt elő, amit előző este bebiflázott. Úgy állt Jani elé, mint aki tanácsot akar kérni egy kérdésben, melyet nem látott tisztán. A vita közben azután elsütötte friss tudományát. Úgy tálalta a brossurákból kiszedett meghatározásokat, mint a saját véleményét, melyekben ugyan nem egészen biztos, „de ugyebár... ugyebár marxista szemmel csak így képzelhető a dolog“ mondogatta szokott szavajárásával.

Egy ilyen beszélgetés alkalmával előrukkolt régi tervével. Meghívta magához Csáti Janit, hogy ideológiai könyvtárát bemutassa. Hátha tud ajánlani valami fontos művet, ami eddig elkerülte a figyelmét. Jani nem tudott eligazodni Tóbiáson. Csak azt látta, hogy mindenütt ott van, mindenütt tevékenykedik, és eddig még nem árulta el magát sehol. Mégis nagyon nyugtalanította ez az ember. Nem tudott hinni szent Ferenc könyvelőjének. Gyanúsnak találta a hirtelen pálfordulást. A meghívást azonban elfogadta.

Tóbiás boldog volt a látogatást megelőző napokban. Nem volt külön meghatározott célja a meghívással, mint eszes, ravasz ember, nem rohant ajtóstul a házba. Csáti Jani látogatását csak első lépésnek tekintette, mely hasznos lehet egy nagyszabású terv végrehajtásában.

Aki a látogatás előtti napon benéz a kényelmes legényszobába, nagy munkában találja Papp Tóbiást. Brosúrák végtelen sorozatát illesztgeti a könyvespolcra, majd a marxizmus klasszikusait sorakoztatja vastag oszlopokba, raffináltan, hogy minél többnek lássanak. Mikor a nagy munkával elkészül, hatalmas papírköteget göngyöl szét a szőnyeges padlón, és tucattjával szedi belőle a képeket, a színes plakátokat, jelszavakat, felhívásokat.

Azután körülnéz szobája falán. Krisztus-kép, szent-család, szent Ferenc, szent Cecília, angyalok, arkangyalok, kerubok és szeráfok mindenütt, itt szent György dőfi nagy lendülettel a sárkányt, ott Péter tartja keményen a többfontos kulcsot, amott a szelíd Katalin mosolyog, máshelyen a dühös Ágoston bizonyítja igazát viCTOROGVA, az ajtó mellől meg a tékozló fiú néz Tóbiásra őszinte megértéssel. Tóbiás csak áll gyöngyöző homlokkal a két világ mesgyéjén. Arcán nem látszik lelki vívódások nyoma, inkább az olyan ember bosszankodása, aki észreveszi, hogy régi, kényelmes ruhája elkopott, és most újat kell vennie. „Hídegetés“, adja ki saját magának a jelszót, ki tudja hányadszor és munkához lát. A szentcsalád a ruhásszekrénybe kerül, György, Katalin és Péter a padlásra, az alsóbb tisztséget viselők és a közlegények pedig válogatás nélkül a fáskanura egyik zugában találnak új otthont. A végén már tréfás hangulatba kerül. Mikor egy pár kisebb képecskének nem talál helyet, megrázza a nevetés.

— Társbérlet, — kuncogja kajánul, és a szentcsalád mellé ömlesztí az aprószenteket. A mester-képtől és szent Ferenc-től nehezen tud megválni. Jézust otthagyja a falon, csak a tükröt akasztja fölé, Ferencet meg egyelőre az asztalon felejtí. Azután megkezdi a dekorálást. Válogatás nélkül rak mindent a falra, ahogy annakidején a szentekkel tette. Szertelenül, túltengő buzgalommal csinálja, mint az olyan ember, akit nem elvek és megfontolások, hanem elvakult érzések vezetnek. Egy hiba történt mindössze, egyre nem gondolt Papp Tóbiás, hogy szent Ferencet valahová elhelyezze. Már hallotta Csáti Jani lépteit, már zörrent a kilincs, mikor a jámbor patrónus még mindig ott feküdt az asztalon. A rémület bénává tette Tóbiás végtagjait. Mit tegyek? — cikázott benne a kétségbeesett gondolat. Hirtelen fölrántotta az éjjeliszekrény ajtaját. Sárkefe, borotvapamac, szennyes alsóruha és egy pár sáros kalocsni, — állapította meg a leltárt villañó tekintete. Gondolkodásra nem maradt idő. Egy szemvillanás alatt bevágta szent Ferencet az éjjeliszekrénybe, kíméletlenül, fejjel lefelé. Csak, a felhalmozott alsóruhák mentették meg a szomorú szentet a végpusztulástól.

Ezután érte el Papp Tóbiás karrierje delelőjét. A nagy leleplezés, ahogy saját maga nevezte hőstettét, fontos emberré tette a főkönyvelőt. A gyártelepen akkoriban két hatalmas lakóház épült számtalan, kényelmes munkáslakással. A lakóház építését Tóbiás pártfogója, a nagy fekete ember irányította. Tóbiás, ki pártfogója legnagyobb bizalmát élvezte, egy váratlan látogatása idején kihallgatta a szocdem hatalmasság beszélgetését, melyet az építésvezető főmérnökkel folytatott. A rövid beszélgetésből kiderült a szörnyű aljasság minden részlete. Az építésből elspórolt anyag, az ellopott százezrek, s a veszély, mely a lakást, s azok építőit fenyegette. A szökést is megbeszélte a két jómadár. A politikai helyzet is kedvezőtlen, — ismételtette a szocdem és az építés is beomlással fenyeget, tódította a mérnök.

Tóbiás realisan mérlegezte az értesülest. A kommunistáknak is sokat érne, — latolgatta aljas számítgatással, — de az öreg is hálás lesz érte, ha hallgatok. Ki tudja, hová fejlődik még itt a helyzet. Jó lesz várni egy darabig. A lakás és a rajta dolgozók sorsa egy pillanatra sem érdekelték, pedig akkor még megelőzhette volna a szerencsétlenséget. Egy alkalommal elcsípte a főmérnök rövid értesítését is, melyben türelmetlenül közölte, hogy érkezett a cselekvés ideje. A cédulát Tóbiás gondosan elrejtette fiókja mélyén, és várta a fejleinényeket.

Másnap megtörtént a szerencsétlenség. Senki sem várta, még a főmérnök sem. Ő is ott állt a beomló házrész első emeletén, és öt munkással együtt a romok alá került. A nagy fekete ember lélekzethez jutott. A bűntárs, akire mindent rákenhet, halott. S az öt munkás összeroncsolt teste is a főmérnököt vádolja a szörnyűségért. A másik, a gyilkosok cimborája hallgat, még mindig vár, még szövögeti szennyes hálóját, melybe majdcsak beleakad a jószerecsse.

Papp Tóbiás erősnek, hatalmasnak érezte magát ezekben a pillanatokban. A gyengék elhullnak, az erőseké a jövő! — dörzsölgette kezét elégedetten. Este azért valami borzongásfélét érzett, mikor az öt koporsót elvitték ablaka alatt, zokogó gyermekektől és asszonyoktól kísérve. A látvány hatására sunyin lehajtotta fejét, félrebillentette a tükröt a Jézusképről, és ékképpen fohászzkodott:

— Uram, add, hogy mindig megmaradjak becsületesnek. Soha ne lehessenek olyan, mint ez a két lelketlen ember, kiknek kezén ártatlanok vére szárad.

A Mester arca nyugodt maradt. Sem több, sem kevesebb érzést nem tükrözött, mint amennyit a festő szánt neki.

Eljött a két párt egyesülésének ideje is. Győzött a tömegek igazsága. Nálunk is azok kezébe került a hatalom, akik keze nyomán az élet fakad. Most már nem volt kétséges Papp Tóbiás előtt, hogy hol keresse a szerencsét. Egy szép májusi délelőtt lélekszakadva rohant a Kommunista Pártba.

— Micsoda vigyázatlanság, az éberség teljes hiánya, ami itt van. Mi lett volna, ha én nem vagyok! Ha én nem vagyok! — ismételte homlokát törölgetve. Azután megmutatta a mérnök értesítését, amit a szocdem vezérnek küldött.

— Véletlenül találtam rá az iratai között. Ki hitte volna, ki gondolta volna?! — sápítozott nagy lelkendezéssel.

A titkárt megtévesztette a nagy leleplezés. Jóformán meg sem nézte emberét, csak sietősen kezét szorította vele.

— Ez jó munka volt, Papp elvtárs! Majd még beszélünk a dologról, — mondta és elsietett.

Ezután Tóbiás tekintélynek számított a telepen. Az egyesüléskor bekerült a Pártba, és rábízta az építkezés befejezését is. A nagy befolyás megváltoztatta magatartását. Felszínre került igazi énje. Főlényes lett, nagyhangú, mindenkit kioktatott. Öreg munkásokat utasított rendre, és kommunista öntudatra nevelte az ifjúságot. Szájából csak úgy röpködtek a frázisok: kommunista erkölcs, munkamorál, normaplafon, éberség, és harc, harc a végtelenségig.

Es ebben a régóta áhított állapotban határozta el, hogy családot alapít. Ahogy becsületes szocialista emberhez illik — mondogatta ismerőseinek. Csakhogy ehhez pénz kell, és még jobb, még előnyösebb beosztás. S a megszedült ember lassan, alattomban mint az örlő szű, rágalmazni,

fürkálni kezdte a vállalatvezetőt, Zámbo bácsit. Ekkor már biztosra vette, hogy neki minden sikerül, már ott érezte magát az öreg, tapasztalt munkás helyén.

Csak két dologra nem számított Papp Tóbiás. Az egyik baj akkor történt, mikor Csáti Jani lett az ÜB titkár. A fiatal kommunistának egyre gyainúsabb lett Tóbiás viselkedése. Mióta kidekorált szobáját látta, még erősebben érezte, hogy valami nincs rendben a főkönyvelő körül. A másik baj a munkáslakások körül történt. Meg kell adni, Tóbiás felépítette a lakásokat rendesen, még a rossz szem sem talált bennük hibát. Be akarta bizonyítani, hogy nélkülözhetetlen ember. Az elosztás azonban nem ment simán. A negyven lakásra akadt legalább száz jelentkező. Élmunkások, nagycsaládos, szorgalmas dolgozók, akik rászolgáltak a jutalomra. Akadt azonban sok munkakerülő, fegyvelemlazító is a jelentkezők között, aki együtt csaholt a jobboldali szocdemekkel és bajkeverésen kívül nem volt jó semmire. A tarka-barka névsor nagy feladat elé állította Tóbiást. A Párt segítségével könnyen ment volna a dolog, de ő ismét feltűnő munkát akart végezni. Egyedül, a maga erejéből, hogy lássák újra meg újra, kicsoda Papp Tóbiás. Az egyik művezető lett a tanácsadója. Régi ember, sötét, ittfelejtett árnyék. Ő azoknak adná a lakást, akik a legrosszabbul állnak. Hiszen a kormány segítséget nyújt kislakásépítéshez. A segítséget az élmunkások kapják. Pénzüik is azoknak van a legtöbb. Minden nekik jusson? A főbbinek, a tehetségtelenebbeknek nincs szocializmus, csak egy-két kiválasztottnak? Így duruzsolt a művezető, de Tóbiás nem szólt, csak hallgatott.

— Papp elvtárs — kezdte újra a sugalmazó —, maga képzett ember. Hát nem a szegényeké az elsőbbség a demokráciában? Csodálom, hogy nem érti meg, hiszen ez a szocializmus ábécéje.

Tóbiás felkapta a fejét. Még őt merészeli valaki oktatni? Neki ad ez a fejletlen alak ideológiai tanácsokat? Nem, ezt igazán nem tűrheti.

— Én tisztában vagyok a szocializmus követelményeivel, művezető úr — sziszegte sértődötten, hangsúlyozva az úr jelzőt. — Megnyugtathatom, messzire túljutottam az ábécén, nagyon messzire.

A művezető csak nem tágitott.

— Nézze, Papp elvtárs, nagy szó az új lakás. Igen sok ember áldozna rá valamicskét. Megvallom őszintén, egy ezrest nekem is megérne.

Tóbiás elképedve hallgatott, egy szó sem jött ki a torkán.

— A pénz mindig jól jön, Papp elvtárs, különösen, ha nőszül az ember.

A művezető nem volt ostoba fickó. Jól ismerte az embereket, s a pénz hatalmával is tisztában volt. Tudta, hogy a nagyravágyó ember szemé előtt a pénz olyan hatalom, mint a napsugarak útjába állított prizma. Ez megváltoztatja a sugarak nyílgyenes pályáját, a pénz pedig megtöri az ingatag véleményt, és homlokegyenest megmásítja a futóhomokra épült meggyőződést. A művezető nézetei Papp Tóbiás esetében is beigazolódtak.

Tóbiás a Párt és az ÜB megkérdezése nélkül diadalmasan kifüggesztette a névsort, melyből mindenki kimaradt, aki mellett csak az érdem tanúskodott. A botrányos intézkedés felborította a gyártelep nyugalalmát.

Csáti Jani elérkezettnek látta az időt, hogy fényt derítsen Papp Tóbiás rejtélyes életére. A szükszavú önéletrajz, egy-két futólag olvasott levélcímzés és a főmérnök „elfogott” levele alapján kezdte el a munkát. S egyszer csak váratlanul elutazott.

Ami ezután történt, az olyan váratlanul érte Papp Tóbiást, mint annak idején Subics atyát a gutaütés. Egy őszi délután, a munka befejezésével odacsődült a gyár egész népe az iroda elé. Tóbiást követelte a felzúgó morajlás. Tóbiás mosolyogva, magabiztosan lépett ki az ajtón, nem azt várta, ami bekövetkezett. Akkor lett csak bíborvörös, majd hirtelen a frissen meszelt falnál is fehérebb, mikor az első megvétel kiáltás elcsattant.

— Gyulázatos karrierista!

Ezután úgy állt a szitkok áradatában, mint aki se élő, se holt. Csak homályosan hallotta Csáti Jani vádoló hangját is, amint fejére oivasta gyalázatosságait. Az egri szélhámoskodást, majd a nagy vitézkedést 19 ben, mikor Prónaival masírozott Siófok és Orgovány között, a nemzetvédelmi kerésztet, az egyetlen valamit, amiért alaposan megszolgált, a felvidéki nyilvánosházat, a felszabadulás előtti csodát, az öt munkás halálát és a munkásalakásokat.

— A mi bőrünkre akart karriert csinálni — fejezte be Csáti Jani a haragtól remegő hangon.

Tóbiást alig tudták megmenteni a nép haragjától, pedig kezét is összekulcsolta, le is térdelt, úgy könyörgött, úgy ígért fűt-fát.

— Még találkozunk, — kiáltotta feléje az üzemi kovács, majd nyakonragadva a félhalott szerencsefit, kilóditotta az embergyűrűből.

Papp Tóbiás útnak indult. Kábuló fejjel, rogyadozó léptekkel vándorolt az úton. A gyűlölet forró pillantásai égtek, mint a parázs.

Még a szél is tréfát űzött vele. Felkapott egy feneketlen, fületlen vesszőkosarat, és sodorta, görgette Tóbiás mellett. A szomszéd kerítésről megkukorékolta egy csúfolódó kakas.

— Hová mész, Tóbiás?

Né válaszoljunk a kíváncsi kakasnak. Semmi dolgunk tovább Papp Tóbiással.

Kékesdi Gyula

LÓDI FERENC

Kossuth*

Ki küldte hát a gyors futárt Szegedre?
Ki küldte volna, mint maga Kossuth?
Hogy örömkönny üljön ki a szemekbe
és letörüljön bánatot, borút.
Otthagyták mind a sátrakat a gazdák,
a varga meg a szűcs kezétfogott,
s egymást ölelve egymást csókolgatták
a szítások és a papucsosok.

És ott a téren, város hallatára
felolvasták, mit a lovas hozott,
és ráismert a nép önön szavára,
amit Petőfi pontokba fogott.
A kétfejű sas lehullott a várról,
háromszáz évig eleget zabált
a gúzsbakötött magyarság húsából:
nem hozott ide mást, csak döghalált.

*Részlet egy elbeszélő költeményből.

És ott a téren hálából Kossuthnak
utcát keresztelt róla el a nép,
és este vörös tábortüzek gyúltak,
s ezer csillagtól szikrázott az ég.
A fölszabadult jobbágy járt ott táncot,
s a céhlegények rakták a tüzet...
A német és a földesúr ficánkolt...
sehol se lelték többé helyüket.

S akkor a tér még másnap sem ürült ki,
bejöttek mind a puszták és tanyák,
s újabb tűz gyúlt, a parázs sose hült ki,
— szégyelte is a vén nap már magát.
Először volt, hogy szót kapott a pásztor,
zséllér, summás: feltörtek a szavak,
nagyot sóhajtottak, mint aratáskor,
s választottak a póre ég alatt.

Szépítő-, árva- és kórházbizottmányt
választottak a város élire.
Közös gond védte meg a magyar hont már:
egy dobbanás volt ott a nép szíve!
S kinek sosem volt kenyeré s hazája,
hazája lett a parasztnak e föld.
Kinek nem jutott fegyver, volt kaszája,
és ment, mikor hívták, mint nemzetört.

Az inások és egyetemi ifjak
járták a várost és a paplakot:
a bugyellárisok sorra kinyíltak,
örült, aki a honnak adhatott.
S mikor Kossuth, mint vendég jött Szegedre,
— beteg is fölkel, ha jární tudott —
úgy nézett föl a honfi szeretetre,
hogy két szemébe meleg könny futott.

Hány ezren álltak kint a piactéren?
— Számlálhatatlan rügy fakad a fán,
tengernyi csillag ragyog fönt az égen,
s ha mindezt még kettővel szorzanám...
S akkor tanult meg égni, mint a fáklya,
kinek parázs volt buzdító szíve:
imának tünt tán Kossuth hő fohásza,
mikor fölnegett Szeged népére.

S első szavában fellobbant a hála,
S az első könnycsepp még ott csillogott —
bogár szemének mind a két sarkába —,
melyet újjával lassan elnyomott.
S végighömpölygött, mint az ár, igéje,
mit nem felejt a város el soha:
„Szeged népe, nemzetem büszkesége,
szegény elárult hazám oszlópa!

... Szegedre s ennek lelkes népére
építem nemzetem szabadságát...
oly hatalmasnak hiszem én a népet,
hogyha felkel és összetart,
a röpögve összerogyó ég boltozatait is
képes fenntartani erős karjaival...
győzzünk bár vagy veszítsünk, én
Szeged népére mindenesetre számolok..."

S csak állt a nép, és örömkönnye hullott,
alig eszmélt, a szó úgy forrt belé,
s kik előlálltak, fölkapták Kossuthot,
és vállukon vitték a vár elé.
— Csikorgott, sirt a rozsdás-kapu sarka,
parasztok széles háta dőlt neki,
s a porkoláb bent — mint a rémült marha --
rohant, hogy szinte lábát törte ki.

Hány harcos vére mosta ezt a várat?
Olasz, magyar, szerb, lengyel és román
egyformán gyűlölt volt Ausztriának
rablásainak végtelen során.
Beomlott már a börtön szurkos éje,
vért ittak itt a mély kazamaták.
Idehozták az életért cserébe,
akik szeretették bárhol a hazát.

S akkor Kossuth egy intéssel kitárta,
kitárta mind a néma rácsokat,
s csak mosolygott a soknyevű vivá-ra:
közös volt benne szív és gondolat.
— És ment az olasz, Nápoly ege várta,
s mint búzát szórta szét Kossuth nevét,
hogy belőle a népek szabadsága
táplálja boldog, hosszú életét.

Tanulókör

JÓ MASFÉLELSZTENDEJE TÖRTÉNT. Szerte az üzemekben, falvakban, tanyákon, hivatalokban és iskolákban emberek tízezrei hajoltak ebben az időben egy barnakötésű könyv fölé, tanultak, egyre áttüzesedőbb szívvel, növekvő csodálattal, szeretettel és lelkesedéssel tanulták egy ember életének, nagyszerű, szinte egész történelmünkben páratlan harcának történetét: a Rákospert. Az egyik szegedi üzemben is hétről-hétre gyülekeztek az olvasókör tagjai: nyolc munkás, akik végigszenvedték a munkássors minden keserűségét, s most új életük építése, formálása, — a jövőről való eddig előttük ismeretlen, meleg érzéseket föltámasztó álmódosítás közben, erejük növelésére, tudatuk kristályosítására: tanultak.

A tanulást mindig felolvasással kezdték. Elolvastak egy-egy önálló részt, aztán megvitatták. Olvasták Rákosi elvtárs mondatait, a Horthy-kor kemény bírálatát, leleplezését, — s azt mondták: igaz. Így volt. Eszükbe jutottak

ismét a gyalázatos évek, a robot, az egymást követő válságok, a bérharcok nehéz, kegyetlenül nehéz napjai, a kövér rendőrök, elbutított katonák attackjai, s végül a német őrjöngő áruló helytartói. Így volt, — mondták, és megfogalmazódott bennük a válasz arra a föltámadó kérdésre is, hogy mit kell tennünk ahhoz, hogy mégegyszer ne legyen így. Mindannyiójukban fölizzott a szívós, parázsló gyűlölet, ha a múltról beszéltek, de ez a gyűlölet lángolóvá vált, elfojthatatlanná, hősöket formáló, munkára, harcra ösztönző, eltiporhatatlan erővé ötvöző tűzzé forrósodott, ha arról volt szó, hogy ez a múlt mégegyszer visszajöhet, hogy vannak, akik tudatosan vissza akarják hozni, s akik nem haboznának népiünk legjobbait újra a börtön, a szigorított egyes, kósztelvonás, — a burzsoá terror minden vadságát és a burzsoá fifika minden ravaszágát megtestesítő „polgári igazságszolgáltatás” kezére játszani.

Már végére jártak a könyvnek, mikor egyik megbeszélésen Szele elvtárs az egykori lakatos, ma egyik fontos üzemrész vezetője, aki azzal jött el az olvasókörre, hogy szeretne az elvtársakkal komolyabban elbeszélgetni; — alacsony, rendkívül meggondolt, alapos, sokszor talán a kellőnél is többet problémázgató ember — az olvasókörön egyáltalán nem szólalt föl. Megmozdult ugyan a keze, jelezve, hogy mondana valamit, de végül is mégse szólalt meg. Kocsis elvtárs, az olvasókör vezetője várt, várt, — aztán az olvasókör vége felé megkérdezte Szele elvtársat.

— No, Szele elvtárs, miért nem szólsz? Látom, akarsz valamit mondani! Szele elvtárs maga elé nézett néhány pillanattal.

— Hát elmondom — mondta. Sokat gondolkoztam már azon, mi adhatta Rákosi elvtársnak ezt az óriási erőt, ezt a következetességet. Mert én ilyennek ismertem, ahogy itt ebből a könyvből megismerjük.

— Te ismered Rákosi elvtársat? Honnan ismered? Mondd már, ne hallgass!

Az olvasókör tagjaiból a hirtelen föltámadt érdeklődés kérdései, a Rákosi elvtárs iránti szeretetből fakadt kérdések csak úgy patakozottak Szele elvtárs felé.

Szele elvtárs alig észrevehetően meghatottan mosolygott, aztán egy kézmozdulattal csöndre intette elvársait.

— Ismertem, nagyon jól ismertem Rákosi elvtársat. Évekig éltem vele együtt. De ahhoz, hogy jól megértsetek, mit jelentett számomra a vele való találkozás, az az élet, amit mellette élhettem le, előbbiről kezdem életem elmesélését.

TIZENHAT ÉVES VOLTAM, a tizenkilences forradalom napjaiban találkoztam először a kommunista párttal. Én előbb a szociáldemokrata párt ifjúsági tagozatában voltam, Rákoskeresztúron. Olvasni, sakkozni jártunk föl, fiatal elvtársaimmal sokat voltunk fönn a párhelyiségben. Volt egy másik ifjúsági mozgalom, a kommunista ifjak mozgalma; akkor Független Ifjúsági Szövetség néven működött. Egyik este ennek a szövetségnek két tagja följött a mi helyiségünkbe, sakkoztunk velük. Egyszer csak kijött az irodaszobából a pártelnök. Olyan Leier-féle munkásáruló alak, amelyiknek az arclátat Szege dről is jól ismeritek. Meglátta a két Független Szövetségbeli ifjút, hát mint a záporosó elkezdett káromkodni, üvöltöni és kizavarta őket a teremből. Aztán hozzánk fordulva magyarázta, hogy miféle alakok ezek. Forradalmárok, zavartkeltők, nem elégszenek meg a szociáldemokrata politikával, mindenáron felfordulást akarnak — kiabált, — szóval jó bőven elmagyarázta nekünk, hogy a szociáldemokraták miért nem szeretik a kommunistákat. Mellettem állt egy barátom. Megbökött,

— Hallod?

— Hallom!

— Akkor gyere!

— Gyere!

Kioldalogtunk szépen a teremből, s öt perc múlva már fönn voltunk a Független Szövetségben.

Hát azóta vagyok én a Párt katonája! Résztvettem azóta a Párt munkájában mindig. A Vági-párthban is dolgoztam és többször voltam büntetve is. Kétszer itt Szegeden, a Csillagban is ültem, másodszorra 1938-ban kerültem ide. Előtte már két évig voltam magánzárkában a Gyűjtőfogházban. Nagyon összetörve értem ide.

Akik hosszabb időt töltenek börtönben, azokon mindig erőtvész a börtön különös, nyomasztó levegője. Mindenkitől elzárva, állandó külső nyomás alatt, állandó erőszak alatt él a börtönben az ember. Teljesen elszakadva élttem én is gyűjtőfogházi életem alatt a világtól. Nem tudtam sok mindenről, s amit az elvtársak segítsége folytán kívülről megtudtam, azt nem mindig értettem. Nem láttam meg az összetartozó dolgok kapcsolatát, — szóval összetörtén, egykedvűen, majdnem úgy lehetne mondani, hogy halálraszántan, fásulttan, az egész élettel szembeni érdektelenséggel kerültem Szegedre, a Csillagba.

Itt tanultam meg, hogy le lehet győzni a börtönnek ezt a hangulatát, itt értettem meg igazán Lenin elvtársnak azt a mondatát: „A börtön a kommunisták nevelőiskolája.”

Ki tanított meg erre?

Rákosi elvtárs.

Mikor másodszer kerültem be a Csillagba 1938-ban, az első, aki az elküldött osztály kommunista foglyai közül velem foglalkozott, Rákosi elvtárs volt.

Bejött a cellámba, hozta magával a rokkáját, s kezdett fenni, tanítani. Volt valami megmagyarázhatatlan derű, biztonság az egész magatartásában. A fegyőr is jött vele, de nem úgy kísérte, ahogyan én azelőtt láttam, hogyan kísérik a fegyőrök a foglyokat. Később értettem meg, hogy mi annak a különbségnek oka, ami eddigi tapasztalatom és a szegedi Csillagbörtönben kialakult hangulat között volt. Szóval Rákosi elvtárs leült mellém, és kezdte a tanítást. Mutatta a fonás munkájának apró fortélyait, tájékoztatott a napi elvégzendő munka mennyiségéről, — két kiló fonalat kellett egy nap megsodnunk, — majd, mikor kiment az ór, hogy a többi cella foglyainak a munkáját is ellenőrizze, rátért Rákosi elvtárs a komolyabb dolgokra is. Kérdezte eddigi életem folyását, látta, észrevette fásultságomat, s röviden rámutatott okára is. Tanácsokat adott, hogyan éljek a börtönben. Ő nevelt rá a napi tornára, a munkára, tanácsokat adott, hogy mit tanuljak, s megkövetelte a kommunistáktól, hogy tanuljanak. Már ezen a beszélgetésen is fölvettem egy kérdést, az akkori trockista pörök kérdését, amiről a Gyűjtőfogházban nagyon keveset tudtam meg, és nem értettem a pörök lényegét, nem láttam világosan politikai jelentőségüket, helyüket. Rákosi elvtárs röviden, de az egész világpolitikai helyzetet összefoglalva, a trockizmusnak a kapcsolatait az imperializmussal föltárva, világosan megmutatta előttem ezeknek a pereknek a jelentőségét a fasiszta államok állandóan erősödő Szovjetunió ellenes akcióinak idején!

Jó félnapot töltött velem Rákosi elvtárs, s egyénisége, — nyugodtsága, optimizmusa már akkor nagy hatást tett rám. Éreztem, hogy az életem nagyott változott, hogy bár itt is börtönben vagyok, itt egészen más világ veszt körül, a börtöncellák fajait, zárait áttörő, a fegyőrök durvaságait, embertelen-

ségét megzabolázó, a fasiszta büntetőintézet egész bonyolult ellenőrző-szervejét leküzdő, szervezett élet.

Soha, egy pillanatra sem, Rákosi elvtárs egyetlen fegyencétszára sem látta Rákosi elvtársra úrrá lenni a börtönhangulatot. Ebben senki sem tudta követni őt. Rajta kívül mindenkinek voltak különös szokásai, bogarai, amelyeket börtönbetegségnek hívtunk, mert a szabadulás után soha senkinél sem jönnék elő. Beteges érzékenység, rendkívül éles reagálás mindenre; ezer és ezer válfaja van ennek a börtön-betegségnek. Egyik elvtársunk például beteges tisztálkodó lett a börtönben, naponta tízszer is mosakodott; másikkunk, ha a fegyőr az ételt úgy adta be, hogy a csajka peremét fogta meg, nem ette meg az ételt. Rákosi elvtárs állandó tréfás kritikával figyelmeztette az elvtársakat ezekre a hibákra, de nemcsak kritikájával segített, hanem személyes példamutatásával, állandó irányító munkával vezette azt a kommunista kollektívát, ami a börtönben kialakult.

Mondom, hogy Rákosi elvtársan az ilyen börtön-betegségek sohasem mutatkoztak. Állandó, szívós, mindennapos harcát nemcsak a fegyőrök apró, de folyton visszatérő piszkálódásaival, a fogházigazgató magatartásával, akik a szó szoros értelmében az életére törtek, hanem a börtön amúgy is meglévő állandó nyomásával szemben is mindennap győztesen vívta meg.

Rendkívül szigorú munkarendben élt. Naponta napfölkelte előtt, szürkületkor fölkelt, félórát tornászott, s napfölkeltkor már dolgozott. Fáradhatatlanul tanult maga is, előadásterveket készített, irányította a börtönben élő kommunisták munkáját, és irányította a földalatti kommunista mozgalmat is. Én sohasem tudtam, hogy hogyan, — ez nem az én dolgom volt, s kommunistáknál nem szokás ilyesmi után érdeklődni, — de mindnyájan tudtuk, hogy állandó kapcsolatban van a külvilágban dolgozó elvtársakkal. Hogy honnan tudtuk? Állandóan voltak friss újságjaink, könyveink, amelyek azt bizonyították, hogy összeköttetésben vagyunk a kinti elvtársakkal.

Ez a szigorú, következetes munkarend mindnyájunkra nagy hatással volt. Átvettük ezt az életmódot, s elsősorban Rákosi elvtárs személyes példamutatása volt az alapja annak a szervezett életnek, ami a börtönben kialakult.

Mindnyájan tanultunk. Egyénileg is, szervezeten is. Én itt tanultam először rendszeresen történelmet, irodalomtörténetet, kémiát, biológiát, itt tanultam meg németül is. A fejlettebb elvtársak mindenben segítségemre voltak, a természettudományos olvasásban például egy mérnök elvtárs vezetett, a nyelvtanulásban, az olvasási tervben maga Rákosi elvtárs volt segítségemre. Altalában kérdéseinkkel mindnyájan hozzá fordultunk. Számtalanszor megtörtént, hogy ha nyelvtanulás közben olyan szavakat találtunk, ami szótárban nem volt benne, vagy ha olvasmányainkban olyan szó fordult elő, aminek nem ismertük a jelentését, akkor Rákosi elvtársról kérdeztük meg, s ő mindig meg tudta adni a választ. Óriási műveltségére, nyelvtudására jellemző egy eset, amire most is emlékszem.

Új református papot kapott a börtön. Fiatal pap volt, aki akkoriban jött haza kétéves angliai tanulmányútról. Följött hozzánk az elkülönített osztályra is, s valamivel imponálni akart nekünk, hát angliai útjáról kezdett beszélni, s angolul is beleszótt mondataiba valamit, mint aki mutatja, hogy küszködik a magyar nyelv nehézségeivel. Rákosi elvtárs hallgatta egy ideig, hallgatta, majd csendesen, mosolyogva angolul válaszolt neki. A fiatal papot csak előntötte a csodálkozás, visszaválaszolt, s hosszasan elbeszélgettek Rákosi elvtárral angolul. Utána ott előttünk jelentette ki a fiatal pap, hogy csodálkozik Rákosi elvtárs tökéletes nyelvtudásán. Ő hét évig járt kinn, azalatt ma-

gyarul nem is hallott, mégsem tud olyan jól, olyan hibátlan kiejtéssel beszélni, mint Rákosi elvtárs. Ettől kezdve ezt a papot angolnak hívtuk.

SZELE ELVTÁRS itt néhány pillanatra megállt a beszédben. Körülnézett a ráfigyelő, lelkesedést, büszkeséget sugárzó arcokra, a fénylő, tüzelő szemekre. Azt akarta kérdezni, beszéljen-e még, s az arcok, a szemek azt válaszolták kérdezetlenül is: beszélj! Beszélj, hogy megismerjük mi is, egészen közéről, napi életében; példát tudjunk venni Róla, mint te, Szele elvtárs! Hogy mi is megszeressük őt úgy, mint ahogy te megszeretted, Szele elvtárs.

Az óra ütemesen kattogott a falon, mutatói lassú forgással mérték a kezek közt lepergő időt, de most senki se figyelte az órát, senkinek a szemébe nem ültette el az álmodást a villanylámpák éles, szemhunyorgató fénye.

Szele elvtárs tovább beszélt.

AZT MONDTAM AZ ELŐBB, hogy mindannyian tanultunk, s egyéni tanulásban is, közös tanulásban is résztvettünk. Hogy lehet ez? — gondoltjátok. Közös tanulás? Börtönben?

Hát bizony nehezen lehet. Az örökkel való állandó harcban lehet, állandó piszkálódásnak kitéve magukat, — lehet sötétzárkát elviselni érte, — úgy lehet.

A kommunisták az elkülönített osztályon voltak. Hatalmas, négyszögbe forduló folyosó baloldalán nyíltak a cellák ajtói. Nappal 8 órát a folyosón, ajtónk előtt sörben ülve dolgoztunk, — fontunk. Az örök le-föl járva előttünk vigyáztak ránk. Ez a napi 8 órai fonómunka volt a közös tanulás ideje. Tíz hónapos politikai iskolát végeztünk mi el az örök éberségét kijátszva, állandó durvaságnak, fenyegetésnek, büntetésnek kitéve. Míg az örök a fordulóban sétáltak, gyorsan helyet cseréltünk, hármas csoportokban közelebb ültünk egymáshoz, halkán suttogva adtuk egymásnak tovább az iskola anyagát. Fontos dolgokat újra meg újra elismételtünk, hogy már helyben megtanuljuk, s hogy az olvasási anyaghoz a tanácsokat, útbaigazításokat ne felejtjük el. Mert állandóan olvastunk. Én az előbb mondott anyagon kívül itt olvastam el először a Tőkét.

Ez a mindennapos tanulás életünket eltöltötte feladattal, tennivalóval; pártmunkát végeztünk benn a börtönben, néha még megbeszéléseket is sikerült tartanunk.

Soha sem fogom elfelejteni 1938. május elsejét. Két elvtársunk a körfolyosó elején különböző ürüggyekkel föltartotta az öröket, s mi ezalatt összegyűltünk az egyik folyosószárnyban. Rákosi elvtárs rövid, néhány perces beszédet mondott. Ez a beszéde is azt fejezte ki, amit különben egész élete. Szilárdságot, s a munkásosztály a Párt győzelmébe vetett megdönthetetlen hitét, ragaszkodást a Szovjetunióhoz, s a proletárszolidaritás éltető melegségét.

A börtönélet sivárságából Rákosi elvtárs akaratereje teremtette meg a mozgékony, minden lehetőséget kihasználó, minden percét gondosan beosztó kommunista kollektíva életét. Nekünk nem volt időnk a tespedésre, ellustulásra, elernyedésre. Mi tanultunk. A későbbi korok, a jövő számára tanultunk, már a börtönben megtanultuk Rákosi elvtárstól, hogy minden percet jól kihasználjunk.

Mert mindenben ő irányított bennünket. Mindannyiunk elismert vezére volt.

BESZÉLNI KELL ERRŐL IS, amit most mondtam. Vezére, vezetője volt Rákosi elvtárs mindannyiunknak. Csakhogy ez külső magatartásán egyáltalában nem látszott meg. Abban az időben sokféle vezér szaladgált, csalta a népet. Mindegyik mord, szigorú képpel szerette magát lefényképeztetni, amely sze-

rintük sugározta a tömegek felé a történelmi elhivatottságot. Ezek a vezérek száználmas figurák voltak. Még csak törtettek a hatalom felé. Az egyik közülük ott volt a Csillagban, — odazáratta egy másik, mert nem tudtak meg-egyezni a koncon, — de ezt az egyiket mindenki Nyálasinak hívta. A fegyőrök is a háta mögött kicsúfolták, szembe haptákkoltak neki. Igazi úrhoz illően bántak tehát vele.

Sokkal később tanultam meg József Attilának egy versét.

„Az én vezérem bensőmből vezérel.”

Ilyen vezérünk volt nekünk Rákosi elvtárs!

Egyszerű, örökké tréfás, mindenkivel barátságos, köztünk élő, gondjainkban, szenvedésünkben velünk osztozó, köztünk dolgozó ember volt, mégis messze kimagaslott mindannyiunk fölé! Vele és Róla mindenki a legnagyobb tisztelettel beszélt. A fegyőrök is, a börtönigazgató is, pedig azok életére törték, lelkierejét, vidámságát, optimizmusát akarták megtörni. De nem tudták. Soha egy pillanatra sem.

Pedig sokszor komolyan beteg volt. Volt idő, hónapokon át, mikor az évtizedes börtönlevegő, börtönkoszt súlyos betegségbe döntötte. Mondom, egyszer nagyon beteg volt. Egész szervezete küzdött a vitaminhiánnyal, heteken át sem kosztjavítást, sem napozást nem engedtek meg neki, de jókedvét, vidámságát nem tudták megtörni. Mindannyiunk munkalendülete, ereje ebből a ki-meríthetetlen energiájú, lebíratatlan erejű férfiből táplálkozott. Egész életünket ő fogta össze. Mennyit beszéltem már a tanulásról. Arról, hogy ezen a vonalon segített, s hogyan gondoskodott arról, hogy az elvtársak segítsenek. Én egy öreg környékbeli falusi parasztemberrel, afféle barkácsoló kubikos, fürge, mindenhez értő elvtárrsal voltam egy zárkában. Fél hétkor nyitották a zárkát, utána mindig jött hozzám Rózsa Richárd elvtárs, és ő tanított hónapokon át a természettudományokra, matematikára. Az öreg elvtárs, aki velem volt, először csak figyelt. Egyszer aztán ő is bejelentette, hogy tanulni akar. Meg akarja tanulni, hogyan kell egy kubikgödör köbtartalmát kiszámolni, fal, szoba köbtartalmát kiszámolni. Attól kezdve Rózsa elvtárs vele is foglalkozott. Nem lehet elmondani azt az örömet, ahogyan az öreg elmesélte Rákosi elvtársnak, hogy mit tud, s először számolta ki a szoba köbtartalmát. És Rákosi elvtárs vele örült. Az öreg elvtárs hamarabb szabadult, mint mi, és nem győzte mondani, hogy élete legnagyobb ajándéka, hogy itt lehetett.

De Rákosi elvtárs a kommunista fegyelmet is megkövetelte a börtönben. A mi ottani életünk nem valami vakmerő, fölösleges hősködés volt. Lappangó, szívós, földalatti harc volt az, ami fegyelmezettséget, óvatosságot, állandó éberséget követelt. S aki ez ellen vétett, ha az elővigyázatlansága bajt okozott. Rákosi elvtárs keményen megróttá, — a pártkollektíva elé vitte az ügyét, — a pártfegyelmet a börtönben is betartatta mindenkivel.

Egyszer én magam is súlyos hibát követtem el, ami majdnem nagy bajjal végződött. Három előadást kaptunk Karikás elvtárstól, az általános sztrájk és a fegyveres felkelés kérdéseiről. Karikás elvtárs vékony hártypapírosra írta előadását, s én — segédelőadó voltam — elkértem tőle az előadást. Úgy ment az előadások sorozata, hogy hárman-négyen megkaptuk az előadást, aztán ismét továbbadtuk három-négy elvtársnak. Ezt a hártypapírra írt előadást én az ingem belsejébe varrt kis rejtkezőbe tettem. Mikor az inget mosásba vitték, az előadás szövegét bennefelejtettem a zsebben. No, délben mindenkit a cellába parancsoltak, az ajtókat lezárták, engem meg levittek az irodába.

- Két fegyőr fogadott ott engem, — az egyiket Töröknek hívták, sötét, karrierista alak volt, pályázott az osztályvezetői állásra, s most itt állt előtte a nagy lehetőség: kommunista levelet fogott el!

Dühösen, kárörvendően tartotta elém a sűrű, apróbetűs írással teleírt papirost!

— Na, Szele, mit szól hozzá, a maga ingében találtuk ezt az írást! Hogy került ez magához, mi ez, ki írta ezt?

A másik „smásszer” az asztal sarkának dülve, mint egy hiéna figyelt, kárörvendően, hogy mikor csaphat le rám.

Én a pillanatnak megfelelően a butát s a készségeset egyszerre mutatva azt feleltem:

— Én nem tudom kérem, hogy ki írta, mi ez, de talán megismerem. Ezzel nyultam a papirosért. Az öntudatlan csel sikerült, s Török is szinte reflexszerűen nyujtotta felém a papirost. Én gyorsan kikaptam a kezéből, összegyűrtem, bekaptam, lenyeltem. Törökbe pillanat alatt belefagyott a szusz, sóbálvánnyá meredt, csak annyit tudott kérdezni társától:

— Hát most mi lesz!

A másik szakadtáig röhögött, aztán rámsóztak három nap szigorítottat. A nagyobb bajt tehát elkerültük.

Rákosi elvtárától nagyon kemény kritikát kaptam ezért a hibáért. Az elvtársak sokéves munkáját tehette volna tönkre hanyagságom.

Mert az egész kollektíva állandóan dolgozott. Volt egy asztalos elvtárs, aki ezer ürüggyel szerzett deszkából, — hol egy ajtó, hol egy ablak „javításához” kért anyagot és használta föl — minden számszám nélkül duplafedelű asztalt készített Rákosi elvtársnak, amelyben könyvet, füzetet, írószert, folyóiratot lehetett tartani. Egy könyvkötő elvtárs — Novoszád János — kettősfenekű kis kazettákat csinált, amiben az elvtársak jegyzeteket, lapcikkeket tarthattak. Kellett az ilyesmi, mert tanulásunk, oktatási munkánk benn a börtönben megvalósította az elmélet és gyakorlat egységét; a kérdéseket mindig az európai politikai helyzet fejlődésének, alakulásának megítélésével vitattuk meg. Rákosi elvtárs a legbonyolultabb kérdésekben is páratlan világossággal, egyszerűséggel igazított el minket.

Rákosi elvtárs nemcsak az oktatásunkkal törődött. Mondtam már, hogy a börtönhangulat milyen veszélyes, az ember hogy átváltozik, érzékennyé lesz, mint egy nyitott seb; lehullik róla minden társadalmi máz, a legtöbb ember önzővé, rideggé válik. Rákosi elvtárs egész börtönbeli életében nemcsak az az óriási, a lényűgöző, hogy ő maga sohasem került ennek a börtönhangulatnak a hatása alá, hanem az is, hogy ennek a börtönhangulatnak a legundokabb vonását, az önzést mindannyiunkban legyőzte.

Megszervezte a közös speizolást.

Hetenkint bizonyos összeget, talán másfél pengót lehetett élelemre fordítani a rendes fegyházélelmezésen kívül. Az így vásárolt élelmet közösen tároltuk, közösen osztottuk el, ha valakinek csomagja jött, azt közös éléskamrába tettük. Azt lehetne mondani, hogy mi a börtönben állandóan az ostromlottak állapotában voltunk, méghozzá olyan ostromlottak állapotában, akik tudták, hogy a felmentő seregek még egyelőre messze vannak, hogy a harc hosszú, s ostromlónk mindenáron azt akarták velünk elhíttetni, hogy a harc kilátástalan. A Gyűjtőfogházban eltöltött két évem horzalmas volt. De itt a Csillagbörtönben, ahol a bezárt kis kommunista társadalomnak a vezére, legjobb harcosa, támasza Rákosi elvtárs volt, újra magamhoz tértem, a börtönben újra megteltem a proletár-szolidaritás erejének, a Párt lebírhatatlan erejének tudatával. Mert a Pártnak és Rákosi elvtársnak mindenkire volt gondja a börtönben is.

Elmondok még egy esetet. Volt bent egy elvtárs, akinek hozzátartozói rendkívüli szegénységben éltek. Nem tudtak vele törődni. Ez az elvtárs hónapokig érezte az elvtársi támogatást, a közös speizoláson át és ez jó hatással is volt rá. A börtönhangulat azonban egyszer átmenetileg erőt vett az elvtársan, és az lett terhére, ami eddig erősítette: a közös speizofás. Rákosi elvtárs ekkor kijuttatott 20 pengőt a kinti elvtársakhoz azzal, hogy a kinti elvtársak küldjék be ennek a börtönbetegségbe esett elvtársnak. A pénzt az elvtárs megkapta. Örömmel vett részt a közös speizolásban; az a tudat, hogy „kintről” rá is gondolt valaki, kizökkentette ebből a börtönhangulatból.

SZELE ELVTÁRS már órák óta beszélt, de a többiek, a Rákosi-pert olvasó olvasókör tagjai még mindig egy percre sem csökkenő figyelemmel hallgatták. Már régen elverte az éjfelet, mikor Szele elvtárs így folytatta:

1940-BEN SZABÁDULTAM. 45-ig még sok próbán mentem át, s negyvenöt után is voltak kemény, nagy szilárdságot követelő harcaink. Valahányszor nehéz volt a helyzet, valahányszor kemény pillanatokban, határozottan kellett dönteni, mindig a Csillagbörtön évei jutnak eszembe, s magam előtt láttam annak a férfinak zömök alakját, szenvedésektől sokszor megfáradt, de soha meg nem tört arcát, akitől börtönben, fegyőrök, rácsok és szimatoló spiclik között tanultam meg: milyen a kommunista élet.

Nem tudok már többet mondani Elvtársak! Ti talán nem is tudjátok, hogy én és mi mindannyian milyen mélyen a szívünkbe zártuk Öt.

SZELE ELVTÁRS BEFEJEZTE BESZÉDÉT. A többiek meghatottan álltak föl az asztaltól, búcsúztak, és indultak hazafelé. Magukkal vitték Szele elvtárs szívében égő tüzet, a néppel-egy vezető iránti szeretét és hála tüzét.

SZABOLCSI GÁBOR

DÉR ENDRE

Levél a Néva-partra

— Leningrádban tanuló öcsémnek —

Rég volt, midőn az új falak
„Észak tündér csodájakép”
a Néva partján büszke ívvel
ragyogtak fenn — s ámult a nép...
„Vad erdőség, mocsár helyébe”
tündöklő tornyokat, merész
bástyákat emelt az emberész.

De *most* volt, — tegnap — hogy az éjben
„Pezsegve forrt a Mars-mező”,
s munkás és matróz hős szívében
eszme lángolt, világverő!...
Csak tegnap volt, midőn a föld
gyomrába gyúrt száz vérszopót,
— s a Nap felé emelték brázdás,
fénylő arcuk a milliók,
a drága Iljics hű szavára...

Rőt fényben fürdött Péter vára,
vadul zúgott a Néva, — róla,
vihart szórt szét az Auróra!
Győztes vihart! Forró szele
újjászült, ósdi földteke!
Száguldó szél! Lépte nyomán
életre kelt népem. hazám!

Bizony, október viharától
hímes most a magyar mező!
Pióker elvtárs víg szemében
eszme lángol, világverő!
Október győztes viharától
új hősök nőnek — egykor „tunya tájon,“
— százezerszám újfajta ember!
Hiába morognak „belső bitangok“
— s künn Titó, véres bulldog-szemmel...

Ma verhetetlen már e nép!
Vad erdőség, mocsár helyébe
városok nőnek — nő a fény!
Sztálinváros egy égigérő,
testetöltött hősköltemény!
Nézd az öntők biztos mosolyát,
— az „építő“ név micsoda rang ma!
Kőművesek dalához símul
traktoros-lányok pacsirtahangja...

Törhetetlen e kicsiny ország,
a békés munka boldog vára! ...
A nap felé meneteliünk
Sztálin s Rákosi hű szavára ...

Drága szavuk csatába küld
a tudásért! ... Parázs a harc ám!
Az *élenjáró* tudományt tanulják
fiaink a Néva partján! ...

— Lackóm! Öcsém! Május szép ünnepén
helyettem is szórj virágot
a Szmolnij-menti útkövekre:
Atyánk, mindenünk — Sztálin járt ott
a petrográdi felkelést vezetve ...

Ó, hiszem, egyszer ott járok én is
(hisz ezt kimondhatatlan áhítom!)
ezerszer hálás, boldog szívvel
a Néva-parti grániton ...

Elébünk jön a nyár...

Kibontom a hajad, hulljon a vállamra,
látod,
kibontotta sokszínű haját a rét is,
és tarka virágokat font belé...

Az alkonyat az éjtszakát szövi
füstből és csendből,
bokrok kuporognak
a szürkületben, sudár jegenyefák
nyújtózkodnak az ég felé...

Igy szövöm én is a jövőnket,
fényből,
fiatalságból, harcból, boldogságból,
erőből, jókedvből.

Színes lesz, szép lesz.
hisz drága minden szál.

Még messze a perc, hogy enyém légy,
de nézd csak:
telt kalászhok hajlongnak a mezőn, nagy
rakott szekerekkel

— gyümölcsét hozza —
elébünk jön a nyár.

A Bakai-gyár

Az éhség talán soha nem volt nagyobb úr, mint a húszas években. Ha valakit ekkor egy magaslatra felvittek volna, melyről egész Szegedet végigláttni, három építmény ragadta volna meg a figyelmét. A Zadravec-féle templom gögje, a Csillagbörtön komor némasága, s közvetlen szomszédságában a Bakai-gyár zsúfoltsága. A hirhedt gyaré, melynek szűk, lapos műhelyei mint valami kérlelhetetlen marok szorították, préselték a proletár testét, lelkét. Hirhedt volt ez a gyár az egész környéken. A szülő a csintalan fiúnak azt mondta: odaadlak suszterinasnak, — a rakoncátlan leányt pedig azzal fenyegette: beadlak a Bakai-gyárba. Gyilkos robot, tüdőroncsoló por, rossz hír: ez volt a sorsa annak, aki a Bakai-gyár falain belül került. Nagyon ügyesnek kellett lennie annak a leánynak, aki a Bakai-gyárból férjhez tudott menni, s bizony a legények se nagyon dicsekedtek munkahelyükkel. Ennek a gyárnak a dolgozóit nyomta az úgynevezett „társadalom”, a nyomorúság, a „méltóságos” igazgató, a hajcsár, a rendőr; korán megöregedtek, meggörynyedt hátuk a nagy nyomás alatt, mégsem törtek meg. Százak indulata feszült a nyugalom külszíné alatt, mint hamu alatt a parázs, s fel-fellobbant, dacolt, visszavágott a tőkének.

Igy történt 1929-ben is. Még elevenen éltek az emlékezetben a titkos röplapokról olvasott szavak. Azok a szavak, melyeket Rákosi Mátyás három év-

vel előbb vágott a Szemák-tanács szemébe: „Az a dolgozó nép, melynek oly hősi forradalmi multja van, amely az ellenforradalom szenvedésein oly törhetetlenül ment át, amely a demokrácia alfájáért: az általános választójogért annyit áldozott hiába, — amelyet a szociáldemokrata párt oly rútul elárult, mint ezt a dolgozó népet, — az tisztában van azzal, hogy a kommunista párt-nak hivatása van Magyarországon!” ... 1919. dicsőséges emléke sem halványodott el, s csak szikra kellett, hogy a Bakai-gyár hamuja alatti parázs lángralobbanjon.

Ki tudná már azt megmondani, ki kezdte. Az alacsony tetők alól úgy röpített fel a szó: sztrájk, mint a vörös lobogó. Az öntudatosaknál politikai harc kérdése volt, a kevésbbé öntudatosoknál munkásbecsület kérdése, a gazembereknél pedig jó alkalom a búsán fizetett árulásra. A nagykörút síkos macskaköveit rongyos, beesettarcú, éhes nők, férfiak léptek el farkasszemet nézte a némán hallgató gyár poros ablakszemeivel. Otthon síró gyerek követelte a kenyeret, láztól kiveret ajkú feleség sóhajtott orvosság után, szülői szitok kényszerített, — mégis kitartottak. Hosszú, nagyon hosszú ideig: kilenc hétig. A cél: 5 fillér béremelés. Azok, akik tartották bennük a lelket, ugyanolyanok voltak, mint ők. Csak a szemükben látszott valami elszántabb lobogás. Az éhség ugyanúgy kiült az arcukra, de ha volt egy darab kenyérük, odaadták annak, akit gyöngébbnek láttak. Szemük, mozdulataik, szavuk egyet mondott: „Tartsatok ki, elvtársak! Ez a győzelem előfeltétele!”

Megfordultak köztük a kilenc hét alatt másformák is. Símbeszédűek, jólakottak, mint például Leier, a szakszervezeti titkár. Ő is azt mondta: „Kitar-tani! Mi majd elintézzük az ügyeteket.” Besurrant a gyárkapun, suspusolt a párnázott szobákban, védte a „munkásérdekeket.”

A munkások pedig közben, hogy az éhhaláltól megszabaduljanak, mindent eladtak nyomorúságos otthonukból, ami csak mozdítható volt. Leier a lefüggőnyözött ablakok mögül nézte a vergődést. Talán néha cinkosan össze is mosolygott a „nagyokkal”: „Hadd kolduljamak csak ki, minél jobban. Annál kevesebb baj lesz velük aztán!” Ő már elintézte a maga üzletét, s még el sem pirult, amikor kilenc hét után kiállt az erkélyre, és nagyhangon szónokolni kezdett: — Elvtársak! Elintéztem az ügyeteket. Az igazgatóság hajlandónak mutatkozik arra, hogy egy fillérrel emeli a béreket. Javaslom, hogy vegyétek fel a munkát. Jobb ma a kis valami, mint holnap a nagy semmi ...

... Így végződött a Bakai-gyár dolgozóinak nagy 1929-es sztrájkja, abban az időben, amikor Rákosi elvtárs Vácon nehéz börtönéveit töltötte. Alkítólág Ő maga is tudott erről a sztrájkjéről, sőt az idősebb munkások emlékezete szerint még bátorító üzenetet is küldött. Szükség is volt erre a bátorításra a sztrájk idején, de azután még inkább. Keserves utójáték követekezett.

Amikor a dolgozók fellvették a munkát, megkezdődött a „pícezés”. Egyik napról a másikra tűntek el a gépek mellől azok, akik a sztrájk idején az utolsó falat kenyérüket is odaadták, a lobogószemű élharcosok. Csak a híre érkezett, mennyire összetörték őket a rendőrségen, hogy gyötrik, kínozzák őket. A hamu alatt már-már szunnyadó parázs ismét lángralobbant. Leálltak. Ismét megszűnt a gépzúgás a Bakai-gyárban. Nem volt ez sztrájk, csupán pár óras néma tiltakozás és figyelmeztetés, aztán ismét felzúgott a munka. Az igazgatóság azonban tanult a kilenc hétből, s ezt az engedetlenséget keményen megtorolta. Kihirdették: „Büntetésből nincs fizetés!”

Döbönt, fenyegető esend támadt pár pillanatra, hogy aztán az emberi indulatok annál fékevesztettebben törjék át a félelem, a meggondolás gátjait, a nyers ösztön megfeszítette az izmokat, az agyakba kergette a vért, a tömeg, a félcímletes tömeg mint az áradat zúdult az irodák felé. A vérnek ezt a nagy

nekilödulását nem tudta lefékezni sem a Csillagbörtön idehajló árnyéka, sem a zadravecki prédikációk máksnya. Hátráltak még a rendőrök is, akik pillanatok alatt ellepték az udvart. A „méltóságos” igazgatónak összekoccant a foga.

Elsőnek Ferenczi rendőrkapitány kardja villant meg. Pillanatok alatt kicsavarták kezéből, összetörték, s csak kemény ütlegek árán, megtépázott ruhával tudott kimenekülni a kapun. Legényei azonban folytatták azt, amit a kapitány elkezdett. Csattogtak a kardlapok, majd a kardélek is belevágtak a munkáshúsba. Egy Kovács nevű munkásnak a fülét vágták le, mások az arcukon sérültek meg, nem egynek a ruháját szabdalták össze a sarokbaszorított rendőrök. Hiába volt azonban kardlap, vérengzés, a véksőkig elkeseredett munkások már-már sarokbaszorították Ferenczi pribékjeit. Ekkor érkezett meg a kapitány a szomszéd laktanyából hozott készültséggel. A munkások farkasszemet néztek a feltűzött szuronyokkal, és senki sem rettent meg, senki sem mozdult egy tapodtat sem, amikor a készültség vezetője sortűzzel fenyegetőzött. A bevett fejű rendőroktól elfordult a tömeg, s fenyegetőleg megindult a szuronyok ellen. Az asszonyok előreugrottak, és a végső elkeseredés mindenre elszántságával kiáltották oda a katonáknak:

— Lőjjetek! Lehet, hogy köztünk van anyátok is!...

... És a sortűz nem dördült el. A pillanatnyilag levegőhöz jutott tőkések, megszegyenítőbb és olcsóbb módszert választottak. Hátról egy pillanat múlva a tűzoltófecskendők sugara csapott le a tömegekre, söpörve őket ki a gyárudvarról egészen addig, míg szét nem szóródtak.

A tömeg nagy összefogó ereje megszűnt, enyhült a nagy feszültség is, és a sorok újrendezése helyett már csak a sebesültek ápolására gondoltak. A Feketesas-utcában, a Fekete-féle házban bekötözték egymás sebeit.

Másnap újra zúgtak a gépek a Bakai-gyárban, mégsem komorlott soha olyan némaság az alacsony tetők alatt, mint ezekben az időkben. Kisebbség-nagyobb szünetekkel hosszú ideig tartott ez a némaság. Egészen 1944-ig.

Ekkor már csak egy lépés volt az út, hogy a hajdani tűzoltófecskendővel szétkergetett munkások ajtót mutassanak a tőkésnek, s gazdáit legyenek annak az üzemnek, melynek eddig rabjai voltak. Ez a lépés is csakhamar megtörtént, s a régi harcosok örömkönnyes szemmel, diadalmasan nézték a gyár ormára felröppent vörös lobogót. A zászló fényében megfiatalodott, megszépült a gyár, s vele együtt fiatalodtak a régi küzdelmek szenvedői: Krizsán Györgyné, Vata Rókusné és a többiek, akiknek a nevét talán fel se tudná az ember sorolni. A munkatermek is mintha kivilágosodtak volna, az igazság fényével világította ki őket a Párt. Megszűnt a némaság, új dalok fakadtak a munkások ajkán, pezsgő dalok, melyek a győzelemről szólnak. A tréfa, mely azelőtt fehér holló volt ebben az üzemben, most mindennapos vendég lett.

Soha nem felejttem el. Ezekben az időkben történi, hogy az udvaron, műszakkezdés előtt megállított egy munkásnő.

— Nagy újságot mondok — kezdte, és a szeme huncutul csillogott. — Azt írja meg, hogy vettem egy egérfogót...

A többiek mellénkhúzódtak. Ismerték társukat, tudták, hogy nagy tréfacsináló. Néhányan el is kuncogták magukat. Úgy gondoltam, valami „beugratás” lesz a dolog vége, de azért belementem a játékba.

— En megírhatom, de nem hiszem, hogy ez az egérfogóvásárlás érdekelné az olvasókat... Mi ebben az érdekes?

— Hogy ez nem érdekes?! — csattant fel nevetős műfelháborodással. — Tudja maga, hova kell egérfogó? Oda, ahol elszaporodtak az egerek. Az egerek pedig csak teli kamrába szaporodnak el... Na! Ugye, hogy érdekes?

Azelőtt ha bevitettem volna egy egeret a kamrába, megszökött volna, mert nem boldog az se, hogy a falat rájja. Szalonna kell annak meg kolbász! Ezért vettem én most egérfogót...

... A végét már maga is nevetve mondta el, de lett is körülöttünk kacagás. Sokáig kérdegették tőlem nevetve, hogy: „Mi van az egérfogóval, mikor írja meg?” — s én azóta rájöttem, hogy bizony már előbb meg kellett volna írni.

Meg kellett volna írni, mint tréfásan komoly mutatóját annak, hogyan emelkedett ugrásszerűen a hajdani hírhedt Bakai-gyár dolgozóinak életszínvonalára, hogyan lettek az egykori „rongyosok” egy hatalmas gyár jó gazdái. Mert jó gazdák lettek. Nem egyszer ragyogott azóta az üzem bejárata fölött az Él-üzem-csillag, nem egy vezető emelkedett ki a gépek mellől.

Nincs érdekesebb, mint egy ilyen nagy multtal rendelkező gyár. A jelen lendülete, a mult tapasztalatával alátámasztva készíti, alapozza a biztos jövőt: a szocializmust. Kemény idő volt a mult, de olyan mint a kohó. Nemcsak elválasztotta a salaktól, hanem meg is edzette az acélt. Bizony nem egyszer előfordul még most is, hogy a jelen feladatait csak úgy lehet megoldani az üzemben, ha a régi harcok kipróbáltjaihoz fordulnak segítségért.

Tavaly is, az év elején összedugták a fejüket a vezetők. Így mondogatták:

— Baj lesz, ha nem teremünk fordulatot az előfonón. Emelni kell a termelést! De hogyan?

Elsőnek Csillag Júlia, az előfonó alapszervi titkára jelentette be, hogy áttér a kétgépes rendszerre, aztán követte Naesa Mihályné és még páran a „régiek” közül.

Szó, ami szó: 1951-ben már sokan nem is nagyon emlékeztek a tőkésre, hitték is meg nem is a régi harcokat, csak azt látták, hogy a vizesfonóban ugyanolyan fojtó a gőz, a kardán, az előfonóban ugyanolyan sűrű a por, mint a „melltőságos” Wimmer Fülöp igazgató idejében. Ezekről indult ki a „morgás”.

— Biztosan nekünk is két gépen kell majd dolgoznunk... Hisz abba bele lehet szakadni!

Csak akkor néztek nagyot, amikor a kétgépesek horítékában több pénz volt, s amikor látták, hogy azoknak eszük ágában símes beleszakadni a munkába. Oda-odavillogtak a kétgépesek felé, lesték, hogyan dolgoznak, s aztán ők is megpróbálták. Év végére már huszonhatan dolgoztak két gépen...

Elég az az eléghez, hogy az előfonón a fordulat valóban megtörtént. Bizonyítja az is, hogy a gyárban ez az üzembrész fejezte be elsőnek az öt éves terv második évét, több, mint 800 ezer kiló újrut termelve terven felül.

Még be sem fejeződött az 1951-es év, amikor itt is, ott is összehajoltak a fejek. Szinte „pusmogás”-íze volt a dolognak, pedig komolyan folyt a szó. Valahogy úgy történt, hogy mindig a legjobb népnevelők voltak a „pusmogás” középpontjai. Hol Csizsár Jánosét, hol Molnár Edénét, hol Krizsán Györgynét fogták körül a többiek...

... És amikor megkezdték az új évet, elsőnek Juszt József, az előfonó sztahanovista jelvényes művezetője állt fel a termelési értekezleten. Olyan ünnepelesen csengett a hangja, mint az orgonabúgás:

— Elvtársak! Ez a mostani év nem olyan év lesz, mint a többi. Ebben az esztendőben lesz hatvan éves a mi szeretett Rákosi elvtársunk, aki nemcsak most, hanem a multban is a mi sorsunk tudója, látója volt, és még a hirtőnben is a mi mostani szabad életünkért harcolt. Én most bejelenteném: úgy határozunk, hogy az előfonó üzembrész a tisztület, -hála és a mi nagy-nagy szerezetünk kifejezésésképpen öt nappal előbb befejezi első negyedéves tervét!

1929-ben a mérhetetlen düh mozdította aktív cselekedetere a Bakai-gyár dolgozóit. Most a szavakban ki nem fejezhető szeretet árasztotta meg a szíve-

ket. Mindenki a legnagyobbal, a legszentebbel: a munkával akarta kifejezni ezt az érzést. Kézerdő emelkedett magasba, mindenki szót kért, s nem is csoda, hogy a szeretet, a szívnek ez a legmosolygósabb gyümölcse nem találta a maga számára elég férőhelynek a jegyzőkönyv papírját, hanem szétfeszítette a gyár falait, a város határát, az ország horizontját, s mint diadalmas „hurra” harogott szét a világ négy tája felé.

1951-ben jól megalapozta az előfonó győzelmeit, de hol volt ez az alap a hibátlantól? Áthozta ez az alap az új esztendőre is a maga repedéseit, gyenge pontjait: a dohogókat, csellengőket, fegyelmezetlenkedőket, azokat, akik szívesen megfürödnek a közös dicsőségben, de fintorognak a dicsőség áratól: a közös munkától. Megtapsolták ezek is a szép felajánlásokat, talán lelkesedtek is, nem tudván magukat kivonni a tömeg lenyűgöző befolyása alól, de ennél tovább nem mentek. Sőt...

Hatalmas láda áll a gép mellett. Szükség van rá a termelés szempontjából. Három asszony: Hika Ferencné, Szabó III. Istvánné és Bárkányi Istvánné azonban úgy gondolta, fel lehetne ezt a ládát egyéb célokra is használni. Milyen kitűnő étkezőhelyiség lenne például! Az elgondolást tett követte. Szépen megterítették a ládában, s míg a többi dolgozó új célokért hevülve, új lendülettel szállt harcba, addig ők eszegettek, vidáman csevegtek a főzőkanál határolta világ mélyenszántó eseményeiről, s lehetséges: olyasmi is megfordult a fejükben, hogy jó lenne egy pakli römikártyát beszerezni.

Ment is ez egy darabig, míg egyszer csak azon vették észre magukat, hogy egy színesen festett plakátról az ő kedélyes ládajelenetük mosolyog vissza rájuk, s valahogy senki sem mulat ezen a plakáton. Inkább azt mondják: „Szégyen!” „Gyalázat!”. Hikánéék is ezen a véleményen voltak, és sürgősen le akarták szakítani a plakátot, hogy ne kelljen szégyenkezni miatta, de ebbe a többiek is beleavatkoztak. Így mondták:

— Nem a plakátot szégyeljük mi. Az nagyon is detszik nekünk. Titeket szégyellünk!...

Dúlt-fúlt a három asszony. Még akkor is, amikor Krizsán Györgyné az öltözőben odement hozzájuk.

— Emlékezték — kezdte csendesen —, hogy meséltem már nektek a 29-es nagy sztrájkról. Azt is tudjátok, hogy én is résztvettem benne...

— ... Tudjuk! ... Mondta már! — vetette oda valamelyik csak úgy a vállán keresztül.

— Hát én csak azt akarom nektek mondani — folytatta Krizsánné most-már emeltebb hangon, — hogy ha valamennyien s az ország minden üzében a dolgozók munka helyett beülnének trafikálni egy-egy ládába, hamarosan ti is megismerkednétek a Ferenczi-féle kártyákkal meg a Wimmer méltóságos tűzoltófecskendőivel... Gondolkozatok csak ezen!

Otthagyták őket, de másnap már azok keresték. Nem mondtak nagy szavakat, nem „mae culpáztak”, csak egyszerűen bejelentették: felajánlást szeretnének tenni Rákosi elvtárs születésnapjára, s csatlakoznak a tízperces mozgalomhoz. Azóta vígan zúgnak gépeik, s a láda is visszakapta eredeti „beosztását”.

Persze nem mindig ilyen „egyszerű” a dolog. Nem minden esetben segít a jó szó. A Komszomol-brigád tagjai például hiába beszéltek Terhes Reginának szépen, keményebben, hogy járjon be rendszeren a munkahelyére, Regina rá se fűtyült. Egyszerűen nem jött be dolgozni. Egy értekezleten aztán felállt a brigád egyik tagja, Balogh Matild.

— Mi csak kétféle embert ismerünk — mondotta —. Vagy nekünk segít vagy az ellenségnek. Aki az ellenségnek segít, az maga is ellenség. Éppen ezért követeljük, hogy Terhes Reginát távolítsák el közülünk!

Egyszuszra mondta el az egészet, de egyszerre horkantak fel valamennyien: Ugy van!... És Terhes Regina másnap már nem tartozott a Szegedi Kenderfonógyárhoz.

Hosszú évtizedek keserves küzdelmei tanították meg ennek az üzemnek a dolgozóit arra, hogy harc nélkül nincs győzelem. A multhan az ösztönük súgta ezt, a körülményeik kényszerítették őket harcra, most a Párt tanítja őket erre. Sokrétű, változatos ez a harc. Nemcsak az ellen az ellenség ellen folyik, melyet látni lehet, meg lehet fogni; hanem folyik a láthatatlan ellenség ellen is, amely a gondolatokba fészkel be magát. Amelyik munka után azt súgja, hogy „szeminárium helyett inkább menj haza”, amelyik azzal zsongja tele a fejet, hogy „eddig is kenyeret ettél szakmádból, ezután is megleszel anélkül, hogy szakmai oktatásra, sztahanovista iskolára járnál.”

Ebben a láthatatlan ellenség elleni nehéz harcban is segít a légyjobbak példamutatása. Az olyanoké mint Zsiga Éva, Nacsa Mihályné, Goldea Lászlóné, akik már nem az 1952-es, hanem az 1953-as tervükön dolgoznak, akik a legméltóbb ajándékot, az élenjáró munkát nyújtják Rákosi elvtársnak születése napján.

Éles fogakkal mart nemcsak a Bakai-gyár dolgozóiba, hanem valamennyiünkbe a múlt, melynek egy-egy darabját nehezebb kigyomlálni a lélekből. Mint púszta kézzel megrohamozni a szuronyt szegező katonákat. Hosszú lesz még ez a harc a Szegedi Kenderfonógyárban is, de talán soha nem volt még eddig olyan eredményes szakasza, mint 1952. január 1-től 1952. március 9-ig. Rövid idő, nem is egészen három hónap. Mégis benné feszül a jelen, de beletorkolódott a múlt, és a tanítómester iránti hűséges szeretettel dobban benne a jövő szíve is.

SZIROVICZA JÁNOS

FÜLÖP VILMOS

Kudarc

Karomon lányom
— parányi csöppség —
kettészakítja
a szoba csöndjét:
felsír és gügyög,
— gondolom éhes —
nem jött még haza
Anyá, az édes.

Csítítom s lassan
lépkedek vele,
tükröt mutatok,
hogy nézzen bele,
veszem a csörgőt,
kezébe adom, —
gondolom, hogy így
elhallgattatom.

Hiába minden,
nincsen sikerem,
nem használ jó szó,
baljós intelem,

nem tetszik semmi,
akármit teszek,
nem néznek rám a
tisztá, szép szemek.

Kislányom, drágám.
— könnyörgök végre —
ne sírj, hisz Anya
hazajön délre!
Félóra már csak,
annyi az egész,
hidd el, hogy annyit
várni nem nehéz!...

De csak tovább sír
a drága csöppség,
s bár pici arcán
nem látom könnyét,
megsajnálom és
aggódom érte.
De már nincs erőm
újabb beszédre.

Azt hitteni eddig,
hogy erős vagyok
hallgatnak rám a
kicsik s a nagyok,
hallgatnak rám és
megértik szómat.
Most látom: mindez
képzelet volt csak!

Képzelet volt, mert
íme a példa:
ékezzólasom
nem vezet célra!
Dacol velem egy
pici csecsemő,
s e harcban fáradt
én vagyok -- nem ő!

BARICZ OTTÓ

Ismered ?

Lefestem: Jobb képet róla hogyha kapnál,
Azt hinnéd, aljas rágalom.
Az apja tiszt volt, kulák vagy hajcsár,
Ő így mondja: Munkás családból származom.
De ha szegény fejedem rosszul áll egy hajszál,
Gondoskodik: ne vidd el szárazon.
Nem rossz ő, ne hidd. Van egy-két jó szava,
S szájából csöpög a kéjes szájalom.

Materialista. Hosszú sorokat citál.
Ki mit mondott, miért s mikor?
Kívülről tud mindent, — nem licitál,
S hogy fejlettebb nálad: tiszta sor!
Néha egészen jó munkást imitál,
A klérust is szidja szüntelen:
A papok így, az egyház úgy,
S gyónni megy, ha nem látja senkisémet.

A morálnak felkent bajnoka,
Kegyess tanácsra mindég készen áll,
Azt hinnéd, félre sem lépett soha.
Hisz erkölcsi fegyvertára szinte arzenál.
De a földön nem volt még olyan kofa,
Ki, mint ő: úgy tudja mosni szennyesét.
Maga az élő ártatlanság,
S van, aki érte tűzbe teszi a kezét!

Nyelve golyóscsapágyon forog, csiszolt.
Mindenki tudja, színigaz,
Ami mond, szilárd, nem koholt.
Nincs, aki azt mondaná: Nem igaz! —
Beszéljünk csak arról is, ami volt:
Vád lepereg róla, mint falról a borsó;
Hisz jelleme egyenes, sziklaszilárd;

De nem járhat örökké kútra a korsó!

Kálmány Lajos életrajza

A Közoktatásügyi Kiadóvállalat a magyar tudományos élet régi adósságának törlesztését kezdte meg Kálmány Lajos népköltési hagyatékának sorozatos kiadásával. A kiváló szegedi folklorista, a magyar néprajztudomány egyik úttörőjének munkássága eddig túlnyomórészt kiadatlanul, a további tudományos kutatás számára elérhetetlenül, rendezetlenül hevert. Kálmány Lajos örökségének megmentésére komolyan csak a falzab dulás után kerülhetett sor. A munkát egy fiatal, szegedi folklorista Péter László kezdte el, s az új Akadémia részben az ő munkásságára várt. Péter László kezdte el a nagy és méltatlannul elhanyagolt szegedi tudós hátrahagyott írásainak rendezését és kiadását. A több negy kötetre terjedő gyűjtésanyag első kötete: a Katonadombok az elmúlt hetekben hagyta el a sajtót. A megjelenés túl közeli ideje nem teszi még lehetővé, hogy a gyűjteménnyel magával részletesen foglalkozzunk. A kötet elé írt életrajz azonban, mely könyvvalaként külön is megjelent, ugyancsak a Közoktatásügyi Kiadóvállalat kiadásában, megérdemli, hogy külön is foglalkozzunk vele.

Kálmány Lajos sorsa, a feudális kapitalista Magyarországi íróinak, művészeinek tipikus sorsa. Pályaválasztása is — p.p. volt — kifejezi a „fölemelkedés” lehetőségének korabeli irányát, kifejezi a klerikus világi hatalmának erejét. Kálmány nem akart pappá lenni — nem érzett különös hajlamot magában a „misztikus émerülésre” —, ahhoz meg becsületes volt, hogy az átlagpapok farizeus életét élje. Egyszerűen emberi módon élt, együtt dolgozott a parasztokkal, látta a nép kifejezhetetlen nyomorát, pusztulását, s mivel mást nem tehetett, a halálraítélt népnek legalább a kultúráját akarta megmenteni.

23 éves korában, Pécskán, kezdte el népdalgyűjtői tevékenységét, és gyűjtés közben vált a népköltészet kizárólagos és egyre tudatosabb kutatójává. Általános tudományos érdeklődését még a szemináriumból hozta magával. Csiky Gergely Kálmány szemináriumai éve idején tanított a temesvári papnevelőben, s 1878-ban került föl Pestre, ahol rövidesen le is tette a re verendát.

Később maga Kálmány Lajos így jellemezte a temesvári szeminárium akkori légkörét, mely neki egyrészt idegen volt, másrészt tudományos indítást adott. „A papnevelő az a hely, hol még a falaknak is füle van; a ki pedig Szegeden tanult, az az ember lett, a ki úgy beszélt, amint érzett: ez pedig két ellentét” — jellemzi a szeminárium erkölcsi arculatát, sötét, a terroról és besúrástól bűzhödő szellemét. Majd megemlékezik tanáraitól, akik közül Csikyt, Kun Lászlót, Grósz Józsefet, Szentkláryt és még néhányat emeli ki. „Kálmány visszaemlékezései a temesvári évekre kizárólag tudományos jellegűek: nem a papnevelés, hanem a tudomány-művelés az értékelő szempontja a felsorolt egyéniségek megítélésénél” — írja Péter László.

Kálmány Lajos az érdeklődésből gyűjtőgető papból rövidesen a néprajztudomány szenvedélyes művelőjévé vált, és 1877-ben jelent meg első népköltészeti gyűjteménye, a Koszorúk. Jelentős vita támadt körülötte, mely a magyar folklórisztika elvi kérdéseinek tisztázásához is hozzájárult. Bryidőben kezdődött meg Kálmány és egyházi felettes hatóságai között az őszéütközések sorozata, mely végül is azzal végződött, hogy Kálmány Lajos — országos híri tudós, külföldi tudományos társaságok munkatársa — elhagyatottan, művelt saját fölléréiből kiadva, anyagilag is törvényellenesen megkurtítva, belegen dolgozott évtizedeken át, és szegedi magányos lókásán toha senkitől nem keresve magárahagyatottan halt meg. „Egy kis iskolásgyerek találta meg a vackán, akitől rossz irkákat szedett venni kéziratpapírnak. Több napos halott lehetett már akkor, — patkányokat rezzengett el az ajtónyílás az arcáról” — írja Móra Ferenc. 1910-ig mint plébánosí érték a különböző támadások, megaláztatások és fenyegetések. Egyik ilyen mun-

káját gátló é: megakadályozni akaro támadás-hadjáratról beszámol Kálmány. Elmondja, a Pestú Néppló 1878. március 17-i számában megjelent tárcájában, hogy Pulszky Ferenc és Gyulai Pál közös rópiratára, — melyben a falusi értelmiség segítségét kérték a hagyománygyűjtéshez, — hogyan vála-zdál az egyházi főhátóságra támaszkodva a helybeli községi előljáróság. „Mig ezek történnék (t. i. Gyulai és Pulszky körlevele) a nemzet szellemi vagyonát becsülni tudók részéről az ország fővárosában, — addig a vidéken a bányáság csatlósai, szájas fanatikusok és rosszalkarató zelóták rágalommal marják és személyeskedő piszkolódással üldözik azon néhány emberünket is, a kik e téren még tenni képesek és akarnak valamit. Torontál megyében a törökbecsei iskolaszék érdemes elnöke és az itteni iskolák tanítói bevándoltak engem is, alulírottat: tamfelügyelőnél, püspöknél, hogy pap és hitoktató létemre a gyermekektől népdalokat, gyermekjátékokat stb. gyűjteni merészkedtem. Ürügyül hozták fel, hogy a gyermekek gyűjtésében pongyola tárgyak és hamis, eikamlós versek találhatnának, mintha azokból a gyermekek az én utasításom szerint írták volna. Büköszéki tagokból, primáriy képzettségű tanítókból, kalmárokból és parasztokból csapatos inkvizíciót állítanak egybe, mely tüntetőleg egyik iskolából a másikba megy, fagatja a gyermekeket a gyűjtés miatt, és elvégre kitűnt engem, mint az erkölcsiség megrontóját az iskolából!”

Péter László Kálmány Lajosról írt életrajzánálk nem az a különös érdeme, hogy a nagy magyar néprajztudós munkásságát teljes részletességgel és meleg, lelkesedő stílusban rajzolja meg, hanem az, hogy rámutat Kálmány Lajos állandó üldözöttségének, magárahagyatottságának társadalmi-politikai okaira, leleplezi a Kálmányt számlálómszor meghurcoló, a feudálizmusban benneragadt egyház haladásellenes, tudományellenes arculetat, s bemutatja a folkloristák Kálmányon túl a feudális viszonyokat élesen bíráló Kálmányt.

„Kálmány Lajos több volt, mint folklorista, a népköltészet szerencséskezű gyűjtője... Kálmány Lajos kora néprajztudósai közt a leghatalóbb politikai egyéniség, és korában feltűnően álesszemű társadalomvizsgáló volt; a századvégi feudális Magyarország hibáinak markacs bírálója, a magyar társadalomvizsgáló irodalom egyik előfutára.”

„Kálmány ugyan dalokat, „bús nótákat“ (ahogyan egyik versmondója nevezte a balladákat), versikéket, ráolvasókat, meséket gyűjtött, de ezek mögött mindig jól látta és meg is tudta mutatni a társadalmi valóságot, a paraszti sorsot, mint ahogyan arra már a korabeli kritika egy része is rámutatott. A Szeged Népé három kötetének bevezetőiben, korában szinte példátlanul világos társadalomtudományi szemlélettel ismertette gyűjtőterületeinek parasztságát. A néprajzi és telepüestörténeti vizsgálatok mögött mindig kicsillant éles társadalmi látásmódja.”

Péter László Kálmány munkásságának alapos ismeretében meggyőzően bizonyítja nemcsak azt, hogy Kálmány észrevette kora társadalmának hibáit, hanem azt is, hogy egész magatartásával mindig a nép mellett állott. Írásaiban keményen és bátran tárta fel az egyházi és világi földbirtok kizsákmányoló jellegét: egy alkalommal így írt Csernoch János akkori hercegprimáshoz: „...„Nem akarom, hogy nevem szerepeljen, ha egykor az a vihar, amelyik ma Oroszországban dúl, hazánkba is eljut s elsepri az egyházi birtokokat itt is, a melyet a nép várva vár.“ Az Alföld délkeleti sarkában kitérő parasztsztrájkok kérdésében a sztrájkolók mellett állt. „A munkás-zavargásoknak tehálk alapjuk van — állapítja meg a Torontál megyei földesurak falvakat kiírtó, ocsmány mohóságát leleplező írása végén —, mit csak az okokat fiirkézni nem szerető, esetleg nem akaró nem lát meg. Az ily zavargásoknál figyelmünkre kell méltatnunk a múltban elkövetett visszaéléseket is, mert a múltban épül a jelen. De ha alap van, törvényileg kell segíteni a bajon, hanem akkor Magyarországon előbb ismerni kell, tanulni kell a népet és viszonyait.”

Kálmány a bajok megszüntetésére telepítést sürget. „Telepítse be a kincstár a magyar Kánaánon levő birtokait... éspedig elsősorban az itt lakó, de földdel nem dicsekedhető magyarokkal; megérdemlik!”

Az életrajz Kálmány Lajos munkásságának tárgyi ismertetése, haladó, meg nem alkuvó magatartásának megrajzolása után a laposan tárgyalja Kálmány jelentőségét a magyar néprajzkutatás történetében. Rámutat arra, hogy nemcsak a népköltészet-kutatás helyes módszerének kialakításában volt

nagy szerepe, hanem a néprajzkutatás elvi kérdéseinek megoldásában is úttörő volt. Szövegközlésének hitelessége egyik legfontosabb újítás a magyar folklórisztika történetében. Rámutat az életrajz Kálmány munkásságának nagy hiányosságára is, arra, hogy különben széleskörű gyűjtőmunkája nem terjed ki a dallamkutatásra. Kálmány elvileg látta a dallam-gyűjtés fontosságát, de részben az, hogy ő maga nem tudott költözni, — nem volt zenei hallása — majd az, hogy fonográfra sem tudott szert tenni, megakadályozta abban, hogy rendkívül gazdag dalgyűjtését a népdalok dallamaival is kiegészíthesse.

Végezetül, már nem az életrajz-kanulmány ismertetéseként, de mégis idetartozóan föl kell említeni egy kérdést. A Szovjetunióból, a népi demokráciákból itt járt népi együttesek, a Magyar Állami Népi Együttes szerepléseinek hatására Szegeden is megindult a népi együttesek szervezése. Eddig egyetlen próbálkozástól eltekintve, nincs nyoma annak, hogy népi együttesünk felhasználnák munkájukban Kálmány Lajos több évtizedes munkásságának hozzáférhető eredményét: eddig kiadott gyűjtéseit. Kálmány gyűjtései kimeríthetetlen forrást jelentenek népi együttesünk számára. Jól megszervezett kiegészítő-gyűjtőmunkával a Szegeden és a Dél-Alföldön dolgozó folklóristák és kultúrmunkások Kálmány szöveges közléseinek dallamait még sok esetben felkutatathatják. Néprajzkutatóinknak és népi együttesünknek ez a néphagyományokat felelevenítő és új tartalommal eltöltő munkája méltó lenne a táj nagy néprajztudósának emlékéhez.

Szabolcsi Gábor

T Ü K Ö R

A drámai konfliktus kérdése a szovjet drámairodalomban

Zaleszkij szovjet kritikus írta „A színikritika néhány kérdése” című cikkében, hogy: „Szükség van olyan komoly elméleti munkákra, amelyek a színműirodalomunkban fellelhető új konfliktusok jellegével és természetével, a tipikus jellemek ábrázolásának a kérdésével és a szocialista realizmus sajátosságaival foglalkoznak.”

A drámai konfliktusok kérdése élénken foglalkoztatja a szovjet dramaturgiát és a magyar dramaturgiának is egyik legfontosabb feladata, hogy fejlődő, szocialista drámairodalomunk számára, elvileg tisztázza, felhívja a figyelmet azokra a konfliktusokra, amelyek új életünk valóságos ábrázolásának megfelelően új drámáink alapjává kell, hogy legyenek.

Révai József elvtárs mondta a Színház és Filmművészeti Szövetség Kongresszusán: „Az új élet építése tele van konfliktusokkal, az élet tele van olyan emberekkel, akik küzdenek az újért és győznek az újért való küzdelem közben. Az új életanyagok a drámaisága nemcsak a kapitalizmus és a szocializmus összecsapásából, küzdelméből adódik, hanem adódik a szocializmus felépítéséből magából is. Ezen a talajon lett nagygyá, példaképünk a szovjet dráma.”

Szocialista realista drámánkért folytatott harcunk csak akkor lehet eredményes, ha kellően merítünk a szovjet drámaírás kifogyhatatlan kincséből, ha megvizsgáljuk úttörő és korszakalkotó eredményeit, a szovjet dráma minőségileg új konfliktushasználatát, és megfigyeléseinket hasznosítjuk a mi konfliktushasználatunkban, hogy valóban élők, drámaiak legyenek konfliktusaink.

Ugyanezek Révai elvtárs mondta a színészkongresszuson, hogy „Igaznak van azoknak, akik aláhúzzák, hogy konfliktusok, események, összeütközések, harc nélkül nincs dráma. De hiszen tele vagyunk ilyen konfliktusokkal és az életté maga, ha nem is tragikus, de drámai. Elhaggyé észre vették ezt a mi drámaírónk? Annak ellenére, hogy drámairodalomunk fejlődött, azt kell mondanom, hogy nem vették észre eléggé.”

Ez a tanulmány azt a célt tűzte ki maga elé feladatul, hogy megpróbálja a rendelkezésre álló adatok alapján a szovjet drámaírás eddigi eredményeit összefoglalni, elvi állásfoglalását a konfliktusok kérdéseiben ismertetni, egy-két mai szovjet drámának vizsgálja és elemezze konfliktushasználatát. A szovjet tapasztalatok, eredmények felhasználásával és Révai elvtárs irányítató megállapításai alapján a következő alkalommal aztán a mai magyar dráma konfliktushasználatának problémáit, elvi és gyakorlati kérdéseit vetjük fel.

Az elmúlt esztendőekben több elvi jelentőségű, érdekes és a szovjet drámaírás fejlődése szempontjából termékeny vita zajlott le a Szovjet Irók Szövetségének Kongresszusán, különböző dramaturgiai stúdiókban, a Vachtangov Színház és a Művész Színház rendezői és dramaturgiai munkaközösségeiben, s több cikk jelent meg a különböző szovjet újságokban és folyóiratokban (elsősorban Pravda, Szovjet Literatura, Literaturnaja Gazeta, Bolsevik, Tyotri), s a vita a körül a kérdés körül forgott, hogy használja-e a drámaíró az osztálytársadalom megszüntetése után a konfliktusokat, vagy mint elavult „konzervatív koncepciót” vesse el.

A vita megállapította, hogy a szovjet drámaírásban a konfliktusos drámai ábrázolás nemcsak jogosult, hanem szükségyszerű is. Ugyanis az az állítás, hogy a Szovjetunióban megszűnve az osztályharc, megszűntek az ellentétek, az összeütközések, a konfliktusok, így nincs többé szükség konfliktusra a drámai ábrázolásban, teljesen helytelen. A szovjet társadalom mai fejlődési fokán, amikor megszűntek az osztályok és „szabaddá lett a pálya” a kommunizmus felé, ellentétekről, antagonistákról, ellentmondásokról valóban nem beszélhetünk, s nem lehet tovább az antagonistikus ellentmondásokból fakadó konfliktus (embernek emberrel, társadalommal, környezettel vagy tragikus szembeállítása) a szovjet dramaturgia alapja. De az osztálytársadalom megszüntetése még nem zárja ki a nem antagonistikus ellentétek létezését, sőt az osztálytársadalom eltűnésével olyan ellentétek keletkeznek, amelyek nincsenek meg a kapitalista társadalomban, s ezek új típusú drámai konfliktust követelnek. A tipusos karakterek és tipusos körülmények megváltoznak, és velük megváltozik a tipusos konfliktus is. A szovjet realitásna jellemző újfajta drámai konfliktus a nem ellenséges elemek drámáját hozza létre.

A konfliktus kiküszöbölése még akkor is lehetetlen, ha a prózának a drámára gyakorolt hatása megszüntetné a drámai technika eddigi módszereit (mint ahogy ezt sokan állítják), hiszen a konfliktus hozzátartozik az irodalom minden formájához, konfliktus nélkül regény sem képzelhető el. A kérdésfeltevés csak annyiban létezősült, ha ez a konfliktus régi értelmezésének a megváltoztatására irányul, s csak a konfliktus régi alapján, az osztályellentéteknél, mint nem létezőnek, az elvetésében konkrétizálódik.

Szimonov írja „A szovjet dramaturgia feladatai és a színházi kritika” című cikkében: „Ha a szovjet drámaírás egész gyakorlatát összefoglaljuk Trenyov „Ljubov Jarovaja”-tól kezdve Szofronov: „Egy városban” című darabjáig, akkor látjuk, hogy ezekben a darabokban mélyértelmű, éles és komoly összeütközésekkel találkozunk, amelyek a szovjet dráma konfliktus nélküliségének elméletét tökéletesen megcáfolják.” Természetesen egészen más ez alapján Trenyov darabjában a konfliktusnak, mint a későbbi, a mai szovjet daraboknál. A lényeges minőségi különbség a mai szovjet dráma alapját szolgáló konfliktus és az eddigi drámai gyakorlatban használt konfliktusok között abban van, hogy a szocializmusban nem lehet állandó ellentét (gyén és társadalom között, mert érdekeik azonosak). De mégis, a szocialista társadalomban is összeütközésbe kerülhet az egyéni érdek kapcsán a személyi érdek a közérdekkel — de az ilyen konfliktus nem válik tragédiává. Ebben van a döntő különbség: a szovjet dramaturgia születésétől kezdve optimista.

Elhangzott — s nálunk Magyarországon is gyakran elhangzik — a burzsoá művészetnek hajbókoló „intellektuális” szájából, hogy, lehet-e, érde-

kes-e, felkeltheti-e a drámai érdeklődés izgalmét az olyan dráma, ahol nincs tartós érdeklődés, tragikussá fajulható ö szeűtközés, ember és ember kö őt, magánérdek és közérdek közötti kibékí,hetetlen ellentét? Lehet, sőt most válik a dráma igazán izgalmassá, igazán érdekessé. Mert mi az igazi drámai téma, ha nem az, amikor a természettel, mával és honnappal vívott gigászi harcban az ember legyőzi a természetet, és ugyanakkor, legyőzi önmagát, tegnapi, régi énjét, s maga is új emberré: kommunista emberré válik? Ez a munkához való új viszony — a tulajdon rabságából felszabadult emberek harca — a drámai konfliktus a mai szovjet drámában. És ha a klasszikus dramaturgia a magasztos eszményért való küzdelemben látta a drámai hősek a legfőbb jellegét, akkor melyik eddigi osztálytársadalom drámairodalma felelt meg olyan tökéletesen ennek a követelménynek, mint a szovjet drámaírás!

„A magasztos fogalmát a szovjet művészetben nagy eszményképünk, nagy célunk: a kommunizmus felépítése, az egész emberiségnek a kizsákmányolás és elnyomás alól való felszabadítása határozza meg.“ A szovjet emberek a társadalmi berendezkedés eszményképének a kommunista társadalmat tekintik. A szovjet esztéták ebből kiindulva oldják meg az esztétika legfőbb kérdéseit. Igazán szép a művészetben az, ami művészi formában kifejezi a kommunista eszmény nagyságát. Ebben párosul az etikai ö, esztétikai nagyszerűség... „A szovjet etika magasztosan azoknak az embereknek a hőstetteit érti, akik önfeláldozásra képesek a kommunista eszményért. A szovjet embereknek a kommunista etikés szempontjából magasztos hőstettei magasztosak esztétikai szempontból is.“... „A szovjet nép tevékenységében szervesen egybeolvad a mindennapi munka a jövő felé való törekvéssel. A szovjet művészet és irodalom megmutatja, hogy a szovjet emberek önfeláldozó, hősiesség munkája minden nappal közeedik, illetve közelebb visz minket a kommunizmushoz.“... „A szovjet embereknek ezt a tökéletesen törekvését tükrözi pl. Szurov „Szabad a pálya“ c. darabjában Alexej Szibirjakovja, aki nagy célról álmodzik, és harcol ezért a nagy célért.“ (Idézetek: P. Trofimov: Az etikai és esztétikai elvek egysége a szovjet művészetben. Bolsevik. 1950. 18. sz. oroszul. Magyarul megjelent kivonatolomban: Anyag és adatszolgáltatás. 1950. nov.)

A szovjet dráma egész történetében, kezdve a forradalmi Petrovgrad terein tartott első rögtönzött drámai kísérletektől az elmúlt év nagyszerű színházi bemutatóig, a szocialista gazdasági rend és a marxista-leninista elmélet, a dialektikus materializmus szilárd talaján áll, szerves része szerves megnyilvánulása, kifejezője, visszatükrözője annak a nagy harcnak, amelyet a szovjet nép folytat minden kizsákmányolás megszüntetéséért, az elnyomott népek felszabadításáért, a békéért, a szocializmusért, a kommunizmusért. Ezekért a magasztos célokért folytatott küzdelem... „a régi és az új, az elhaló és a keletkező közötti harc“ — ez a szovjet drámai konfliktus alapja.

A szovjet nép történetével szoros lépést tartva, a Bolsevik Párt ügyét szolgálva, dramaturgiájában a marxista-leninista esztétika biztos talaján állva a szovjet drámaírás a drámai konfliktus alkalmazása terén négy fő fázison, fejlődési szakaszon ment át.

I. Az első szakaszban a drámai konfliktus, igen kiélezetten, nyílt és kibékíthetetlen osztályellentétek formájában jelenkezett. Ezért a szovjet dráma első kezdeti szakaszában a konfliktusok alkalmazásában az eddigi drámai gyakorlat csúcspontjaként jelentkezik. A konfliktus alapja, mint az eddigi osztálytársadalom drámaírásában is: a kibékíthetetlen, *feloldhatatlan osztályellentét*. A minőségi változás azonban a régi és az új dramaturgiában a szovjet dráma megszületésének, első kísérleteinek pillanatában (Bilj-Bjelocerkovszkij: Vihar, N. Trenyov: Ljubov Jerovaja) mindjárt jelentkezik. Ezekben a drámákban a szereplők jellemét — Gorkij dramaturgiai gyakorlatát tovább folytatva — osztályhelyzetük jellege határozza meg. Az egyes egyén érdekei a közérdekkel, az osztályérdekkel egyesülnek; a személyes, egyéni konfliktusok osztálykonfliktusok formájában jelentkeznek és viszont. És minden eddigi drámai gyakorlat kibékíthetetlen konfliktusait feloldja az osztálytársadalom megoldásának, a szocialista forradalom dadaláért harcoló nagy hősknek ábrázolásával. Tehát a szovjet dráma születésének első pillanatától kezdve *felruja a konfliktusok tragikai kifejezettel való megoldását*: a szovjet dráma a forradalom mutatta nagyszerű perspektíváknak meg-

felelően, kezdettől fogva optimista. A hős nem valami véletlen, lélektani konfliktus következtében kerül a drámai összeütközés csomópontjába, hanem az osztályharc történelmi törvényszerűségeinek következtében, és sorsát nem valami deus ex machina határozza meg, hanem az, hogy a hős a régi és az új közötti harcban az új oldalán áll, a legmagasabb emberi eszmé nyekért, a proletáriátus győzelméért, a szocializmusért, a kommunizmus győzelméért harc. Így oldódik fel a központi hős alakjában a szovjet dramaturgia nagy vívmánya: az etikai és az esztétikai elvek egysége, s e magasabb célért folytatott rendíthetetlen harc biztos győzelmének tudata határozza meg a szovjet dramaturgia és drámai gyakorlat legfontosabb lényegét: a pártosságot és a cselekmény optimizmusát. E kettő fontosságát, mint a szovjet dramaturgia lényegét, döntően hangsúlyozni kell.

II. A szovjet dramaturgia, a sztálini ötéves tervek idején a SZ. K. (b) P. 1932. április 23. határozata alapján állva, felszámol minden formalista kísérletet, és Sztálin elvtárs nagy útmutatásai szerint végigvesz ráter a szocialista realizmus útjára. A téma az első ötéves terv szédítő gazdasági sikerei következtében óriási mértékben kibővül, s a konfliktusok alapjait az első fejlődési szakasz konfliktus alkalmazásával mellett, már az ötéves terv k. útmutatása szerint a szocialista államért küzdő szovjet ember harca szolgáltatja: jobb teljesítményekért, nagyobb termelékenységért, észszerűbb munkaszervezésért, a normák túlszárnyalásáért. (Pogodin: Bál után, Kátajev: Hajrá!, Rogodin: Az én barátom.) De tovább fejlődik az első fázis nyílt osztályellentétéből fakadó konfliktus megoldására is. Megjelenik a színen az új szovjet hazát védő Vörös Hadsereg (Romacov: Harcosok, Guszev: Dicsőség), és az új szovjet értelmiség pompás konfliktusos ábrázolásban (Rachmanov: Viharos alkonyat, Komejcsuk: Platon Krescsit, Afinogenov: Féltélem), s megjelenik a forradalmat, a szovjet nép gigászi harcát vezető nagy vezérek, Lenin és Sztálin alakja. (Pogodin: Fegyveres ember, A Kreml toronyórája, V. Visnyevskij: Felejtethetetlen 1919.)

III. A harmadik szakaszban a konfliktus alapja már kettős. Az egyik még mindig az érdekelletetek igen kiélezett konfliktusa, az idegen betolakodók, a fasizmus elleni életre-halálra való harc a Nagy Honvédő Háború alatt (Szimonov: Orosz emberek, Kornejcsuk: Front, Leonov: Invázió, Csirkov: Győztesek). A szovjet dráma a Nagy Honvédő Háború éveiben különös jelentőségre tesz szert, nagyságának és sikereinek titka: a konfliktusok helyes megragadása és alkalmazása. Ez a konfliktus a valóságban is a legélesebb, a legdrámaibb: az emberiség jövőjéről volt benne szó. Megoldásuk ... a valószínűleg megfelelően — optimista. A német fasizmus elleni küzdelem legtragikusabb szakaszait bemutató szovjet drámai műveknek is a végső következtetése optimista: a szovjet nép győzelmének perspektivikus megmutatása.

A szovjet hazát orvul megtámadó német fasizisták arra kényszerítik a szovjet embereket, hogy békés építőmunkájukat otthagynak, fegyverrel védjék meg munkájuk eredményeit, családi otthonukat, a gyárakat, a kolhozokat. A háborús szovjet drámairodalom eszmei alapja az az új patriotizmus, szovjet hazafilág, ami képessé teszi a szovjet embereket arra, hogy hőskökké váljanak, hogy kiűzzék hazájukból a fasizista betolakodókat, szétzúzzák a fasizmus fellegvárát és ezzel a világtörténelmi jelentőségű tetteikkel megmentsék az emberiséget a náciizmus barbár pusztításától.

A háborús szovjet dráma a szovjet embereknek erre a világtörténelmi jelentőségű feladatára figyelmeztet, a szovjet ember átalakulását ábrázolja a békés építőmunkáról a harcra; a szovjet katonák erkölcsi magasabbrendűségét, az ebből eredő hősiességét és önfeláldozást eleveníti meg. A szovjet színház is teljes erejével arra törekedett, hogy konfliktus-használatában a háborúban új vonásokkal gazdagodott szovjet ember jellegzetességeit, minél hűbben bemutassa, és egy pillanatra sem szűnt meg figyelmeztetni, hogy mit kíván a szovjet haza, a Párt és Sztálin minden szovjet polgártól.

A háborús szovjet dráma azokat a konfliktusokat ábrázolja, amelyek kereszttül a szovjet katoná az emberiség öntudatos felszabadítójává fejlődött.

IV. A szovjet dráma fejlődésének negyedik fázisában a konfliktus megjelenési formája hármassá lehet.

1. Képezheti a konfliktus alapját még mindig az imperializmus elleni harc; csak ebben a szakaszban már nem nyílt konfliktusokként jelentkeznek,

hanem bonyolultan, ideológiai konfliktusok formájában, amely a kozmopolitizmus behatolásában (Idegen árnyék, Ilja Golovin), energikus progresszív személy és passzív indifferens típus közötti összecsapásban (Távol Sztálin-grádtól), személyes dicsőségvágynak a közérdekkel való szembefordulásában (Akkik a tengert járják) konkrétizálódnak konfliktusá.

2. A régi burzsoá csökevények elleni harc konfliktusos ábrázolása. Ez szintén ideológiai síkon folyik, s erősen összekapcsolódik az előbbivel. Jelentkezhetik ez konfliktusként az öntönjenezésben, a kritika-önkritika elhanyagolásában (Moszkvai jellem), a nyárspolgári kényelem keresésében (Kondratyev a Szabad a pályában), a Párttól való elszakadás, a Párt jelentőségének a lebecsülése (Csillagtárna, Serelem) formájában.

3. Ennek a fázisnak legjellemzőbb konfliktusa azonban már, a szovjet élet valóságának megfellelően; a természettel vívott harc, a természet legyűrésére irányuló győzelmi küzdelem, a kommunizmusért, a kommunista emberért való harc. Ez a konfliktus a legmagasabbrendűbb, legelvénebb, amit valaha is alkalmaztak a drámai gyakorlatban, s legjobb ábrázolása ennek a harcnak Szurov: Szabad a pályája.

*

Tanulmányunk során a szovjet drámaírás két kimagasló alkotásával foglalkozunk részletesen. Trenyov: Ljubov Jarovajával és Szurkov: Szabad a pályájával. Ez a két mű keletkezése idejét tekintve is mérőöldkövé a szovjet drámaírásnak, konfliktusának elemzésével nemcsak a drámai konfliktusok használatának a fejlődését tudjuk bemutatni, de a minőségileg új konfliktushasználat néhány jellegzetességére és korszakos jelentőségére is rámutatunk.

Mielőtt azonban rátérnénk, szükséges azt a harcot ismertetni, amelyet a Bolsevik Párt irányításával a szovjet színház legkifűnőbb szakemberei folytattak a szocialista, szovjet drámaért és színjátszásért, nemcsak azért, hogy megértsük annak a harcnak a jelentőségét, amelyet a M. D. P. folytatott és folytat a magyar szocialista drámaért, hanem azért is, hogy harcukban, fejlődésében ismerjük meg a szovjet dráma megszületésének, kialakulásának körülményeit, hogy azután ezt is hasznosíthassuk azon az úton, amelyet a Párt és Révai elvtárs ebben a harcunkban kijelölt.

A szovjet dramaturgia megszületését erősen gátolta az a körülmény, hogy több olyan színházi ember, aki a forradalmat megelőző években a színházban, az öncélú színház hirdetője volt, megváltoztatta programja külső frazeológiai részét, marxista köntösbe öltöztette „lényegében azonban az változatlan maradt: a való élethől az ábrándok és önkényes képzelet világába menekül, és ennek következtében elszakad a realizmustól, és a színiéletről esupán csak mint látványosságot tekinti.” (O. V. Alpera: A szovjet színház fejlődése, Szikra kiad. Bp. 1949. Marxista ismeretek kiskönyvtára 8. szám, 33. l.) Ennek az irányzatnak főbb képviselői (noha külön utakon jártak) Meyerhold, a „rendező diktátor”, Evereinnoff és Tairoff voltak, akik tagadtak minden eddigit, értéktelennek tekintették az orosz színjátszás formadalmi, haladó hagyományait, támadásuk pengőtűzét zúdították a realista színjátszás nagy úttörőjére, Szaniszlavszkijra, aki szerintük „tönkreteszi a színház lényegét.” Evereinnoff a liturgikus színjátszásokra erősen emlékeztető „ünnepi színjátékok” rendez a Téli Pallota előtt, ahol a középkori moralitások jámbor elnagyításai (Hit, Bűn, Jóság) helyébe modern elnagyításokat tesz (Profit, Ki szakmányollás, Burzsoázia, Új világ, Proletáriátus), s ezeknek jelképes alakjait helyezi a különböző trübbünökre. Ez a szabadtéri kísérlet előhírnöke a pár évvel később nyugaton fellépő burzsoá „Projekciós színház” hírhedt művészi torzításainak. Meyerhold „Az erdő” és a „Revizor” előadásából csinál cirkuszi bohózatot, önkényes változtatásokat eszközöl a szövegen. A Revizor előadásán, — amelyet úgynevezett a közönműve soraiba mérven benyúló kocsi színpadon adott elő — a darab végén zárópantomimot rendez: minden szereplő felsorakozik a színpadon az őt legjobban jellemző pózban, majd letáncolnak a nézőközönség közé, a színpadon a helyükre bábok foglalják el (a színörpadláról eresztették le) a színészek előbbi pózában, larva arccal, fagyott molollyal, vagy megmerevedett tragikus ábrázattal; s színész és közönség győzelmi örömtáncba kezd, hogy elmúlt az a világ, amit a Revizor jelképezett. Azt hiszem, nem kell bővebben megmagyarázni ennek az előadásnak formalista, anarchista voltát. A forradalom, a proletáriátus szolgálata aláarcában a legteljesebb formabontást s ugyanakkor formalizmust, eszméletlenséget jelentett ez a szín-

játszás. Burzsoá anarchikus voltát bizonyítja az is, hogy Meyerhold nyomdokain indul el a színház alakaita formabontója, a we mári kispolgári anarchikus demokrácia színházi „forradalmára”: Piscator, s a burzsoá rendezés hírhedt me tere, a német Jessner, Kanhernz Martin, a francia Pitoëff házaspár, és az amerikai „produktó”-rendezők egész garmada, a Yale University házi színpadáról kikerült rendezők, s prototípusuk: Elmer Rice. Ezek a rendezők Meyerhold frázisait felkapva, közönségük és tökések szájaize szerint ügyurva, a kü önböző izmusok stílusjegyeibe beegabalyodva, Shakespeare nagy tragédiáit agyon szimbolizálva, a III. Richárd vérvörös lépcsője Jes nerné) a burzsoá színház bomlásünetemeinek egy-egy megnyilvánulásai.

S ugyanakkor, amíg a burzsoá színház, szerzte a világon a szenzációra éhező közönség étvágyát kielégítve (s a konfúncsien és Amerikában is az I. világháború óta oly gyakori színházi törzstbukások azt bizonyítják, hogy még ez a kisigényű burzsoá közönség is hamar jólakott minden ilyen szenzációval) a színházi formák szétbomlásá g, a játék mechanizálásáig, üre technikáig, színhatás kereséséig sülyedt, a szovjet színház, a szovjet drámaírás — a Bolsevik Párt vezetésével és ösztönzéével — győztesen vívta meg nagy harcát a valóság mai lényegének megragadásához egyedül lehetséges szocialista realista drámaírásért é. színjátszásért. Kousztantín Sztaniszlavszkij emlékirataiban (magyarul megjelent „Életem a művészetben” címmel) élesen megbírálja a forradalom utáni formalista kísérleteket, melyek „minden régőt elvették, csak azért, mert régi volt” — s megállapítja, hogy ez irányzatok közül egyik sem felelt meg a szocializmust építő munkások való kulturális igényének.

De hogy ezeket a formalista irányzatokat fel lehessen számolni, hogy mégszűlesem az új szocialista tartalmú színjátszás — Sztaniszlavszkij kousztkos felismerése szerint —, ahhoz újfajta, valóban szocialista mondanivalóit, a marxista-leninista ideológiával valóban felvértezett drámai művek kellettnek. Iamacsarszkij, Lenin és Sztálin kipróbált harcostárs, az akkori mépművelés főnökb, és a kormány minden támogatását megadta Sztaniszlavszkijnak és munkatársainak: Nyamotivocs Danceskonak és Vachtangovnak, hogy kutassák és segítsék az új dráma megszületését. Előből a harcból kivette a maga részét a nagy proletárió, a szovjet irodalom atyja: Maxim Gorkij is. Nemcsak cikkekkben, beszélgekben hadakozott a szovjet dráma megszületéséért, de személyes beszélgetések során is adott tanácsokat a fiatal szovjet íróknak. Leninek az irodalom pártóságáról szóló tanítását helyesen alkalmazva hangsúlyozta, hogy „a drámának szigorúan, mindm ízében aktívnek kell lennie és hogy a „tanító, cselekvő emberfajta az új világ építője, ez való hősnak a mai drámában. Ahhoz viszont, hogy ezt a hőst hozzámélto erejű és élénksgű szavakkal ábrázoljuk, meg kell tanulunk színdarabot írni, tanulnunk kell ennek a műfajnak régi, utóélettelm mestereitől, mindemekelőtt Shakespeareától.” (Gorkij: Irodalmi tanulmányok. A színdarabokról. 365. 366. Szikora kiadás Bp. 1950.)

A szovjet színházi szakemberék előtt világossá vált — az új kultúra felépítésének zseniális lenini elmélete alapján —, hogy az új, szocialista dráma csak a kapitalista társadalom színpadi lekeplezőinek — Osztrovszkij, Csehov és Gorkij — dramaturgiájából, ennek továbbfejlesztéséből, s egyidejűleg a nagy klasszikus: Shakespeare alapos tanulmányozása útján légre. Ezért tüzi Sztaniszlavszkij — rendezői művészetét a marx-lenini ideológiával továbbfejlesztve, az előadásokat az egyes művek eszmei mondanivalójának szolgálatába állítva — Osztrovszkij, Csehov, Gorkij és Shakespeare műveit újra műsorra; s orosz klasszikus drámaírók kouszterű, valóságú színpadi kifezés-módban való páros előadásáiban kovácsolódik össze, nevéldik ki az együttes, amely V. Billj Bjelocerovszkij: Vihar, Trenyov: Ljubov Jarovaja-nak és Ivanov: Páncélvontá-nak előadásával megteremtő a szocialista realista színjátszás alapjait.

Természetesen, még így is, a Párt és a Kormányzat minden támogatása ellenére is csak sok vajúds és kísérletezés árán születhetett meg az új szovjet dráma, hiszen az új szovjet drámának az emberiség történetében egészen új, minőségileg új korszakot kellett kifestenie, s ennek az új korszaknak a kifejezéséhez nemcsak az új konfliktusállapotok kellett felismernie, de a konfliktusok újszerű alkalmazásának a technikáját is, és meg kellett tanulni a szovjet ember színpadi ábrázolásának módszerét is. Ehhez komoly, nagy figyelem és türelem kellett. Sokan voltak, akik már nagyon türemetlenül várták az új drámát, s ebben a türemetlenségben igen sok darabra akarták ráfogni a megbélyező burzsoá jelzőt, s egy sorig darabot le akarták tiltani a szovjet színpadokról. Az egyik népszerű író, Bulgakov is kísérletet tett a szocialista rea-

lista dráma felé, de — valóban — munkájában még igen sok polgári csökevény volt. V. Billj Bjellocerkovszkij kérdést intéz Sztálin elvtársához, hogy miért kerülnek színpadra Bulgakov darabjai? Sztálin elvtárs a következőket válaszolta: „Azért, mert nekünk kevés olyan darabunk van, amely előadásra alkalmas. S ekkora hátszülékben még a „Turbinék napjai“ (Bulgakov egyik színműve, több mint 900-szor ment a Moszkvai Művész Színházban) is halnak számít. Perze nagyon könnyű „kütizálási“, és a nemproletár irodalom betöltését követelni. De azt, ami a legkönnyebb, nem tekintjük a legjobbnak is. Nem betöltéssel oldjuk meg a dolgot, hanem azzal, hogy versenyben lépésről-lépésre kiszorítjuk a színpadról a régi és az új nemproletár főmunkákat, hogy szovjet jellegű, érdekes, valóban művészi darabokat alkotunk amelyekkel felváltjuk azokat. A verseny pedig nagy és komoly dolog, mert csupán versennyel érhetjük el proletár szépirodalmunk kiállékulását és kikristályosodását. (J. V. Sztálin Összes Művei XIV. kötet 328. ff. oroszul: idézve Tycatr 1949. dec. számából.)

A Bolsevik Párt nagy vezetéi, Lenin és Sztálin mutatták utat a szovjet dráma és a szovjet színház számára is elvilleg és gyakorlatilag egyaránt. Lenin az emberiség haladó kultúrájának krizisai átvételével, Sztálin a szocialista realizmus útjának megjelölésével, Lenin a haladó orosz színházi hagyományok elvi és adminisztratív megvédésével, Sztálin az új szovjet dráma elvi és adminisztratív segítségével.

Lenin utolsó beszédében 1920. november 20-án a Moszkovjet plénumban azt mondotta, hogy „Mi a szocializmust a mindennapi életben honosítottuk meg, és azt ki kell ismennünk magunkat. Ime, mi képezi napjaink feladatát, ime, mi képezi korunk feladatát.“

Leninnek ez a beszéde meghatározza a drámairodalom számára is a feladatot: a mindennapi életben kell ábrázolni a szovjet embert.

„A Vihar“ című színmű kommunista szombatjának jelenete elsősorban és hatalmas erővel mutatta be a színművészet eszközeivel, hogy milyen áll az új, szabad kommunista munka, mint a szocializmus legfontosabb alkotórésze, melyet mi „a mindennapi életben honosítottunk meg“, írja M. Gusz: „A szovjet színház a szocialista, realizmus színháza“ című cikkében, a Tycatr 1949. évi 12. számában, oroszul.

A „Vihar“ megtette az első jelentős lépést a szovjet dráma felé, sikerült benne a szovjet élet mindennapját megragadni, megjelenik a színpadon a szovjet korszak nagyszerű hőse, a „népi tömeg gondolatait és törekvéseit kifejezésre juttató“ bolsevista forradalmár. Hiányossága, hogy még meglehetősen és nem fejlődésében ábrázolja hőseit. De mégis döntő lépést jelentett az új szovjet szocialista realista dráma megalkotása felé, megformálta azt az anyagot, amelyből megszületett a hősi, a forradalom pátozával telt, de az élet igaz, realista ábrázolását nyújtó szovjet dráma. Ez a mindösszeleg új dráma. 1926-ban, a Nagy Októberi Forradalom évfordulóján aratta döntő győzelmét a Moszkvai Kis Színházban, K. Trenyov „Ljubov Jarovaja“ című színművének bemutatásával.

A Ljubov Jarovaja drámai konfliktusának alapja az 1917-es Nagy Októberi Forradalom utáni közvetlen történelmi helyzet. Ez a történelmi konfliktus: a burzsoá Oroszország visszaállításáért harcoló fihérgárdisták és a szocialista forradalom győzelméért küzdő forradalmi néptömegek közötti ellentét. Ez a konfliktus a valóságban is a legkiélezettebb, forradalmi konfliktus, az egész emberiség jövőjéről volt benne szó. A történelmi változágnak megfelelően ezt a konfliktust csak rendkívül éles, a végsőkéig kiélezett és tudfeszített konfliktus használatával lehet ábrázolni. Ezt Trenyov úgy éri el, hogy a történelmi, társadalmi, közösségi konfliktus mellé, azzal párhuzamosan egy igen exponált egyéni konfliktust is alkalmaz. A társadalmi, közösségi konfliktus: „Oroszország megvédésének jelzava alatt a burzsoá hasonlósos osztály érdekeiért harcoló fihérgárdista tisztek „hazafiságával“ szembenáll a szovjet emberek igazi hazafisága“ (M. Gusz idézett cikkéből). Az egyéni konfliktus hordozója Ljubov Jarovaja: nem kisebb konfliktust kell megoldania, mint szerelme és a forradalmi eszme közötti ellentétet. Jaravoj Ljubovt visszafelé rántja, Jaravoj hadnagyban „a régi társadalmi erők húzása is megtestesül“, így ez az egyéni konfliktus arra szolgál, hogy a fő, társadalmi konfliktus még kiélezettebben jelenkezze.

A Ljubov Jarovaja konfliktusa nyit és kibékíthetetlen ellentétből, mégpedig okkult osztályellenetből származik. Ennek a kibékíthetetlen ellentétnek az ábrázolására Trenyovnak Gorkij drámai gyakorlatából kellett

kiindulnia. Mint Gorkij is azokban a drámáiban, amelyekben a kiérett osztályellenltek nyílt feltárására törekszik. Gorkij nagyszerű dramaturgiáját felhasználva, a két ellentétes tábor cselekményét egymással párhuzamosan futtatta mindaddig, míg a drámai motívumok felhalmozódása következtében egészen feszült drámai csomóponthoz nem jutott. S ebben volt egy nagy elődjük: Shakespeare. De míg Shakespearenél ez egyszerű drámai hatás-keltés volt, addig Gorkijnál — s Gorkij példája nyomán Tretyovnál, Ivanovnál is az eszmei-poétikai mondanivaló, az osztályellenltek minél drámaibb, tehát színpadszerű bemutatására szolgál.

A cselekményvonalnak ez a párhuzamos futtatása a Ljubov Jarovaja esetében egészen kézzelfogható, a cselekményvonalak kereszteződése egyrésztől Ljuba és Svangya, másrésztől Jaravoj, Panova és Malinyin jeleneteiben, a dráma csomópontjaiban történik meg.

A két tábor:

Ljubov Jarovaja
Koskin
Svangya
Gornosztajev
Ivan Koloszov
Mama
Grigorij

Mihail Jaravoj
Panova
Malinyin
Kutov
Arkagyij

s a forradalmárok.

és az ellenforradalmi
burzsoázia különböző képviselői.

A darab cselekményvonala a következő:

Ljubov Jarovaja Csugunova faluból Koskin népbiztoshoz jön. A várost közben ki kell üríteni, Ljubat megbizzza a városban maradó fegyverek elrejtésével, és hogy értesüléseket szerezzen a fehérak megmozdulásáról.

Az ellenforradalmi csapatok bevonulnak Vihoriba, nagy fogadást rendeznek a főparancsnokságuk tiszteletére.

Ljuba a fehér tisztek fogadásán felismeri férjét, alkiról kiderül, hogy áruló. (Itt kezdődik a dráma egyéni konfliktusa.)

A város elfoglalása után a fehér tisztek és az ellenforradalmi közbizleti nagyságok spekulálni, feketézni kezdenek.

Svangyat elfogják.

Malinyin és Kutov ezredesek harca Panovaért.

Ljuba a fehérak iratai közül keres, Panovat segítségül kéri, Malinyin rajta kapja. Jaravoj, a férje közbelépése azonban megmenti.

Panova személyes bosszúból megöleti Kutovot.

Svangyat kivégezni viszik,

összefog szegényparaszt kísérőjével.

becsapja kárpási kulák kísérőjét és megszökik.

Az ellenforradalmároké bált rendeznek.

Koskin és Koloszov találkozása.

Jaravoj forradalmárokkal való összejátszással gyamúsítja Panovat.

A város munkásai készülnek a fegyveres felkelésre.

Panova azt tanácsolja Jaravojnak, hogy menjen feleségéhez, aki megmentheti őt.

Jaravoj megígéri feleségének a foglyok kiszabadítását.

Ljuba férje ígérete miatti ébertelensége elővigyázatlanná teszi a készülődést.

Jaravoj az iskolában gyülekező munkásokat elfogatja. (Az egyéni konfliktus tetőpontja, Ljuba meggyőződött férje aljasságáról, hozzá való méltatlanságáról.)

A cselekményvégkifejlet:

(Az egyéni konfliktus már megoldódott, de lezárása csak a társadalmi konfliktus megoldásával lehetséges.)

A fehérek menekülnek.

Jaravoj detartóztatja feleségét.

Svangya kiszabadítja; a nép, Ljuba vezetésével kiszabadítja a foglyokat.

A forradalmárok elfoglalják a fehérek főhadiszállását, és elfogják Jaravoj hadnagyot.

A cselekménynek ez a vázlata tisztázza a csomópontokat, és bizonyítja a két ellentétes tábor történetének két vonalon való futását.

A Ljubov Jarovaja nagy dramaturgiai erőssége, hogy a társadalmi és egyéni konfliktus egybeesik; a társadalmi, történelmi konfliktus meghatározza életéget és jellegét, és ugyanezkor meg is oldja. Értéke, hogy a konfliktus használata hűen szolgálja a mű eszmepontjait mondánivalóját. Magán az ellenforradalmi, fehérgárdista táboron belüli ellentétek, az ellenforradalmi burzsoázia felbomlásának ábrázolása érdekében egy sereg részkonfliktust használ, mint a Jaravoj—Panova, Jaravoj—Malinyin, Panova—Kutov, Malinyin—Kutov közötti konfliktusok.

A Ljubov Jarovaja (Visnyevszkij kifejezésével élve): optimista tragédia. A dráma ilyenképen — a történelmi valóságnak megfelelő — megoldása csak az ellenforradalmi söpredéknek tragikus, de valójában: az emberi-g hatalmas győzelmét hirdeti, tehát optimista. S a legmagasabb szintű eszménybe vetett hit diadalját jelenti Ljubov Jarovaja győzelme is — önmaga, egyéni, személyes érzésein.

A Ljubov Jarovaja — a szovjet élet lényegének megfelelően — egész sor hőst felvonultat, a darab hőse maga a forradalmi nép. A főhős Ljubov Jarovaja, a konfliktus hordozója. Igazi központi hős. Egy pillantra sem ingadozó, elejétől végig rendíthetetlenül hisz a kommunista eszmény magasságrendjében, útját nem törik meg ingadozások. És mégis fejlődik. Ljubov Jarovaja a darab végén nem az, aki a darab elején. Fejlődött, — elősődött, még jellemesebb ember lett, hatalmas győzelmet aratott önmagán, legyőzte szerelmi érzését, amely fellétlenül erős és becsületes volt Jaravoj iránt, aki érdemtelenül vált erre az érzésre. Győzelmének forrása az volt, hogy: felismerte a kommunizmus ügyének nagyszarúságát, és egy pillantra sem kételkedett ennek az ügynek az igazában. Ez a tulajdonsága, ami valódi szocialista, szovjet főhőssé, „központi hőssé, pozitív hőssé”, tette, mentette meg attól, hogy a másik érzés eluralkodjon az előbbi ellenére csak egy pillanatra is rajta. Mert ha ez történt volna a dráma cselekménye folyamán: Jarovaja nem volna főhős; központi hős, legalábbis szocialista értelemben nem. Ljubov Jarovaja alakjában párosul az etikai és esztétikai nagyszarúság eszménye, önfeláldozásra képes a kommunista-eszményért, lényé felőval az emberiségnek az elnyomás alól való felszabadításáért, a kommunizmus győzelméért folytatott harcban.

Ljubov Jarovaja alakja, konfliktusa alkalmass arra, hogy vitába szálljunk a „kettős költöttség” elméletével is. Ismeretes, hogy ez az elmélet a magyar dramaturgiában Házy Gyula és Hont Fe. enc. cikkei alapján kapott lábra. Heiyelettségét a Színház és Filmművészeti Sz. v. e. s. I. kongresszusán többen, — s azó a és azelőtt is már, ott is és más alkalommal H. v. váth Márton és Révai József is megállapították. Ljubov Jarovaja forradalmi harcossága egy a forradalom útjával. Ettől a forradalmi úttól akarja őt visszatartani férje Jarovoj, az ellenforradalmár hadnagy, aki iránt Ljuba szerelmet érez. Kétségtelen — ahogy Ilés Béla megállapította az Irodalmi Újságban írott kritikájában —, Jarovoj személyén keresztül érvényesül a régi társadalmi erők húzása Ljuba felé, de költöttség-e ez? Megtántorodk-e egy pillanatra is Ljuba azon a nagyszerű úton, ahol ha ad? Hogy nem tántorodk el, nem habozik, azt már bizonyítottuk. Ha kötnék a Jarovoj-féle költöttségek, nem volna forradalmár, legfeljebb kispolgári lázadó, s ez a „forradalmiság” szükségszerűen — épúgy, mint a Jarovojé — az ellenforradalmi szennybe zuhanna. A Jarovoj forradalmisága, kispolgári forradalmiság, az anarchizmusra hasonlít, vagy egyet-mást kölcsönvesz tőle, és minden lényeges dologban eltér a következetes proletár osztályharc feltételtől és szükségétől... Az ilyen forradalmiság állhatatlansága, meddő volta, az a sajátossága, hogy gyorsan a áztossággá, beletörodésé, képezege, sőt az egyik vagy másik „divatos” polgári áramlatért való „eszveszett” rajongássá változik át!” (Lenin: Baloldaliság a kommunizmus gyarmokbetegsége. Válogatott Művek II. kötet 688—689. l.) A Jarovoj „forradalmisága” ilyen volt a forradalom előtt, a forradalomtól megijedve az ellenforradalom oldalára zuhant. Jarovojban érvényesült a „kettős költöttség”, — nem lett forradalmár, nem is ábrázolhatta központi hősnékre Trenyov. De Ljubov Jarovaját, akiben csak egyfajta költöttség érvényesült: a forradalom, a nép felszabadításáért folytatott harc, igazi hősnékre, központi hősnékre lehetett és kellett ábrázolnia. A Ljubov Jarovaja a szovjet irodalom első színpadú némeke.

A Ljubov Jarovaja és a Szabad a pálya megírása között a szovjet néptörténetnek diésőséges korszaka játszódik le. A sztálini 5 éves tervek megvalósítása során a szovjet nép megszilárdította a szocializmust a föld egyhatodán, a fasizmus világgtörténelmi jelentőségű legyőzésével egy sereg országot kézszakított az imperializmus karmaiból, maga köré gyűjti és vezeti az egyre erősödő békealábor, s ő maga a természet elleni győztes harc közben diésőségesen építi a kommunizmust.

A „Szabad a pálya” már ezt a korszakot, a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet korát ábrázolja, s az első drámai alkotás, ahol a kommunizmus perspektívája nem mint távoli cél, hanem mint közeli jövő jelenik meg. A színdarab vasutas környezetben játszódik le, de problémáikája az egész szovjet nép, sőt az egész ha adó emberiség szent és nagy ügye, a jellemvonások, a harc, amelyet a szerző ábrázol: „alkotó szellemű bátortág a munkában, harc a maradisággal és a gyávasággal: az egész szovjet nép közös tulajdonságai.” (B. Romasov: Az út kezdete. Tanu'mányok Sztálin-díjas irodalmi művekről. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest 1951.)

A hazafiatlan kritikuskok kis csoportja konfliktusellenes nézeteit terjesztve azt állította — mint láttuk —, hogy az osztályonküli társadalomban eltűnnek azok az alapok, amelyekem a drámai konfliktus alapsrák. Erdig a konfliktuskok gyökere az ellentétes érdekek összerútközése volt. A szovjet drámairodalomban is, a sztálini 5 éves tervek sikeres befejezéséig: a szocializmus megteremtéséig. A mai szovjet dráma számána, nem vizsgál az élet osztályellentéteken alapuló konfliktuskokat. El fog sorvadni a dráma az osztályonküli társadalomban, — hirdetik a dramaturgok. A választ erre a Szabad a pálya adja meg. Szurov Sztálin-díjas darabjában olyan emberek mozognak, akiknek osztályérdekeik objektíve azonosak, s a szerző mégis teljes fezzültésgű drámai összerútközést teremt.

Szurov konfliktusábrázolásához az állapotokat. Pavlenko és Szimonov darabjai tették le. Az osztályharc nélküli konfliktus eredményes ábrázolását azonban Szofronov teremtí meg a Morzkvai jellemben. De a Morzkvai jellem konfliktusmegoldása a kommunista esztétika és etika szempontjából nagyon sok hibát mutat. A szereplők érvényi konfliktususa itt az egész társadalmat érintő konfliktusától függetlenül fut a drámai vérfűfejedlet felé, s nem is egyszerűen oldódik meg, az alábbi függetlenül a másiktól, s nem annak segítségével. A Szabad a pálya-ban egyéni és közösségi konfliktus teljesen össze-

forr — ahogy Háyi Gyula írja a Fórumban (1949. 12. szám): „a dráma kettős jellegének dialektikus egyesülése hiánytalan” — „ahogy Fagyjev megáldá-pítja: „a színdarab minden részkonfliktusa egyetlen főkonfliktusba torkol.” (Az irodalmi kritika feladatai.)

Szibirjakov kapcsolatai Lenával, Kondratyev magatartása a Párttal, viszonya a feleségével alakor rendeződik, amikor a Szibirjakov-brigád új győzelmet aratott, és Krutyilin bukása, akik megfertőz a nyugati kozmopolitizmus és gátolja a szovjet lendületet, bekövetkezik. A kis részlet, egy-egy epizód szereplő is (gondoljunk a vasúti iskola végzős növendékeire pl. Jan.) — mint jelenség — egy-egy nagyszerűen szerkesztett jelenetben nagy és egész kérdésekre, a lényegre világít rá.

A tudománynak össze kell fognia a munkásújjalokkal, s a munkásújjalokkal gyakorlati tapasztalataikkal a tudósok segítségére kell sietniük, mert csak kölcsönös segítséggel lehet jó eredményeket elérni, s a befolyásolható és a politikai vezetőket — a Párt útmutatásával — jó útra lehet terelni, — ez a darab döntő mondanivalója.

A „Szabad a pálya” az emberiség történetének legdicsőségesebb korszakában, a kiteljesedett szocializmus idején játszódik le, a kommunizmus építésének első szakaszának végén, amikor befejeződött a szocializmus megszilárdítása, és megkezdődött az átmenet a kommunizmus felé. A társadalmi mozgatóerő többé nem az osztályharc, hanem a kritika és az önkritika. A munkások és a mérnökök, fizikai és szellemi dolgozók között a határok emelkednek: a munkások többé nem egyszerű „gépemberek”, a gép szolgái, hanem uralkodnak a gépen, művelik szovjet emberek, akik kitartó munkával, komoly tudás eredményeként szárnyalják túl az elért eredményeket. Ahogy Zsdanov mondotta: „Ma már nem azok vagyunk, akik tegnap voltunk, és holnap nem azok leszünk, akik ma vagyunk.” (A Szovjet Népek Szövetségének I. kongresszusán.)

Szurov élesen veti fel drámájában a konfliktust, s azért tudja úgy kiélezni, mert a cél, amiért hősei küzdenek, az ember történetében a legnagyobb, a legmagasztosabb. A célnak ez a nagysága teszi az új szovjet drámák konfliktusát a legkiélezettebbé, a hőrc, amely folyik, prometeusi méretű. Így az ellentét igen feszült a szereplők között. A szereplők szembenállítása egészen egyszerű. A Szabad a pálya, és a legújabb szovjet drámák szereplőinek szembenállása minden eddigi drámai konfliktusábrázolástól azonban abban különbözik, hogy ez a szembenállás a drámai kifejelet végeire harmóniává békül. Itt is — Krutyilin kivételével, aki elbukik, — megszűnik a szembenállás, Drozdov visszakapja munkakédvét, Kondratyev belát a hibáit, és Szofja Romanovna is rájön, hogy helytelen úton jár, és helytelen útra irányította a férjét. Krutyilin bukása — akinél nem pusztá elhajlásról, tévedésről van szó, hanem a burzsoá kozmopolitizmus előtti tudatos eszűzmá-szásról — csak még teljesebbé teszi a befejezés harmóniáját.

A szereplők szembenállítása, tehát egyszerű és kézzelfogható:

Szibirjakov	Kondratyev
Lena	Szofja Romanova
Rubcov	Krutyilin
Drozdov	Tyihvinszkája
Kremnyov	
Matjevics	
Modeszt	
Fenya	

Szibirjakov és Lena kidolgozták a gyorsabb kocsiforduló tervét, hogy jelentékenyen fokozzák a forgalom sebességét. Szibirjakov brigádjának tervét a vasút vezetői, Kondratyev igazgató és Krutyilin főmérnök elfogadják, de akadályozzák a végrehajtását. A nyolc szereplő és ellenpontjai helyett csak Szibirjakov vonatának adnak zöld utat, szabad pályát, és az egész együttes munkáját, Szibirjakov egyéni rekordjává szűkítik le.

Szibirjakov ünnepélyes forradására megjelent bizottság ünnepelése elől a nem egyedül dicsőségért, hanem a kommunizmusért harcoló mozdonyvezető kitér.

Léna ingadozik, hogy az apja és Szibirjakov között kinek adjon igazat, de Rubcov és a mozdonyvezető szavai meggyőzik. Krutyilin—Szibirjakov vitája a normáról. Rubcov harca Drozdov munkakedvének visszaállításáért. — Szofja Romanova Rubcov hivatali szobájában rájön, hogy letért az igazi útról, kispolgári lett.

Krutyilin—Szofja jelenete. Szibirjakov—Léna beszélgetése Szofjáról. Szofja meghallja és megköszöni.

Már ő is így érez. (Ez a darab forduló-pontja.) Szofja és férje jelenete. Szofja rádöbbenti Kondratyevet, hogy nem bolsevik módra vezet már a vasutat.

Krutyilin el akarja Szibirjakovot a vizsgán buktatni. Az ellentétek kiéleződnek. Kremnyov—Kondratyev konfliktus. Rubcov—Drozdov—Kondratyev—Krutyilin harca. Kondratyev belátja, hogy elszakadt a tömegektől, a párttól, Kremnyov párttikár leleplezi Krutyilint. Elhárították a „határőröket“, a kerékkötőket, szabaddá tették a pályát a kommunizmus felé.

A dráma főkonfliktusa Kondratyev igazgató személyében ütközik össze, ő a darab gyújtópontja. A fordulópontot Szofja Romanova képviseli, az ő fordulatával indul el a eselekmény a drámai konfliktusok megoldása, tisztázása felé. A központi hős, a pozitív főhős azonban a fiatal sztihanovista mozdonyvezető: Alexej Szibirjakov. Igazi szovjet hős, igazi szovjet ember. Céltudatosan, következetesen, megalkuvás nélkül, megalkuvását nem tűrve tör célja felé, a kommunizmus nagy eszméjének megvalósítására. „Minden út a kommunizmushoz vezet — mondja Szibirjakov Kondratyevnek. — De nem minden út egyenes, a kerülön nyugodtább az út, de a kerülön nem nekünk való. Meghátárlásnak senkinek sem szabad. Önnek talán nem sürgős, de nekem megvan a magam menetrendje. Én, a Szibirjakova fűtőház mozdonyvezetője, meg akarok érkezni a kommunizmushoz! Sőt még élni is akarok benne! Nem engedjük meg senkinek, hogy a szemafort tilosra állítsa.“

Harcos humanizmus, elszántság halljuk szavaiból. Szibirjakov alakja tökéletesen megtestesíti Trofimov idézett cikkének elvét, az etikai és esztétikai elvek egységét. Szibirjakov valóban a szovjet embereknek azt a törekvést tükrözi, hogy minden nap közelebb jussanak nagy célunk, a kommunizmus felé. Szibirjakov álmodozik és harcol ezért. Szibirjakov hűltalan energiája, céltudatossága, a közösség szolgálata a kommunista ember tulajdonságai. Szibirjakov bízik erejében — ereje a Pártban és a szovjet népben gyökerezik —, s éppen ezért hűltalanul optimista. Tudja, hogy a kommunizmus győzni fog. Ebben van a „Szabad a pálya“ pártossága és optimizmusa. Szibirjakov alakjában Szurov a kommunista eszmény nagyságát fejezi ki. Így párosul Szurov drámájában az etikai és esztétikai nagyszerűség.

Láttuk a szovjet dráma fejlődésének korszakait. A szovjet dramaturgoknak nagy és kitartó harcot kellett folytatniuk a szovjet dráma megeremeléséért, s csak a Párt szilárd elvi alapján állva érhettek el sikereket.

A szovjet dramaturgia Gorkij drámái gyakorlatából indult ki. Az éles osztályharcos konfliktusábrázolástól (abban új a gorkiji és szovjet dramaturgia többek között, hogy tudatosan ábrázolja az osztályellentéteket; annak bemutatására törekszik) eljut az osztálynélküli, szocialista társadalom konfliktusos ábrázolásához. A konfliktusok osztályellenfél-alapja megszűnik ugyan, de a kommunizmus nagy céljéért, magas eszméjéért folytatott harc új konfliktus-alapot szolgáltat. A cél, amiért az ember harcol, a legnagyobb az emberiség történetében. A konfliktus, amely ezt a harcot ábrázolja, nyilvánvaló, hogy a legélesebb kell, hogy legyen a dráma történetében.

Hazafiattlan, burzsoá kritikások konfliktusellenes elméletét tehát maga a gyakorlat, a szovjet dramaturgia gyakorlata cáfolja meg. Nem kell félni a dráma elsorvasdásától a kommunista társadalomban. A kommunizmus építése eddig soha nem látott nagyszerű drámái nyújt, igazi, emberhez méltó konfliktusokat teremt. A mai szovjet dramaturgia a dramaturgia eddigi történelmének legmagasabb foka.

Osváth Béla

Kazinczy Ferenc : Fogságom naplója

Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951.

Kazinczyt a Martinovics-perben halálra ítélték. A halálos ítéletet később börtönbüntetésre változtatták, „amíg bűnhődésének megfelelő jelét nem tanúsítja,” vagyis meghatározatlan időre. A tizennyolcadik század végi jakobinus forradalmárokkal, a haladó magyarok egész sorával vonult börtönbe. Hét esztendeig szenvedett a Habsburg-ellenforradalom leghírhedtebb várfogdáiban. A „Fogságom naplója”-ban leírta elfogulásának, a Martinovics-pernek, a magyar jakobinusok vértanúhalálának és az ő hétéves börtönbeli szenvedésének történetét.

Kazinczy Ferenc életművének megértését, az író igazi értékelését a „Fogságom naplója” nagyban elősegíti.

„Magyarország válasza a francia forradalomra a nyelvújítás és az új irodalom volt.” (Révai) Ez bizonyult a legjárhatóbb útnak, ezen haladtak Kazinczy vezetésével a magyar írók, akik a nyelv, az irodalmi formák, a költői érzelmek területén igyekeztek megteremtteni azt, amit a francia nép a valóságban megteremtett: az új, polgári világot.

Azt jelentené ez, hogy Kazinczy kiszabadulva a börtönből, háttafordított ifjúkori elveinek, megtagadja Martinovicsék szabadságmozgalmát?

A Horthy-fasizmus tervszerűen igyekezett Kazinczyt meghamisítani. Hazafiságát, melyre 1795-ben halálos ítéletet hozták, „vévedésnek,” ifjúkori „meggondolatlanságnak” minősítették. Az irodalom újjászületéséért végzett munkáját meg egyszerűen kozmopolitizmusnak minősítették. Nem adhatott valódi képet a Horthy-ellenforradalom arról a Kazinczyról, aki egész életével a korhadt abszolutizmus, a 100 évvel korábbi ellenforradalom ellen harcolt.

A „Fogságom naplója” annak bizonyítéka, hogy Kazinczy élete végén is hű maradt ifjúkori elveéhez. A Ferenc-korabeli rendőrterror idején, amikor rendőrspiclikkel volt tele az ország, nyíltan nem foglalt állást, ezért kellett a járható úton, az irodalomban folytatni harcát az általukulásért; ugyanazokért a célokért, mint 1794-ben, csak más taktikával. Megtalálta azonban a módját, hogy az utókor számára megörizze Martinovicsék szabadságmozgal-

mának emlékét. 1828-ban, három évvel halála előtt megírta életének 1794-től 1801-ig eltelt szakaszát, a „Fogságom naplóját”. Az öreg Kazinczy utolsó alkotásai közé tartozik e mű. Két és fél évtizeddel a börtönből való kiszabadulása után írta. Ebből következik, hogy kiszabadulásától, egészen haláláig becsülettel kitartott ifjúkora mellett. Ragaszkodással ápolta az 1794-es szabadságmozgalom mártírjainak és börtönt viselt hőseinek emlékét. Martinovicsról és társairól tisztelettel emlékezik meg. Az ítélet kihirdetése utáni Martinovicsot megfosztották papi rangjától. E közben „hatalmatlan tiriá beszédét” — írja Kazinczy. „Én hidegvérrel halok meg: érdemteltem azt a királytól, kit megbuktatni készültem, de ami nem az én munkám lesz később.”

Martinovics tehát még a halál előtt is bízik az ügy végső győzelmében, és megjósolja mintegy az 1848–49-es forradalmat.

A ceremónia után Kondé püspök átadja a világi bírácoknak Martinovicsot azzal, hogy: „összeesküdött a haza ellen.”

— „Nem igaz, nem a háza, hanem a király ellen!” — kiáltá Martinovics képzelhetetlen hatalommal.

„Hajnóczy sokrateszi nyugalommal hallgatá felolvastatni a parancsot” a halálos ítéletet. Megesőngette láncait, s azt mondotta: „Barátaim, inkább meghalok, mint hogy három évig hordozzam ezt!”

Ragyogóan tükrözik e sorok a mártírok szabadságszeretétét, amiről a munka más helyein is olvashatunk. „Szegény csehek! De csak II. Ferdinánd ideje óta szegények! Egykor ők is szabadok voltak” — írja naplójában Kazinczy.

Kigúnyolja a cenzurát. Hallja, hogy Plutarchos életrajzainak betiltását is tervezik. „... aki azt projektálá, nem volt, korántsem volt oly bolond, amilyennek látszik. Legjobb volna a görög és római classicusokat, s minden históriákat a mai időnkig elégetni. A kívánatos regeneráció akkor lenne meg.”

Winkelmann: Geschichte der Kunst-jából a következő sorokat ragadja ki: „Miért nem emelkedhetik most a művészség anynyira, mint a görögöknél? — Mert ahol szabadság nincs, mert ahol király uralko-

dik, ott a Genie szárnyai mindig meg vagy-
nak nyírtálva."

Egynek tartja magát Kazinczy a jakobinuskal, Martinovicsekkel. A per folya-
mán bátran, férfiasan viselkedik, forradal-
már társait a halálba is kész követni: „Alá-
vetem magamat minden szigorú büntetés-
nek, és ha a haza javáért meg kell halnom,
azt örömmel fogadom. Örömmel, igen; mert
nem csalatkozott meg szívem, midőn cso-
dálva azokat, akik nagy lelkiüket érte koc-
kára tették, boldogan készlet engem fel-
kiáltani: ha kell, én is tudok veszni érte!”

A „Fogságom naplója” az utókor szá-
mára készült. Kéziratát Toldy Ferencnek

azzal adta át Kazinczy, hogy tartsa meg, s
ha halála után úgy találja, hogy gyerme-
kei meg tudják becsülni, adja át azoknak.
Jelképes érdemű ez a rendelkezés. Ka-
zinczy fia, Lajos, egyike volt az aradi vér-
tanúknak. A magyar jakobinusok eszméi-
nek mai gyermekei, a szabad magyarok kü-
lönösen meg tudják becsülni Kazinczy Fe-
renc alkotásait, és a „Fogságom naplója”
sokaknak lesz lelkesítő olvasmánya.

A munkának egyébként ez a harmadik
kiadása, a nagy író halálának 120. évfor-
dulójára jelent meg Tolnai Gábor kitünő
bevezetésével.

Végh Joachim

Heine válogatott versei (Szépirodalmi Könyvkiadó 1951.)

Heinrich Heine abban a korban született,
amikor a francia polgári forradalom meg-
változtatta Európa politikai és társadalmi
arculatát. Azonban az erőttlen, többszáz fe-
jedelemségre tagolt Németországot alig
érintette a forradalom vihára. A gyenge,
fejlőtlen német polgárság haladó rétegei
megpróbálták ugyan szembefordulni a feu-
dalizmussal, de nem forradalmi, hanem
ideológiai téren. A német feudalizmust csak
Napoleon hadjáratai rendítették meg és
tették lehetővé a polgárság fejlődését. Eb-
b-1 a történelmi tényből érthető meg Heine
ifjúkori Napoleon-ábrázolása a XIX. század
első negyedétől, a 40-es évekig. Fiatalkori
írása, a Dalok Könyve a német romantika
mellegágypól sarjad, azonban gyökeresen
eltér Heine romantikája kora fejlődésellenes
romantikájától, mely egyre-egyre vissza, a
középkor felé kacsingat.

Heine a népköltészet legjobb hagyomá-
nyait átvéve írja verseit, eltér a romantika
népics mesterkedéseitől, az igazi népkölté-
szet kifejező erejét veszi át, mint nálunk
Petőfi. A romantikus ironia megnyilvánu-
lása nem ismeretlen Heine kortársai előtt
sem, akik szerint az elképzelés és a való-
ság között különbség van, amint áthidalni
nem lehet, s ebből származik a lemondás, a
valóság tökéletlen volta, a vágyakozás mag-
valósíthatatlansága. Elművészteljük az éle-
tét, azt tartják lényegesnek. Ennek az ön-
magával meghasonlott polgári felfedezésnek
— vagy nevezük elméletnek — reakciós
volta mellett pozitív vonása magának a va-
lóságnak a felismerése, felszínre kerülése,
amely a 48-as forradalmakban jut kifeje-
zésre.

Heine konkrét felismeri ezt a valóságot
(Északi lángger című cikkus), szétrombolja
az álmot és a realitás felé vezeti a roman-
tikus ironiát. Így éri a júliusi forradalom

híre, s 1831-ben Párizsba megy, a polgári
forradalmak hazájába. Heine hamar meg-
találja a burzsoázia adta lehetőségek korlá-
taít, bírálja a burzsoáziát, s így jut el a
Saint-Simon-féle utópias szocializmushoz.

Heine fejlődését nagyban előmozdította
Marxszal való barátsága, akivel Párizsban
ismerkedett meg a Vorwärts (Előre) című
lapnál, melynek mindkettőn munkatársai
voltak. A szoros barátság kitűnik abból is,
hogy együtt beszéltek meg Heine készülő
műveit. Ekkor írja Marx hatására a német
nyárspolgárság- és a porosz katonai dikta-
túraellenes cikkeit. Heine a német kispol-
gári radikalizmusnak szegezi tollát. Az Atta
Troll-ban a medve kalandjai mögött a kis-
polgári tendenciózus költőkkel számol le. A
romantika fegyvereivel mutatja ki groteszk
voltukat, akik szájhósködésükben nem tud-
nak a valósággal mit kezdeni.

Németország (Téli mese) című műve vi-
taírait, versben fejt regény. (Németország-
ban nem fejlődött ki a regényirodalom,
mert nem volt egy vonajas, fejlődő osztály,
mely ábrázolható lett volna: hiányoztak a
klasszikus kapitalizmus előfeltételei és a
kritikai realizmus). Heine ebben a művében
a hamburgi u. azással kapcsolatban leszá-
mol a fíjizterséggel, a vallásossággal, a po-
rosz abszolutizmussal; felőleti mindazt, amit
egy regényben meg lehetett volna írni. Itt
számol le Napoleon-lelkességével, aki el-
árulta a forradalmat, aki viszont Németor-
szág szempontjából haládatást jelentett.

Heinének a szocializmussal kapcsolatos
nézetei nem egységesen, hanem sorokra fel-
bomolva jelentkeznek. Ábrázolása ezért nem
teljes. Felismeri az ipari munkásság egyre
közelgő jövőjét, de a materializmusig nem
jut el, sem az egységes szellemi állásfoglalásig.
A Feuerbach-féle szenzualizmusba
esik, s ez a szocializmussal kapcsolatos

latban is. A proletárforradalom valamiféle képe dereng előtte, de tisztán nem látja, mert polgári korlátainak elmentmondásai gátolják. Heine a kommunizmus születését a kultúra, a szépség hanyatlásával képzelel el. Fél, hogy verseiből majd papirzacskót készítenek: de mégis ezt az utat választja, melyet boldogan üdvözöl, — ez az út, ahol az ember eléri célját.

Heine nem érthette meg a munkásosztály győzelmét, a 48-as forradalmak bukása mély hatással volt az amúgy is súlyosan beteg költőre. Nem érthette meg a XX. század győzelmes proletánforradalmát, amely megteremtette az emberi szabadság és kultúra előfeltételeit. A munkásosztály kultúrája az emberiség haladó hagyományaira épül, ezt bizonyítja Heinrich Heine most

megjelent válogatott verseinek magyarul kiadása, amely a Szépirodalmi Könyvkiadó gondos kiállításában látható napvilágot.

A magyar dolgozó nép méltó fordításban és válogatásban ismerkedhetik meg Heine költészetével az igazi Heimevek, akik igyekeztek meghamisítani, a fasiszták pedig egyenesen ki akarták írtani a nagy költőt a haladó emberiség szívéből. Etes fegyvertárral bővült a magyar kultúra fegyvertára. Heine válogatott verseinek kiadásával, melyet szembeszegezünk az imperializmus posványba süllyedti, rohadó „kultúrájával.” Heine végre azoké, akik eddig legkevésbé ismerték: a dolgozó népé.

Lödi Ferenc

Két ifjúsági regény

Az Ifjúsági Könyvkiadó kiadásában jelent meg Vadász Ferenc: „A harcnak nincs vége” és Helena Bobinska: „A Kabunauri nemzetség bosszúja” című ifjúsági regénye.

Vadász Ferenc regénye bemutatja a Horthy-fasiszmus által „felszabadított” felvidéki magyar falu életét az illegálisba került ifjú kommunisták hősi, elszánt harcát a bérséért, dolgozó népünk felszabadulásáért 1938-tól egészen a felszabadulás napjáig. Röviden ez az a keret, amelybe Vadász regényének meséjét építi.

Vadász Ferenc regénye ifjúsági regény, fiatalokról szól, fiataloknak. Azonban az az érzésünk, hogy a történet folyamán az író sokszor elfelejtkezik erről, s úgy történik meg az, hogy meséjében az eszmei mondanivaló részletesebb kifejtés helyett, — úgy szólván „moneiközben” bővíti mondani valóját. Ez nem volna még baj, hisz a mesészöveg során mi is úgy érezzük, hogy érintenie kell azokat a kérdéseket, amelyeket az első fejezetek már felületesen érintettek. Kétségtelen az is, hogy a szerzőnek foglalkoznia kell a cselekmény során ideológiai kérdésekkel is. Nem helyes azonban az, hogy két oldalon keresztül mondogat el az éberség fontosságáról Árvai Irénnel. Teljesen mai megfogalmazását adván az éberségnek, jóllehet az író maga is tisztában van azzal, hogy az illegálisítás éveiben az éberség egészen mást jelentett, mint ma. Hibája a regénynek a feltületes ábrázolás, szinte kivétel nélkül csak alakjainak külső, leírásán keresztül ismereteli azokat, ezért érezzük egyformáknak, színteleneknek alakjaikat. Nem lehet elhallgatni azonban, hogy a regény második részében, ha szereplőinél nem is, de az írónál mindenestre fejlődést vehetünk észre. A regény első részére jellemző sietős kapkodás, szinte váz-

latszerűség a regény második felében már gondosan felépített, néha drámai pontosságú jelenetekben jut kifejezésre. Itt már érezzük a szeretetet, amellyel újabb alakjait megrajzolja. A regénynek ebben a részében drámai feszültséggel találkozunk. Különösen szép és felejthetetlen az a fejezet, amelyben Schönherz Zoltán utolsó napjait meséli el az író. Megragadóan szép és gondos írói munka Schönherz Zoltán alakjának ábrázolása. Ugyanezt a gondosságot, és szeretete figyelmeztet meg akkor is, amikor Vadász a Szovjetunióról beszél, vagy a szovjet katonákról. Egyszerűen és mégis minden nagyszerűségben bontakozik ki a szovjet ember, Fjodor jól és gondosan megrajzolt alakjában. Az első rész néha frázisokban és szólamokban beszélő figuráit kevesebbet, tömörebben és meggyőzőbben beszélő és csillogó alakok váltják fel. A mű hibája, hogy Vadász Ferenc ebben a munkájában sok mindent akart elmondani, innen ered az első rész kapkodása, bizonytalansága, és sok helyen színtelensége. Kevesebb több lett volna.

Vadász Ferenc regénye „A harcnak nincs vége” még nem irodalom, de komoly ígéret a jövőre nézve hibái eltenére is, mert az út, melyen Vadász Ferenc elindult, a magyar ifjúsági irodalom igazi útja.

II.

Helena Bobinska regénye „A Kabunauri nemzetség bosszúja”, távol Grúziába vezet el bennünket. A regény első része Tbilisziben, a második része pedig az egébe nyúló hegyek között lévő Hevszureliiben játszódik le. A regény főhőse Niko, a talált gyermek, akit az írónő végtelen szeretettel és bájjal formál meg. Nagyszerűen ábrázolja Niko két-három éves korában, mi is megszeretjük azt a huncut kis csavargót, akinek élet-

eleme a csavargás. Külön érdeme az írónak, hogy Nikót egész férfikoráig olyan módon kísérteti el vellünk, hogy szinte látjuk, érezzük fizikai és szellemi fejlődésének minden mozzanatát.

A plasztikus emberábrázoláson kívül élénken velíti Gruzia társadalmának képét, a mensevik kormány aljas árulását. Minden egyes sorában életet érzünk, akár természeti szépeket fest, akár egyéneket vagy tömegeket ábrázol. Vele együtt járjuk be Gruzia hegyeinek örökös borította szurdokait. Lélekelvezészetűen kísérjük hőseinket.

Nikótnak minden lépését. Igazi ifjúsági regény Helena Bobinska könyve. Megragadó és élénk színekkel varázsolja élénk a bátor és rejtenthetetlen hovszurok hazáját, Hevszureitit, ahová rengeteg nehézségen és akadályon keresztül juthat csak el az ember, mert nehezen járható hegyi útjait félfélig takarja a hó. A szovjet ember elszántsága és hősiessége jellemző erre a könyvre, amelynek minden lapjáról sugárzik felénk az alkotni, építeni akarás.

Baricz Ottó

Két román könyv

I.

A Szépirodalmi Könyvkiadó adta ki a közelmúltban Alexandru Vlahuță könyvét az „Élősdiek”-et.

Tizenegy rövid elbeszélést és karcolatot foglal magában ez a könyv, tizenegy hiteles képet az első világháború előtti Románia életéből.

Alexandru Vlahuță a klasszikus román irodalom kimagasló egyénisége. Az „Élősdiek” elbeszéléseiben és karcolataiban (és egyéb műveiben is), nagy érdeme az, hogy nem elégszik meg kritikai realista megállapításokkal, hanem keresi a megoldást. Írásából gyakran kiütközik a kispolgár ingadozása, de a társadalom bíráló magatartását sohasem adja fel.

Vlahuță többnyire a dolgozó nép életéből meríti írásainak tárgyát. Minden sorában érezzük népe iránti szeretetét. Közvetlen szeretete, melyet népe és hazájának természeti szépségei ébresztenek fel benne, nem közhelyekben vagy elvont formákban oldódik fel, hanem érzékelhető valóságként érezzük az „Élősdiek”-ben.

Különösen megragadó a kötet „Elszámolás” című elbeszélése. Ebben mutatkozik meg leginkább Vlahuță főereje, a típusalkotás. Vlahuță egy-két vonással plasztikusan tudja életre kelteni elbeszéléseinek alakjait. Karcolatait túlságosan is valószínűnek éreztük, olyannyira, hogy néha inkább fényképeknek tetszenek, mint irodalomnak.

Tajálunk Vlahuță elbeszéléseiben ellentmondásokat is, melyek szükségszerűen nőnek ki ingadozó világnézetéből. De munkáinak pozitív vonásaiban, bár nem jutott el a munkásosztály világnézetének tiszta kifejezéséig, az elnyomottak szószólója volt.

Elbeszélései és karcolatai ma is eleven, élvezhető olvasmányok.

II.

Szintén a Szépirodalmi Könyvkiadó kiadásában jelent meg Maria Rovam kisregénye, az „Atyafiak.” A történet keretén belül megismerjük egy kis román falu nincstelenjeinek és szegényparasztojainak harcát egy mindenre elszánt, ravasz kulákasszony ellen, aki az egész falu zsarnoka. A történet Románia felszabadulása utáni időkben, 1946–47-ben játszódik le.

A mese szép és egész, de veszélyeket rejt magában arra, hogy romantikussá válhasson. A ravasz kulákasszony, aki azokkal a jólismert módszerekkel akarja megakadályozni a falu fejlődését és saját bukását, amelyeket Maria Rovam előtt olyan sokan és körülbelül ugyanígy írtak le. Találkozunk a kisregényben nincstelenekkel, akik harcolnak a telhetetlen kulák ellen, és találkozunk természetesen azokkal is, akiket sikerül a kuláknak megtevesztenie. Aztán eljön a fajuba egy üzemi munkás, aki leleplezi a kulák ellenséges tevékenységét. Megvan természetesen a kisregényben az a nő, egy sokat szenvedett özvegy, akinek Sztoján a munkás felnyitja szemét, majd feleségül veszi, rengeteg intrika és megpróbáltatás után. Amint mondtuk, minden megvan Maria Rovam könyvében, ami sematikusnak lehet egy regényt. De hogy ez a kisregény mégsem válik sematikusná, az írónó színes meseszövevénynek és lendületes előadásmódjának tudható be. Súlyos hibája azonban a pozitív alakok elhanyagolása. Sokkal nagyobb gondosságot vehetünk észre Szteniloojának, a kulákasszonynak megformálásánál, mint például a párttitkár alakjánál, aki egyébként is érthetetlenül elhanyagolt szereplője Maria Rovam kisregényének.

Tiszta és logikus szerkezet, az írónó jó meglátásai, színes elbeszélő tehetsége, olyan erények, amelyek érdekesítő olvasmánytá teszik az „Atyafiak”-at.

Baricz Ottó

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

- Juhász Ferenc: Új versek.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 170 l. 16,50 Ft.
Benjamin László: Tűzzel, késsel. Versek. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 72 l. 6 Ft.
- Petőfi Sándor: Utirajzok.* (Szépirodalmi Kiskönyvtár.) Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 74 l. 1,50 Ft.
- Gárdonyi Géza: Egri csillagok.* Regény 2 k. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 252+260 l. 34 Ft.
- Zrinyi Miklós válogatott művei.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 436 l. 20 Ft.
- Csinosomdrága. Magyar népmesék.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 196 l. 14 Ft.
- Brecker—Stowé: Tamás bátya kunyhója.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 480 l. 25 Ft.
- Jókai Mór: A legvitézebb huszár.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 80 l. 2 Ft.
- Marsak: Békeőrség.* Versek. Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 24 l. 1,50 Ft.
- Bogáti Péter: Győzelmi jelentés.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 160 l. 7,50 Ft.
- Fáy András: Az oroszlánykölykök és egyéb mesék.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 10 Ft.
- Keszthelyi Zoltán: A mi erdőnk.* Ifjúsági Könyvkiadó. 5 Ft.
- Usinszkij: A tudós mackó és más mesék.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1951. 80 l. 8,50 Ft.
- Nyulam-bulam lakomája. Baskir népmesék.* Ifjúsági Könyvkiadó, 72 l. 9,50 Ft.
- Kihalkov: A Lenin-múzeumban.* Ifjúsági Könyvkiadó, 1952. 30 l. 8 Ft.
- Zakrutyin: Az úszó falu.* Új Élet Kiadó.
- Moljere: A nők iskolája.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 99 l. 7 Ft.
- Gárdonyi Géza: A lámpás.* (Szépirodalmi Kiskönyvtár.) Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 83 l. 2,50 Ft.
- Marie Majerová: Bányászballada.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 159 l. 6 Ft.
- Örkény István: Koránkelő emberek.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 214 l. 10 Ft.
- Hegedűs Zoltán: Új város a hegyekben.* Népművelési Minisztérium kiadása, 1952. 58 l. 1,40 Ft.
- Csao-Lu-Li: Kis Er-Hei házassága.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 140 l. 9 Ft.
- Mai lengyel elbeszélők.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 335 l. 18 Ft.
- Zercsanyinov—Rajkin—Sztraszsev: Az orosz irodalom története.* Közoktatásügyi Kiadóvállalat, 1951. 566 l. 27 Ft.
- Victor Hugó: A rab.* (Szépirodalmi Kiskönyvtár.) Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 119 l. 2,50 Ft.
- Balassi Bálint: Válogatott költeményei.* (Szépirodalmi Kiskönyvtár.) Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 87 l. 2,50 Ft.
- Theun De Vries: Felségsértés.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 148 l. 9 Ft.
- Viktor Woroszylski: Bilincstánc.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 90 l. 7 Ft.
- Bozena Nemcova: Nagyanyó.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 222 l. 8 Ft.
- Tamási Lajos: Munkások.* Versek. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 99 l. 9,50 Ft.
- Geo Bogza: A hősköltemény kezdete.* Riportok. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 94 l. 4,50 Ft.
- Ilyés Gyula: Ifjúság.* Elbeszélő költemények. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 104 l. 10 Ft.
- B. Nonev: Arulás.* Jegyzetek a mai Jugoszláviáról. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 224 l. 8,50 Ft.
- Mikszáth Kálmán: Beszterce ostroma.* Regény. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1952. 226 l. 9 Ft.
- Képes Géza: Válogatott műfordítások.* Szépirodalmi Könyvkiadó, 1951. 383 l. 23,50 Ft.

Központi megrendelésre

11871111
KIADÓHIVATALA
SZEGED

H I R L A P

Tankönyv 19

Rechnung

Karolyi